

Rudolf Steiner

**ISTORIA ȘI CONDIȚIILE
MIȘCĂRII ANTROPOSOFICE
ÎN RAPORT CU
SOCIETATEA ANTROPOSOFICĂ**

O îndemnare la autoanaliză

GA 258

Opt conferințe ținute la Dornach între 10 și 17 iunie 1923

Traducere de Andrea Dumitrescu

**©2026 Biblioteca antroposofică, pentru prezenta traducere în
limba română**

Biblioteca antroposofică: www.spiritualrs.net

Traducere după:

Rudolf Steiner

*Die Geschichte und die Bedingungen der anthroposophischen
Bewegung im Verhältnis zur Anthroposophischen Gesellschaft.*

Eine Anregung zur Selbstbesinnung

După o transcriere nerevizuită de către conferențiar,
publicată de Administrația Succesiunii Rudolf Steiner.

Desene în text realizate de Assia Turgenieff

după desenele de la tablă ale lui Rudolf Steiner

1981 Editura Rudolf Steiner, Dornach, Elveția

Numărul de bibliografie (GA) 258 în Opere Complete

Notă editorială

Prezentele conferințe pentru membrii din Dornach din iunie 1923 au luat naștere din strădania lui Rudolf Steiner de a îndrepta Societatea Antroposofică către a chibzui din nou asupra fundamentelor propriu-zise ale antroposofiei și asupra condițiilor interioare necesare pentru a lucra la sarcina timpului nostru. După război, Societatea s-a fragmentat din ce în ce mai mult în inițiative individuale externe și întemeieri practice. Deși Rudolf Steiner avertizase încă din 1921 și, la sfârșitul anului 1922, solicitase personalităților conducătoare ale Societății să facă propuneri pentru o nouă consolidare, abia catastrofa incendiului căruia i-a căzut victimă primul Goetheanum în noaptea de Revelion 1922/23, a determinat o nouă orientare. În cursul anului 1923 au fost înființate Societăți regionale. (A se vedea Anul fatidic 1923 din istoria Societății antroposofice, GA 259; precum și Formarea antroposofică a comunității, GA 257).

– Pe 10 iunie, imediat înainte de prima conferință din volumul de față, la Adunarea Generală a Societății Antroposofice din Elveția s-a decis – ca urmare a unei propuneri din partea Societății din Marea Britanie –, organizarea, la sfârșitul lunii iulie, a unei adunări a delegaților din toate țările, în cadrul căreia să se stabilească măsurile necesare pentru reconstrucția Goetheanumului. Această Adunare internațională a delegaților, din perioada 20-23 iulie, a dus, de asemenea, la decizia de a uni, la Crăciunul anului 1923, diferitele Societăți regionale într-o Societate Antroposofică Internațională, la Goetheanum. Conducerea urma să fie preluată de un secretar general ce urma să fie ales atunci. Cu puțin timp înainte de Crăciun însă, Rudolf

Steiner a hotărât să preia el însuși președinția (a se vedea Congresul de Crăciun pentru întemeierea Societății Antroposofice Generale 1923/24, GA 260).

*Despre publicațiile
din opera sub formă de conferințe
a lui Rudolf Steiner*

Baza științei despre spirit orientată antroposofic este constituită din lucrările scrise și publicate de Rudolf Steiner (1861-1925). Alături de acestea el a ținut, între anii 1900 și 1924, numeroase conferințe și cursuri, atât publice cât și pentru membrii Societății Teosofice, iar mai târziu, ai Societății Antroposofice. Inițial, el însuși voia ca aceste conferințe, ținute totdeauna liber, să nu fie fixate în scris, ele fiind concepute drept „comunicări orale, nedestinate tipăririi”. Dar, după ce tot mai multe redactări incomplete și defectuoase ale conferințelor sale au fost realizate și răspândite de către unii dintre auditorii săi, el s-a simțit răspunzător să reglementeze luarea de notițe. Această sarcină i-a încredințat-o Mariei Steiner-von Sivers. Ei îi revenea desemnarea stenografilor, administrarea textelor rezultate și lectorarea lor necesară editării. Deoarece, din lipsă de timp, Rudolf Steiner nu a putut să corecteze el însuși textele decât într-un număr foarte mic de cazuri, trebuie ținut cont de rezerva sa față de toate publicațiile conferințelor: „Va trebui doar luat în considerare faptul că în stenogramele nerevizuite de mine există greșeli”.

După moartea lui Marie Steiner (1867-1948) s-a început lucrul la publicarea Operelor complete ale lui Rudolf Steiner, conform liniilor directe date de ea. Volumul de față se constituie într-o componentă a acestor Opere complete. În măsura în care este necesar, se regăsesc date mai amănunțite cu privire la suporturile de text, la începutul Notelor.

CUPRINS

CONFERINȚA I – Dornach, 10 iunie 1923.....12

Caracterizarea mișcării antroposofice. Suflete dotate pentru a se simți „acasă” în viața pământească și suflete fără „acasă”. Richard Wagnerismul ca fenomen cultural pentru sufletele fără „acasă”. Hans von Wolzogen. Observații ale lui Rudolf Steiner asupra vieții în astfel de cercuri; menționează că pentru el „nu a fost niciodată întreruptă legătura sa cu lumea spirituală”. Întâlnirea sa cu teosofii de orientare blavatskiană. El însuși a pornit de la „Basmul” lui Goethe pentru a vorbi despre lumea spirituală. „Isis dezvăluită” și „Doctrina secretă” ale lui Blavatsky; „Budismul secret” a lui Sinnet; romanul lui Herman Grimm „Puteri invincibile”. Conferințele lui Rudolf Steiner de la Berlin despre misticism.

CONFERINȚA a II-a – Dornach, 11 iunie 1923.....32

Sufletele fără „acasă” ale secolului al XIX-lea inclinate către spiritism, către scrierile lui Ralph Waldo Trine și către Societatea Teosofică. Corpul comunitar și conștiința de Eu a Societății Teosofice. Idealul Societății Antroposofice: „Înțelepciunea se află numai în adevăr”. Despre ideile centrale ale *Filosofiei Libertății* și eforturile de a se conecta la ceea ce exista în civilizația timpului, pentru a vorbi despre un tărâm spiritual întemeiat în sine. Filosofii lui Fichte, Schelling, Hegel, Solger, Robert Zimmermann. Numele „Antroposofie” a fost preluat de Rudolf Steiner de la Zimmermann. Topinard. Activitate de conferințe în cercul „Die Kommenden”. Înființarea secțiunii germane a Societății Teosofice. Scrierile lui Blavatsky, Schelling și Lawrence Oliphant. Teamă pe care

cărțile lui Blavatsky a creat-o celor din societățile secrete, prin faptul că au expus public cunoștințe până atunci ținute secret.

CONFERINȚA a III-a – Dornach, 12 iunie 1923.....57

Despre incapacitatea de a judeca în epoca noastră, ilustrată prin exemplele referitoare la Ohm, Reis, Stifter, Julius Robert Mayer, Gregor Mendel, Semmelweis, toți aceștia nefiind mult timp recunoscuți oficial. Efectul scrierilor lui Blavatsky asupra societăților secrete. Psihanaliza jungiană și cercetarea antroposofică în legătură cu Blavatsky. Jakob Böhme – revelații declanșate de un stimulent exterior. Rigidizarea tot mai mare a creierului uman, astfel încât revelațiile interioare nu pot ajunge la suprafață. Blavatsky, având încă un creier neridigizat a putut fi stimulată, revelând din ea însăși taine ale lumii, ținute până atunci secrete. Exemplu trăit personal de Rudolf Steiner al incapacității de a judeca a timpului nostru: Conferința în cadrul Asociației Giordano Bruno despre Thomas de Aquino. Dificultatea pătrunderii revelațiilor spirituale în lumea pământească din cauza imaturității judecății oamenilor. Naivitatea lui Blavatsky, cazul ușilor glisante. Despre bunul-simț: rațiunea omenească sănătoasă.

CONFERINȚA a IV-a – Dornach, 13 iunie 1923.....80

Influența lui Blavatsky. Despre termenul „teosofie”. La Blavatsky o pronunțată orientare spirituală dar totodată extrem de anticreștină, similară cu cea a lui Nietzsche. Abisul care se cascadează în sufletele oamenilor între ceea ce primesc prin educația modernă care exclude spiritualul și ceea ce li se transmite ca tradiție religioasă. Până în secolele al XIV-lea și al XV-lea religia prezenta spiritualul în moduri care nu se adresau intelectului ci simțurilor astfel încât prin ceea ce este sensibil să vorbească spiritul: prin imagini, ritualuri, mantre sau istorisiri. Prin raționalism și intelectualism s-a pierdut înțelegerea lui Christos. Oamenii actuali simt în ei două

impulsuri, unul venind din vieți pământești anterioare și unul din viața prepământească trăită în lumea spirituală. Prin acestea omul se simte conectat la o lume spirituală, pe care însă nu o găsește în exterior, iar în viața socială este întrețesut astfel încât trăiește mereu cu teama că trupul său fizic nu îi mai aparține ci este revendicat de instituțiile exterioare. Lucrările lui Blavatsky au venit în întâmpinarea necesităților interioare ale oamenilor, oferindu-le cunoașterea că omul trăiește dincolo de o singură viață pământească și că există o lume spirituală în mijlocul nostru. Blavatsky a dezvăluit înțelepciunile vechilor religii păgâne; antroposofia a mers de la început de la religiile păgâne către cele creștine.

CONFERINȚA a V-a – Dornach, 14 iunie 1923.....100

Vechile mistere și-au aflat încununarea în Misteriul de pe Golgota. Vechea cunoaștere s-a păstrat doar ca tradiție. Prin apariția intelectualismului și a științelor moderne s-a creat un abis între cunoaștere și elementul religios. Antroposofia creează o punte între ele, restabilind echilibrul. Necesitatea unei noi căi misteriale pentru a cuceri Misteriul de pe Golgota. Forțele directoare ale primelor două perioade ale mișcării antroposofice. Până în 1907, fiecare pas pentru antroposofie a trebuit să fie cucerit împotriva tradiției Societății Teosofice. Exemplu: conceptul de timp în Kamaloka și cartea *Teosofie*. Congresul de la München din 1907. Influența orientală asupra lui Blavatsky și Annie Besant cu tendința egoistă din punct de vedere cultural și politic de a învinge spiritual Occidentul prin Orient. Orice interese egoiste sau particulare conduc la ruina unei Societăți spirituale. O condiție esențială de viață a unei mișcări spirituale de astăzi este să fie pe deplin universal umană. Antroposoficul a trebuit să se „cazeze” în Societatea Teosofică, dar activitatea sa a fost de la început total independentă. Ordinul „Steaua Răsăritului” și excluderea mișcării antroposofice din Societatea Teosofică. Perioadele de

dezvoltare ale mișcării antroposofice (din 1907 până în 1914 a doua perioadă, începând din 1914 a treia).

CONFERINȚA a VI-a – Dornach, 15 iunie 1923.....121

Prima perioadă: Dezvoltarea fundamentelor conținutului științei spirituale. Despre Societatea Teosofică. Confruntarea cu științele naturii din dorința oamenilor de a justifica antroposofia în fața științei. Revista *Lucifer-Gnosis*. În dezvoltarea antroposofiei nu s-a mers niciodată pe mai mult decât rezulta firesc din desfășurarea faptelor, pas cu pas – lucru care ține de condițiile de viață ale unei societăți spirituale. A face programe este cel mai rău lucru pentru o societate spirituală. A doua perioadă: examinarea Evangheliilor, a Genezei, a creștinismului ca atare. Extinderea înțelegerii antroposofice a creștinismului în general. Extinderea antroposofiei în direcția artistică prin reprezentațiile dramelor-misterii la München. Incompatibilitatea anumitor aspirații și sentimente pur personale cu o societate spirituală. Faptele care au dus la decăderea Societății Teosofice. Antroposofia și-a urmat propria cale în linie dreaptă de la început, neperturbată de ceea ce provenea din Societatea Teosofică și de excluderea din Societatea Teosofică.

CONFERINȚA a VII-a – Dornach, 16 iunie 1923.....142

Rezumatul primelor două perioade. Opoziția, care a devenit din ce în ce mai puternică de la începutul construcției Goetheanumului. A treia perioadă. A nu face compromisuri – condiție de viață a mișcării antroposofice: în antroposofie totul trebuie să fie realizat pornind numai din izvoarele antroposoficului. Dezvoltarea euritmiei. Scrierea *Gânduri în timpul războiului* și opoziția internă pe care a stârnit-o în Societatea Antroposofică. Obligațiile foarte mari ale antroposofilor atât timp cât nu au ajuns să fie în număr de milioane. Antroposofia trebuie privită ca o ființă vie invizibilă față de

care antroposofii sunt răspunzători în fiecare clipă. Antroposofia a fost din nou adusă în relație cu știința, dar acum în sens opus față de prima perioadă: de a fecunda științele pornind de la antroposofie. Condițiile de viață ale Societății Antroposofice. Simțul de răspundere. Societatea Antroposofică văzută de lumea exterioară ca o sectă din cauza comportamentului membrilor. Cele trei principii de până acum ale societății: fraternitatea, studiul comparativ al religiilor și studiul lumii spirituale, apar în fața lumii ca opinii stabilite ale societății, la care trebuie să subscrii pentru a deveni membru, lucru care respinge sufletele independente. Societatea nu poate avea opinii. La apartenența ca membru nu poate fi vorba decât de a fi interesat de cultivarea vieții spirituale.

CONFERINȚA a VIII-a – Dornach, 17 iunie 1923.....163

Privire retrospectivă asupra modului în care a crescut antroposofia din întreaga civilizație a vremurilor moderne. În mișcarea antroposofică s-a incorporat o altă substanță spirituală decât cea provenită de la Blavatsky; doar formele de exprimare trebuiau să fie similare pentru a putea fi înțelese. Antroposofia conduce în linie dreaptă înapoi la *Filosofia libertății* a lui Rudolf Steiner. Scrierile științifice ale lui Goethe și „Basmul” său ca puncte de legătură pentru antroposofie. Contrastul dintre viziunea vechilor egipteni și știința contemporană: în Egipt, omul se afla în centrul ordinii lumii, relațiile sociale erau reglementate în funcție de influențele stelelor, iar impulsurile morale proveneau din lumea stelelor; în științele naturii contemporane, omul și divinul sunt excluși. În epoca actuală, a libertății, divin-spiritualul trebuie să fie găsit în om. Viziunea științifică asupra lumii în civilizația prezentului. Reflecțiile lui Rudolf Steiner asupra lui Nietzsche și Haeckel. În experimentare lucrează entități spirituale, dar omul de știință nu mai poate ajunge la spiritual, ci doar la legi

abstracte. Julius Robert Mayer. În răspândirea antroposofiei în diferitele ramuri ale vieții nu se poate urmări câștigarea simpatiei oamenilor, ci trebuie mers pe calea care decurge din spiritualitatea însăși. Antroposofii trebuie să simtă că au cele mai mari obligații posibile față de lumea spirituală. Simțul pentru adevăr și realitate, simțul artistic. Caracteristica specifică pe care trebuie să o aibă Societatea Antroposofică, prin care să se deosebească de orice altă mișcare, nu poate fi dată prin programe, ci numai prin responsabilitatea față de ființa Antroposofia. Îndemnul la autoanaliza – în caz contrar pericolul ca Societatea Antroposofică să se destrame și antroposofia să intre într-o stare latentă pentru mulți ani, lucru prin care s-ar pierde colosal de mult pentru evoluția omenirii.

Note.....191

CONFERINȚA I

Dornach, 10 iunie 1923

Dragii mei prieteni!

Prin considerațiile care vor fi începute cu aceasta, se intenționează o formă de autoanaliză pentru cei care s-au reunit pentru antroposofie. Se va oferi ocazia pentru o astfel de reflecție asupra propriilor acțiuni și gânduri, o autoanaliză care va fi generată printr-o caracterizare a mișcării antroposofice și a raportului său cu Societatea Antroposofică. Așadar, permiteți-mi să încep astăzi prin a face referire la acei oameni despre care este vorba în această autoanaliză. Aceștia sunteți dumneavoastră înșivă, aceștia sunt toți cei care, fiind motivați prin una sau alta, și-au găsit calea către antropozofie.

Unul a găsit această cale, așa spune, ca printr-o cerință interioară imperioasă a sufletului său, printr-o constrângere interioară a inimii sale; altul poate din motive de cunoaștere. Mulți, însă, au ajuns la mișcarea antroposofică mai mult sau mai puțin și prin ocazii exterioare și poate că apoi, printr-o adâncire a sufletului lor, au găsit mai mult în această mișcare antroposofică decât se așteptau inițial. Dar o caracteristică comună au totuși toți acei oameni care se găsesc în mișcarea antroposofică. Și dacă punem la un loc, din diferiți ani, ceea ce este caracteristic pentru aceia care se regăsesc în mișcarea antroposofică, atunci până la urmă nu putem spune decât: sunt astfel de oameni care, prin destinul lor, prin destinul lor launtric, prin karma lor, sunt inițial nevoiți să se abată de la

șoseaua largă a civilizației, pe care se mișcă cea mai mare parte a omenirii contemporane, și să caute propriile lor căi.

Să ne dăm seama, cu adevărat, cum în epoca noastră cei mai mulți oameni cresc în viață începând din copilărie. Ei se nasc din părinți care sunt francezi sau germani, catolici, protestanți sau evrei, ori adepți ai oricărei alte confesiuni. Poate că se nasc din părinți care au aceste sau acele opinii. Dar întotdeauna există un fel de presupunere firească, atunci când acești oameni ai prezentului se nasc — mai întâi din partea părinților, a membrilor familiei înăuntrul cărora acești oameni se nasc venind din viața lor preterestră. Este, ca să spunem așa, o presupunere firească, care nu este rostită, dar care este simțită, poate fără a fi gândită — deși adesea este și gândită, atunci când există un motiv pentru aceasta —, că în general se privește viața astfel și se gândește în mod firesc: Noi suntem francezi catolici sau germani protestanți, și așa vor fi, desigur, și copiii. Prin faptul că oamenii simt astfel, se creează, desigur, o atmosferă socială, și nu doar o atmosferă socială, ci un context de forțe sociale, care apoi, într-un mod mai mult sau mai puțin clar sau chiar neclar, îi împinge pe acești copii în acea viață care este deja trasată prin aceste simțiri, prin aceste gânduri mai mult sau mai puțin clar formulate. Viața copilului curge apoi și cum ar fi o chestiune de la sine înțeleasă; tot astfel, educația, școlarizarea, le sunt introduse copiilor ca ceva de la sine înțeles. Și în această perioadă, părinții sunt din nou stăpâniți de tot felul de gânduri despre copii, gânduri care din nou nu sunt exprimate, dar care sunt premise pentru viață, care determină enorm viața. De exemplu, gândul: „Bineînțeles, fiul meu va fi un funcționar public cu drept de pensie”, sau: „Fiul meu moștenește averea tatălui”, sau: „Fiica mea se va căsători cu fiul vecinului care deține proprietatea alăturată”.

Ei bine, nu merge întotdeauna până la un nivel atât de concret, dar astfel se dă o orientare, trasează mereu o direcție. Viața exterioară este astăzi organizată în așa fel încât realmente chiar și în vremurile noastre haotice, pe care oamenii le percep în mare parte ca fiind neobișnuite, tot dau ascultare acestor impulsuri, care sunt create în acest mod. Și atunci este necesar ca omul să devină într-un fel, să zicem, un francez catolic sau un german protestant. Trebuie să devină acest lucru, pentru că așa acționează impulsurile vieții. Chiar dacă din partea părinților nu se manifestă acest lucru cu o asemenea determinare, totuși viața, pornind din școală, sau din întreaga situație a vieții de copil și tânăr, îl prinde captiv pe om și îl plasează într-o anumită poziție în viață. Statul și comunitatea religioasă îl trag pe om într-acolo.

Dacă majoritatea oamenilor ar trebui să își dea seama astăzi, în viața de mai târziu, cum au ajuns ei de fapt acolo unde sunt, cu greu ar putea face aceasta. Pentru că o reflectare energică asupra acestui subiect ar avea ceva insuportabil. Acest insuportabil este apoi probabil împins în adâncurile conștiinței, în periferiile subconștiinței sau inconștiinței ale vieții sufletești. Acolo va fi apoi cel mult scos cândva la suprafață de psihiatru, atunci când acolo jos în acele periferii necunoscute ale sufletului se comportă într-un mod deosebit de îndărătnic. Dar, de cele mai multe ori, pur și simplu nu există puterea de a lua poziție cu propria personalitate, cu individualitatea, în cadrul a ceea ce ai devenit dezvoltându-te în acest mod.

Uneori poate mai cârțești atunci când, într-un mod complet neașteptat, te simți brusc conștient ca funcționar stagiar sau chiar asesor. Apoi s-ar putea să-ți stângi pumnii în buzunare sau, dacă i se întâmplă femeii, s-ar putea să-i facă scandal soțul despre viața nesatisfăcătoare și alte asemenea. Da, acestea sunt

genul de reacții la ceea ce devine omul. Adesea se întâmplă, de asemenea, prin frumusețea pe care o au lucruri individuale să-și adoarmă conștiința asupra lucrurilor. Mergi la baluri, iar a doua zi trebuie să dormi până târziu, nu-i așa? Timpul este umplut într-un fel sau altul. Sau te alături unui partid foarte patriotic, întrucât cu poziția ta de asesor, trebuie să aparții unui grup în care te integrezi. Ai fost deja acceptat de stat, de o comunitate religioasă, iar acum totuși trebuie și să răspândești un fel de aureolă peste cel în care ai crescut inconștient. Ei bine, nu este nevoie să descriu mai departe această situație.

Așa este, că oamenii care merg astăzi pe șoseaua largă a existenței ajung să se integreze în existență cam în acest fel.

Cei care nu pot merge împreună cu ceilalți se vor găsi pe drumuri laterale; cei care nu pot să urmeze majoritatea căilor impuse ale prezentului se vor găsi pe numeroasele căi posibile și imposibile. Dar exact una dintre aceste căi este și cea antroposofică, unde omul vrea ceea ce se află acum în el însuși, unde vrea ca acest lucru să-l trăiască într-un mod mai conștient, unde vrea să trăiască ceva care, cel puțin până la un anumit grad, depinde de alegerea sa.

Tocmai astfel de oameni, care nu merg pe șoseaua largă a vieții, sunt așadar, în cea mai mare parte, antroposofii. Indiferent dacă ajung la antroposofie în tinerețe sau la bătrânețe, într-un fel sau altul, ei sunt astfel de oameni. Dacă cercetăm mai departe de unde provine acest lucru, vom găsi și conexiuni cu lumea spirituală.

Sufletele vin astăzi de cele mai multe ori din existența preterestră în cea pământească, astfel încât ele trec mult timp prin acea stare anterioară nașterii pe care am caracterizat-o deja de mai multe ori în conferințe. După ce și-a parcurs în lumea spirituală calea vieții sale dintre moarte și o nouă naștere, omul

ajunge mai întâi în regiunea în care se integrează tot mai mult și mai mult în lumea spirituală, unde viața lui constă în colaborarea cu ființele ierarhiilor superioare, unde în toate actele sale lucrează înăuntrul substanțialului spiritual.

Dar în acest parcurs între moarte și o nouă naștere vine și acel moment în care omul își îndreaptă oarecum privirea iarăși în jos către Pământ. Omul se leagă atunci sufletește de generațiile, încă de cu mult timp înainte, la capătul cărora se află cuplul de părinți care îl nasc. Astfel încât, nu doar până la stră-străbunicul, ci până la generații cu mult anterioare, omul privește deja în jos spre strămoșii săi, se unește cu linia directoare, cu curentul care trece prin generațiile strămoșilor săi.

Acum este așa la majoritatea sufletelor din prezent că ele în momentul în care se pregătesc să vină din nou jos pe Pământ, ele au deja un interes arzător pentru ceea ce se întâmplă pe Pământ. Ele privesc într-un fel din lumea spirituală în jos spre Pământ și sunt profund interesate de ceea ce se întâmplă pe Pământ cu strămoșii lor. Astfel de suflete devin exact așa cum am caracterizat acum pe cei care se aliniază la șoseaua largă a vieții actuale.

În schimb, există tocmai în prezent un număr de suflete care, atunci când existența lor preterestră se apropie din nou de existența pământească, sunt mai puțin interesate de ceea ce se întâmplă pe Pământ, ci își îndreaptă interesul principal către faptele: Cum devenim maturi în lumea spirituală? Ele sunt interesate, ca să spunem așa, până în ultimul moment când își găsesc din nou drumul spre Pământ, de lumea spirituală.

În timp ce ceilalți au o poftă profundă de existența pământească, aceste suflete au până la sfârșit un interes viu pentru ceea ce se întâmplă în lumea spirituală, venind astfel,

când se întrupează pe Pământ, cu o conștiință născută și maturizată din impulsuri spirituale, care le dă mai puțină înclinație înspre ceea ce este acum prezent în astfel de impulsuri ca cele pe care le-am caracterizat pentru cei care merg pe șoseaua largă. Ei cresc peste măsura impulsurilor mediului lor, cresc depășind mediul lor în special cu ambițiile lor spirituale și sunt astfel predestinați, pregătiți să meargă pe propria lor cale.

Astfel, sufletele care coboară din existența prepământească în existența pământească pot fi împărțite astăzi în două categorii. Prima categorie, din care încă fac parte majoritatea oamenilor de astăzi, cuprinde sufletele extraordinar de dotate cu „acasă”*, care se simt foarte bine ca suflete în cuibul cald, chiar dacă uneori îl percep ca fiind neplăcut – dar aceasta este

* termenii folosiți de Steiner pentru cele două categorii de suflete sunt „heimatbegabt” și „heimatlos”. „Heimat” înseamnă locul în care cineva se simte acasă, adesea implicând un profund atașament emoțional: poate fi țara, regiunea sau locul în care s-a născut și a crescut, sau în care trăiește permanent/de mult timp. În română pentru „Heimat” ne-ar trebui substantivul „acasă”, pentru a putea spune, de exemplu: „Acasa mea este România/Ardealul/Bucureștiul/casa părintească, etc.” Și corespunzător, termenul pentru prima categorie, „heimatbegabt” are sensul de „dotat/înzestrat cu acasă”, fiind în contextul expunerii lui Steiner oameni/suflete care se simt acasă când vin în viața pe Pământ. Termenul pentru a doua categorie, „heimatlos”, există și în limba română, dar adoptat doar în sens restrâns, ca termen juridic, însemnând „apatrid: persoană care nu are cetățenia niciunui stat”, sens care nu acoperă sensul german și nu conține semnificația sufletească, afectivă a termenului german – exact elementul pe care îl are în vedere Steiner. Drept pentru care, pentru „heimatlos” am ales traducerea conform sensului german: „fără acasă” sau „lipsit de acasă” – în care „acasă” este substantiv: oameni care nu au o acasă, care nu se simt nicăieri acasă, care se simt dezrădăcinați. (n.tr.)

doar o aparență, este Maya –, care se simt bine în acest cuib cald, de care au fost interesate deja cu mult timp înainte de a coborî pe Pământ. Alții, care poate – Maya exterioară nu este întotdeauna un criteriu decisiv – iau parte ca suflet cu multă răbdare la viața copilului, sunt mai puțin dotați pentru a se simți „acasă”, sunt fără „acasă”, cresc mai mult ieșind în afara cuibului cald decât în interiorul lui.

Și tocmai de această din urmă categorie aparțin cei care apoi se apropie de mișcarea antroposofică. Deci este, într-un fel sau altul, pe deplin predestinat dacă destinul te împinge înspre antroposofie.

Se poate spune acum: În moduri diverse se manifestă ceea ce astfel de suflete caută acum pe căi laterale, departe de marea șosea a vieții. Cel care a trăit viața cu o anumită conștiință în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului al XX-lea, va fi constatat că pretutindeni printre ceilalți oameni apăreau în mod relativ natural numeroase suflete fără „acasă”, mai ales suflete fără „acasă” din punct de vedere sufletesc. O anumită urmă, aș spune, de o astfel de stare de a fi lipsit de „acasă”, au astăzi foarte multe suflete.

Dacă ceilalți nu s-ar simți atât de bine să meargă pe cărările băttătorite și nu ar pune astfel de obstacole în fața sufletelor fără „acasă”, numărul acestor suflete fără „acasă” ar sări în ochi într-un mod încă mult mai limpede pentru contemporani. Dar se poate observa, aș putea spune, pretutindeni, cum o anumită urmă de o astfel de stare de fără „acasă” au numeroase suflete astăzi.

Cu foarte puțin timp în urmă s-a relatat că se întâmplă chiar astfel de lucruri: un profesor a ținut un curs la o universitate, un curs semestrial despre evoluția – așa cum o numește el – viziunilor mistic-oculte de la Pitagora la Steiner, și, după ce

acest curs a fost anunțat, la prima prelegere au venit atât de mulți oameni încât nu a putut ține cursul într-o sală de curs obișnuită, ci a trebuit să-l țină în amfiteatrul maxim, unde de obicei se țin doar marile prelegeri festive.

Se vede din astfel de fapte cum stau lucrurile astăzi, cum realmente înclinația spre o astfel de stare de a fi lipsit de „acasă” s-a înrădăcinat în extraordinar de mult în suflete. Ceea ce astăzi ca dor al sufletelor care poartă în ele o astfel de lipsă de „acasă”, dor care de la săptămână la săptămână tot mereu mai mult se intensifică, ceea ce ca dor de o poziție în viață care nu este dinainte prestabilită sau preorientată, ceea ce ca dor de spiritualitate, pornind din acest colț al vieții se afirmă tot mai mult, săptămână după săptămână în viața noastră intelectuală haotică de astăzi se afirmă din ce în ce mai puternic, toate acestea se pot vedea ridicându-se la suprafață.

Prin faptul că vreau să vă schițez astăzi cu câteva linii apropierea lentă, veți putea, printr-un fel de reflecție asupra propriei persoane, să găsiți în acest desen puțin din ceea ce aș dori să numesc originea dumneavoastră, a tuturor, antroposofică.

Aș dori astăzi ca o introducere să caracterizez doar în mod aforistic. Privind înapoi la ultimele decenii ale secolului al XIX-lea – am putea, de asemenea, să luăm orice alt domeniu, dar să luăm un domeniu foarte caracteristic –, acolo s-a impus într-un anumit moment ceea ce se poate numi wagnerismul, Richard Wagnerismul. Desigur, în acest Richard Wagnerism era foarte multă cochetărie culturală, sete de senzațional și așa mai departe. Dar printre cei care au apărut după ce Bayreuth a fost amenajat, nu se aflau doar domnii în fracuri după cele mai noi tendințe în modă și doamnele în taioare de ultimă modă, ci în Bayreuth erau împreună tot felul de oameni. Vedeai acolo

bărbați cu părul foarte lung, doamne cu părul tăiat foarte scurt, vedeai oameni care considerau ca un fel de pelerinaj modern să meargă pe jos din locuri îndepărtate până la Bayreuth. Am cunoscut chiar pe cineva care, când a pornit pe drumul către Bayreuth, s-a descălțat de cizme într-un loc foarte îndepărtat și a mers desculț până la Bayreuth ca pelerin.

Între cei care, așadar, veneau ca bărbați cu părul lung și ca doamne cu părul scurt, erau unii care cumva făceau parte din sufletele fără „acasă”. Dar și printre cei care poate nu erau îmbrăcați chiar după ultima modă, dar totuși după o modă mai respectabilă, erau de asemenea suflete fără „acasă”.

Acum, din wagnerism acționa asupra oamenilor ceea ce în wagnerism – nu mă refer acum doar la elementul muzical din wagnerism, ci la wagnerism ca fenomen cultural – se manifesta în mod real: era totuși ceva care se ridica deasupra a ceea ce oferea în rest epoca materialistă. Era ceva, aș spune, ca sugerând, care pornea chiar din wagnerism și care acționa asupra oamenilor, astfel încât căpătau sentimentul: Aici este o poartă de intrare într-o lume mai spirituală, o altă decât cea care este ambianța noastră obișnuită. Și, din când în când, ceea ce se întâmpla la Bayreuth a generat o grămadă de dorință de aprofundare spirituală.

La început a fost într-adevăr dificil să se înțeleagă personajele și compozițiile dramatice ale lui Richard Wagner. Dar faptul că ele erau create dintr-un alt element decât elementul grosier materialist al timpului, era simțit de numeroși oameni. Și cei care au fost atunci împinși tocmai acolo ca suflete fără „acasă”, la aceia era așa încât, aș spune, printr-o putere sugestivă a dramelor lui Wagner, și în special a vieții care s-a desfășurat cu ocazia intrării dramelor lui Wagner în civilizația noastră, au fost stimulați să capete tot felul de intuiții

emoționale vagi, întunecate. Existau, de exemplu, printre cei care se regăseau în această viață wagneriană, cititori ai revistei „Bayreuther Blätter” [1]. Acum este interesant din punct de vedere istoric – astăzi totul este deja istorie – să luăm o serie de numere ale „Bayreuther Blätter” și să observăm cum acolo se interpretează „Tristan și Isolda”, „Inelului Nibelungilor”, chiar și „Olandezul zburător”, cum se pornește de la această configurație dramatică, de la figurile individuale din dramele lui Wagner, de la evenimentele din acestea, și cum, deși într-un mod puternic subiectiv, nerealist, și în sens spiritual nerealist, dar totuși cu un dor spiritual, se încearcă să se ajungă la o considerare mai spirituală a lucrurilor și a vieții omenești în general. Și se poate spune pe bună dreptate: Unele din ceea ce au realizat apoi teosofii ca tot felul de interpretări ale lui Hamlet sau ale altor opere de artă, amintesc foarte mult de anumite articole scrise de Hans von Wolzogen, care nu era teosof, dar era un wagnerian instruit, în revista „Bayreuther Blätter”. Acolo puteați, dacă, de exemplu să zicem, vă trezeți dimineața: dacă un trol v-ar fi pus în locul unei reviste teosofice pe care poate o citeați acum cincisprezece ani, un număr din „Bayreuther Blätter”, puteați cu adevărat confunda tonul și atitudinea, dacă era într-adevăr un articol de Wolzogen sau similar, cu ceea ce găseați în revista dumneavoastră teosofică.

Așadar, s-ar putea spune: Acest wagnerism a fost pentru mulți oameni, în care locuiau suflete fără „acasă”, un prilej de a pătrunde într-un astfel de mod de a privi lumea, care ducea dincolo de materialitatea grosieră, conducându-i spre spiritualitate, și despre toți aceia care, dintr-un imbold interior al sufletului, nu dintr-o cochetărie culturală exterioară, au crescut într-un astfel de curent, despre ei se poate spune: la aceștia, indiferent de ceea ce erau ei altfel în viață, fie că erau

avocați, artiști, demnitari de stat sau membri ai parlamentului, sau orice fel de oameni erau, care au crescut în acest fel acolo, chiar dacă erau oameni de știință – au fost și astfel de persoane –, la aceștia era deja așa încât urmăreau această creștere într-o lume spirituală dintr-un dor interior al sufletului, și atunci nu le mai păsa de dovezile certe, care se găseau peste tot, pentru modul configurat materialist de a vedea lumea.

Așa cum am spus, aș fi putut menționa și alte domenii în care se găseau astfel de suflete fără „acasă”. Găseai astfel de suflete fără „acasă” pretutindeni. Dar deosebit de caracteristic era domeniul wagnerismului. Acolo se găseau numeroase astfel de suflete fără „acasă”.

Acum, mie însumi mi-a fost dat să ajung să cunosc un număr de astfel de suflete, dar împreună cu altele, care într-un fel își trăiseră noviciatul spiritual în wagnerism, apoi din nou într-o altă metamorfoză. Erau suflete pe care le-am cunoscut la sfârșitul anilor optzeci ai secolului trecut în Viena [2], într-un grup de oameni, unde, ca să spunem așa, se adunaseră numai suflete fără „acasă”. Cum se înfățișa deja la suprafață la acea vreme starea de a fi fără „acasă”, oamenii de astăzi nu mai au nicio idee, pentru că multe dintre lucrurile care pe atunci necesitau curaj, curaj sufletesc, au devenit astăzi ceva obișnuit.

De exemplu, nu cred că multe oameni pot să își imagineze următoarele astăzi: Ședeam într-un cerc de astfel de suflete fără „acasă”; acolo se discutaseră deja tot felul de lucruri. Apoi a venit mai târziu cineva – care poate avusese mai multe de făcut decât ceilalți, sau poate că rămăsese acasă ocupat cu propriile sale gânduri –, și a început să vorbească despre „Raskolnikov” de Dostoievski [3], a vorbit despre „Raskolnikov” într-un așa fel, încât a lovit ca un fulger asupra întregului grup. O nouă lume

era acolo, o lume – într-adevăr, ca și cum brusc, fără veste, ai fi fost mutat pe o altă planetă. Așa se simțeau aceste suflete.

Permiteți-mi să spun: În aceste observații asupra vieții, pe care trebuie să vi le povestesc ca o introducere în istoria mișcării antroposofice, trebuie să menționez că pentru mine, în perioada în care soarta m-a împins să fac astfel de observații asupra vieții, niciodată legătura cu lumea spirituală, faptul de a mă afla înăuntrul lumii spirituale, nu s-a întrerupt în vreun fel.

Era întotdeauna acolo. Trebuie să menționez acest lucru, pentru că trebuie să constituie fundalul, condițiile aflate la baza acestor considerații: lumea spirituală un lucru de la sine înțeles, și oamenii de pe Pământ priviți pur și simplu ca imagine oglinditoare a ceea ce sunt ei propriu-zis ca entități spirituale în cadrul lumii spirituale. Această stare de spirit vreau să o caracterizez, astfel încât să aveți în vedere întotdeauna acest lucru ca fundal spiritual.

Desigur, această observare nu era una rece, nesimțitoare, ci cu o caldă implicare cordială, fără să vrei să fii un observator, ci pur și simplu fiind în mijlocul lor – bineînțeles cu toată atitudine prietenească, amabilitatea și politețea cuvenite. Așadar, te aflai acolo între ei și cunoșteai oameni, nu ca să-i observi, ci pentru că viața o arăta de la sine în mod firesc. Atunci, la sfârșitul anilor '80, am întâlnit un astfel de cerc, care de altfel era format din oameni de toate profesiile, din toate mediile și pozițiile sociale, dar care erau astfel de suflete fără „acasă”, și din care o parte erau veniți din regiunea wagneriană, oameni care, ca să spunem așa, își făcuseră noviciatul spiritual în regiunea wagneriană. Cel despre care am povestit că și-a scos cizmele la Viena și a mers desculț până la Bayreuth era și el printre ei, era chiar un om foarte spiritual. Pe aceste personalități le-am întâlnit de fapt chiar des o perioadă, uneori

chiar în fiecare zi. Și trăiau acum într-o, aș spune, a doua metamorfoză. După ce trecuseră prin metamorfoza Wagner, trăiau într-o a doua metamorfoză. Erau, de exemplu, printre ei trei persoane care erau bune cunoștințe ale lui H. P. Blavatsky [4], care chiar avuseseră relații apropiate cu H. P. Blavatsky, care erau teosofi fervenți, așa cum erau teosofii pe vremea când Blavatsky încă trăia.

Le era tocmai acestor teosofi din acele vremuri, în perioada imediat după apariția cărților „Isis dezvăluită” și „Doctrina secretă” ale lui Blavatsky, specifică o particularitate: aveau cu toții tendința de a fi cu adevărat esoterici. Ei disprețuiau viața exterioară în care se aflau, disprețuiau, bineînțeles, propria profesie, dar trebuiau să se integreze în viața exoterică. Era ceva firesc. Restul, însă, acesta este – esoteric: acolo se vorbește doar celor inițiați, doar în cadrul unui cerc restrâns. Iar pe aceia despre care se consideră că nu sunt demni să discute despre astfel de lucruri, îi consideri ca pe cei cu care vorbești despre lucrurile obișnuite ale vieții. Cu ceilalți vorbești în mod esoteric. Erau cititori, cititori buni ai cărții „Budismul esoteric” a lui Sinnett [5], care tocmai apăruse atunci, dar toți oameni care, în sensul cel mai eminent, se numărau printre sufletele fără „acasă” pe care tocmai le-am caracterizat, oameni care, deși în momentul în care se aflau în viața practică erau, de exemplu, oameni cu profesii tehnice, urmau cu mare interes, cu un viu interes, o carte precum „Budismul esoteric” a lui Sinnett. O anumită pornire era prezentă la astfel de oameni – provenind în parte și din wagnerism – ca tot ceea ce exista ca mituri să le interpreteze, să le tălmăcească esoteric.

Dar acum puteai vedea, odată cu sfârșitul secolului al XIX-lea, pe când tot mai multe suflete fără „acasă” se iveau, că cele mai interesante erau nu acelea care citeau scrierile lui Sinnett

sau Blavatsky, dar, aș spune, dintr-o conștiință onestă totuși numai în proporție de nouă zecimi, cel mult nouă zecimi, ci ceilalți, care acum ascultau, care nu voiau să se apropie ei înșiși de lectură – în acea perioadă exista încă o sfială foarte puternică față de astfel de lucruri –, dar ascultau cu gura căscată când cei care citiseră discutau aceste lucruri. Și era foarte interesant să observi cum ascultătorii, care uneori erau mai onești decât povestitorii, din lipsa de „acasă” a sufletelor lor preluau acele lucruri ca pe o hrană spirituală de care aveau nevoie, pe care chiar și din relativul neadevăr cu care acea hrană spirituală era servită, o tălmăceau într-un mod chiar cinstit datorită propriului lor suflet mai cinstit. Puteai observa la ei dorul de a auzi ceva complet diferit de ceea ce se găsește pe șoseaua obișnuită a civilizației, și cum ceea ce era astfel auzit era devorat de astfel de oameni! Era extraordinar de interesant să vezi cum, pe de o parte, erau prezente tentaculele vieții de pe marea șosea, care tot mereu trăgeau oamenii înspre acea viață, cum apoi aceștia apăreau într-un salon sau altul unde se adunau – adesea era o cafenea – și ascultau cu un dor imens ceea ce cineva tocmai citise dintr-o carte de acest gen recent apărută, cineva care uneori se fălea cu ceea ce citise. Dar erau acolo, fără doar și poate, și sufletele oneste care erau așa, aruncate înapoi și încolo, de viață.

Exact în primele perioade dinspre sfârșitul secolului al XIX-lea vedeai cât de mult erau aruncate dintr-o parte în alta sufletele care nu doreau să-și recunoască pe deplin starea lor de lipsă de „acasă”. Pentru că, nu-i așa, cineva asculta acolo cu un interes cu adevărat extraordinar cum se povestea despre trupul fizic, trupul eteric, trupul astral, Kama Manas, Manas, Buddhi și așa mai departe. Da, și apoi trebuia să scrie foiletonul pe care

ziarul îl voia de la el, în care trebuia să pună cunoscutele „bunătățuri”.

Oamenii au devenit într-adevăr astfel de suflete care dovedeau cât de greu a fost, de fapt, pentru unii, mai ales la începutul noii dezvoltări spirituale, pe care trebuie să o socotim de la sfârșitul secolului al XIX-lea, să părăsească șoseaua largă a vieții. Pentru că unii se comportau într-adevăr ca și cum, tocmai când voiau să se îndrepte spre ceea ce era cel mai important și care îi interesa cel mai mult în viață, practic se furișau și voiau pe cât posibil să nu se afle unde se furișaseră. Era foarte interesant modul în care viața spirituală, voința spirituală, dorul după o lume spirituală își făcea loc în cadrul civilizației europene.

Acum trebuie să vă gândiți: la sfârșitul anilor optzeci ai secolului al XIX-lea era de fapt mult mai dificil decât astăzi; chiar dacă era mai fără efecte negative, era mai dificil decât astăzi să-ți declari fără ezitare credința în lumii spirituale, deoarece lumea fizică-sensibilă, cu toate legile ei mărețe, era dovedită! Nu te puteai ridica împotriva ei! Existau numeroase dovezi în acest sens, laboratoarele, laboratoarele de fizică, clinicile, totul vorbea pentru lumea dovedită. Dar lumea dovedită era pentru multe suflete fără „acasă” atât de nesatisfăcătoare, ba chiar imposibilă pentru lăuntrul sufletelor, încât acestea se furișau pe de lături. Și în timp ce marea civilizație modernă le era prezentată nu doar cu banișă, ci cu tonele, în cantități uriașe, ei sorbeau din ceea ce se putea apuca din fugă dintr-un fel de șuvoi ce se revărsa din lumea spirituală în civilizația modernă. Nu era deloc ușor să vorbești așa direct despre lumea spirituală, trebuia să pornești de la ceva existent.

Dacă îmi permit să inserez ceva, care este din nou o remarcă personală, aceasta ar fi următoarea: Eu însumi a trebuit – nu se

putea, așa zicând, să dai buzna la oameni în casă cu lumile spirituale, mai ales nu se putea să dai buzna în casa civilizației – să pornesc de la ceva existent, nu dintr-un motiv exterior, acest lucru putea fi ceva într-un totul sincer lăuntric. Chiar la sfârșitul anilor optzeci, am pornit cu observațiile pe care le aveam de făcut despre lumea spirituală, despre aspectele sale mai intime, în numeroase locuri, tocmai de la „Basmul despre șarpele verde și frumosul crin” al lui Goethe [6]. De la el puteai porni, pentru că, la urma urmei, Goethe se bucura de credit; era totuși Goethe, nu-i așa? Dacă porneai de la ceva ce totuși făcuse Goethe, și când este atât de evident că acolo s-au revărsat impulsuri spirituale, ca în „Basmul despre șarpele verde și frumosul crin”, atunci puteai începe făcând legătura cu aceste lucruri. Pentru mine a fost chiar ceva firesc la acea vreme să pornesc de la „Basmul despre șarpele verde și frumosul crin” al lui Goethe. Pentru că nu puteam să pornesc de la ceea ce se practica pe atunci ca teosofie, de la ceea ce un grup de oameni foarte zeloși la sfârșitul anilor optzeci reușiseră să obțină din Blavatsky, din „Budismul esoteric” al lui Sinnett și din cărți similare. Pentru cineva care dorea să-și mențină în lumea spirituală gândirea dezvoltată în științele exacte, era pur și simplu imposibil să intre în vreun fel într-o relație cu ceea ce se forma ca atmosferă spirituală bazată în mod direct pe cărțile lui Blavatsky și pe „Budismul esoteric” al lui Sinnett.

De asemenea, nici din cealaltă parte situația nu era ușoară. De ce? Nu-i așa, cartea lui Sinnett „Budismul esoteric” a fost în scurt timp recunoscută ca o lucrare diletantă spiritual, care reunea vechi esoterisme prost înțelese. Dar, cu o astfel de lucrare care era un fenomen al epocii, precum „Doctrina secretă” a lui Blavatsky, nu era ușor să stabilești o relație. Deoarece această lucrare dezvăluia totuși în numeroase locuri

că ceea ce se găsește în ea provine din impulsuri cu adevărat puternice din lumea spirituală. Astfel, în numeroase pasaje din „Doctrina secretă” a lui Blavatsky găsești exact o lume spirituală care se revelează printr-o anumită personalitate, care era însăși Blavatsky.

Mai presus de toate, inevitabil un lucru sărea în ochi, sărea în ochi exact în acea căutare căreia i se dedicaseră oamenii care se apropiiau astfel de Blavatsky însăși sau de „Doctrina secretă” a lui Blavatsky. Prin această „Doctrină secretă” fusese exprimată o mare sumă de adevăruri străvechi, obținute în preistoria omenirii prin clarvedere atavică. Aș spune: Era un fel de reînviere a culturilor străvechi. Aveai în fața ta, venindu-ți în întâmpinare din lumea exterioară, nu doar din interiorul tău, ceva despre care trebuia să spui: „Aceasta aduce la suprafață o imensă bogăție de înțelepciune străveche, pe care oamenii au deținut-o odinioară ca pe ceva extraordinar de iluminator”. Între ele se află pasaje de cel mai incredibil fel, care te uimeau tot mereu, întrucât cartea este scrisă într-un mod neglijent, diletant în raport cu orice mod de gândire științifică, și absurdă în privința multor superstiții și așa mai departe. Una peste alta, o carte cu totul remarcabilă, această „Doctrină secretă” a lui Blavatsky: mari adevăruri alături de lucruri groaznice. S-ar putea spune: Așa ceva caracterizează foarte bine la ce fenomene sufletești au fost expuși cei care s-au dezvoltat treptat în timpurile moderne ca suflete fără „acasă”. Am cunoscut într-adevăr în acea perioadă numeroase astfel de suflete. Puteai chiar vedea venirea acestor suflete fără „acasă” pe Pământ.

În perioada care a urmat, în perioada mea de la Weimar [7], am fost inițial intens ocupat cu alte lucruri, deși și acolo au existat numeroase ocazii de a observa astfel de suflete căutătoare. Întrucât tocmai în perioada mea de la Weimar tot

felul de oameni, de pretutindeni de pe Pământ, au venit la Weimar pentru a vizita Arhivele Goethe și Schiller. Ajungeai să cunoști oameni într-un mod foarte remarcabil, atât în părțile lor sufletești bune, cât și în cele rele, în timp ce treceau pe la Weimar. Întâlneai oameni ciudați și oameni foarte cultivați, rafinați și distinși. De exemplu, am descris întâlnirea mea cu Herman Grimm [8] la Weimar în penultimul număr al revistei „Goetheanum” [9].

În cazul lui Herman Grimm, cel puțin pentru simțirea mea, era într-adevăr așa, când el era acolo la Weimar – venea foarte des, când călătorea de la Berlin spre Italia sau înapoi, dar și în alte ocazii venea foarte des la Weimar – și pentru mine se conturase sentimentul: era ceva diferit în privința Weimarului când el era acolo decât când el era plecat. Herman Grimm era ceva care te lămură în mod deosebit ce era Weimar. Știai mai bine ce era Weimar când Herman Grimm era acolo în vizită decât când el nu era acolo.

Este suficient să ne amintim romanul lui Herman Grimm, „Puteri invincibile” [10], pentru a ne da seama cum, până la urmă, chiar și în Herman Grimm, trăia un puternic imbold pentru cele spirituale. Citiți finalul acestui roman, „Puterile invincibile”, cum lumea spirituală intervine în cea fizică prin sufletul unei femei pe moarte. Are ceva extrem de emoționant, magnific în el. Am vorbit despre aceasta în conferințe anterioare [11].

Au fost, firește, și persoane ciudate care au trecut prin Weimar. De exemplu, a venit un consilier de stat rus care căuta ceva. Nu au putut să-și dea seama ce căuta: ceva din a doua parte a operei „Faust” a lui Goethe. În ce fel voia el să afle acest lucru în Arhiva Goethe, nu au putut să-și dea seama. Nici nu știau cum să-l ajute. În arhiva Goethe ar fi fost foarte bucuroși să-l ajute.

El tot căuta. Căuta punctul din a doua parte a operei „Faust”, și nimeni nu putea înțelege exact despre ce punct era vorba. Mereu se auzea că el caută punctul, punctul. S-a ajuns astfel încât a fost lăsat să caute. Însă el era atât de vorbăreț cu acest punct, încât atunci când ne așezam seara la cină și el se apropia, întotdeauna ne spuneam între noi: „Nu vă uitați în jur, consilierul de stat se învâрте pe aici”. – Nimeni nu voia să fie detectat de el.

Ei bine, lângă el stătea din nou un vizitator foarte ciudat, foarte spiritual, un american [12], care însă prefera să stea așezat pe podea, cu picioarele încrucișate, așadar așezat în acest fel în fața cărților pe sol; era o privescătoare ciudată. Așa cum am spus, se întâmpla și aceasta acolo, și puteai, într-un fel, să vezi într-un mod extraordinar de pregnant un fragment din viața civilizației actuale.

Dar când am ajuns în Berlin, soarta m-a dus din nou foarte specific într-un cerc de asemenea suflete, despre care am spus că sunt suflete fără „acasă”. Și soarta m-a dus atât de adânc, încât tocmai acest cerc mi-a cerut să țin conferințe pentru el, care au fost apoi tipărite în cartea mea *Mistica în zorii vieții spirituale a timpului nostru*. Am povestit și în prefața la această *Mistică* cum s-au petrecut lucrurile.

Aceștia erau oameni care, aș spune, într-o perioadă puțin mai târzie decât cunoștințele mele din Viena, își găsiseră drumul către Societatea Teosofică. Ei aveau, de asemenea, o altă poziție față de ceea ce era Blavatsky. Cu studiul „Doctrinei secrete” a lui Blavatsky doar câțiva se îndeletniciseră; dar în ceea ce succesoarea lui Blavatsky, Annie Besant [13], prezenta drept teosofia de la acea vreme, erau versați acești oameni cărora eu le prezentam ceva cu totul diferit în „Mistica” mea. Ei erau foarte versați în acest domeniu și încă îmi amintesc că, de

exemplu, am ascultat o conferință susținută de un membru al acestui grup, care se baza pe o mică carte de Annie Besant, în care ea, la rândul ei, împărțea omul așa: trup fizic, trup eteric, trup astral și așa mai departe. Îmi aduc aminte adesea cât de îngrozitoare mi s-a părut atunci această reprezentare a omului în sensul lui Annie Besant. Eu nu citisem nimic de Besant. Era primul lucru pe care îl auzeam despre scrierile ei, această conferință susținută de o doamnă, chiar în legătură cu cea mai recentă la acea vreme broșură a lui Besant. A fost ceva îngrozitor cum au fost enumerate atunci, unul după altul, diferitele membre ale ființei umane, practic aproape lipsit de înțelegere interioară, fără a le lăsa să reiasă din totalitatea ființei umane.

Așadar eram din nou într-o situație, la fel ca la Viena la sfârșitul anilor '80, în care era posibilă observarea unor astfel de suflete fără „acasă”. Și acest lucru îl știți deja: în esență, ceea ce este Antroposofia, a crescut inițial, așa spune, cu, nu în, dar cu acele astfel de suflete fără „acasă” care erau acolo, care inițial căutau în Teosofie o nouă „acasă” pentru sufletele lor.

Astăzi am vrut, dragii mei prieteni, să duc reflecțiile până în acest punct, le voi continua mâine și voi încerca să vă conduc mai departe în această autoanaliză, care de altfel astăzi abia a început.

CONFERINȚA a II-a

Dornach, 11 iunie 1923

Dragii mei prieteni!

Atunci când vorbim despre istoria și condițiile de viață ale antroposofiei în relația ei cu Societatea Antroposofică, considerațiile trebuie să pornească de la două întrebări care decurg pur și simplu din această istorie. Aceste două întrebări aş putea să le formulez în modul următor. Prima, de ce a fost necesar ca mișcarea antroposofică să pornească, în felul în care s-a întâmplat, de la mișcarea teosofică? Și a doua, de ce – deși în fond se întâmplă doar din motive exterioare –, antroposofia până și astăzi este încă confundată de oponenții răuvoitori cu teosofia, respectiv Societatea Antroposofică cu Societatea Teosofică?

Răspunsurile la aceste întrebări se vor putea dezvolta cu adevărat numai din perspectiva istorică. Ieri am spus că atunci când vorbim despre Societatea Antroposofică, ceea ce contează în primul rând este cum sunt oamenii care simt imboldul să-și caute drumul printr-o mișcare antroposofică. Și am încercat ieri să caracterizez în ce sens sufletele care se apropie de antroposofie pentru a-și satisface năzuințele spirituale sunt, într-un anumit fel, suflete fără „acasă”. Ei bine, realmente la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea existau astfel de suflete fără „acasă”. Existau mai multe decât sunt în mod obișnuit oamenii înclinați să presupună, căci mulți oameni încercau pe diferite căi să dezvolte într-un fel sau altul ceea ce este mai profund uman în ei înșiși.

Nu trebuie decât să ne amintim cum, fără a lua în considerare strădaniile care au rezultat din materialismul modern și care au dus apoi la cele mai diverse forme de spiritism, numeroase suflete au căutat o anumită satisfacție interioară citind astfel de scrieri precum, de pildă, cele ale lui Ralph Waldo Trine [14] și altele similare.

Ce căutau oare acele suflete care, în perioada menționată, recurgeau la scrierile lui Ralph Waldo Trine? Ei încercau, aş spune, să umple ceea ce este omenesc în ei cu ceva după care tânjeau, pe care voiau să-l simtă și să-l trăiască lăuntric, dar care nu era de găsit pe căile accesibile ale civilizației moderne, care nu se găsea pentru ei nici în literatura profană populară și nici în arta profană, care pentru ei nu se găsea nici în confesiunile religioase tradiționale.

Astăzi, voi avea mai întâi de prezentat câteva fapte și va trebui să las pentru următoarele conferințe să trasez pentru dumneavoastră firele de legătură dintre aceste fapte. Mai întâi, va fi vorba de a vă aduce în fața sufletului într-un mod corespunzător anumite fapte.

Printre toți oamenii care căutau astfel, fie prin spiritism, fie prin Ralph Waldo Trine sau alții, se aflau și cei care s-au alăturat Societății Teosofice, existentă la acea vreme în diverse ramuri. Și dacă ne punem întrebarea: Se deosebeau acești oameni care se alăturau într-o formă sau alta Societății Teosofice, prin vreo trăsătură caracteristică de ceilalți, care, de exemplu, deveneau spiritiști sau încercau să se îmbogățească lăuntric prin Ralph Waldo Trine, se deosebeau ei de aceștia? – atunci trebuie fără îndoială să răspundem „da” la întrebare. Se deosebeau în mod cu totul semnificativ. Aş spune că era prezentă un fel special de căutare umană la cei care simțiseră îmboldul de a se alătura unei forme sau alta a Societății Teosofice.

Știm din decurgerea dezvoltării Societății Teosofice că se putea concepe că ceea ce la începutul secolului nostru era de căutat acum ca antroposofie, ar fi putut găsi înțelegere cel mai degrabă în cadrul cercurilor care atunci se asociau cu teosofia. Dar acest lucru poate fi cu adevărat luminat abia atunci când faptele sunt așezate așa cum trebuie înaintea sufletului nostru.

Acum, rămânând la acest subiect, aș dori mai întâi să caracterizez oamenii care s-au reunit acolo, să ofer o imagine a ceea ce se înțelegea la acea vreme prin Societatea Teosofică, care și-a găsit expresia cea mai pregnantă în ‘the Theosophical Society’ (Societatea Teosofică engleză). La aceasta s-a alăturat și ceea ce a devenit cunoscut apoi ca antroposofie, sau mai bine zis, ceea ce de fapt a devenit cunoscut de la început ca antroposofie.

Dacă am avea în față, aș spune, ca un grup de oameni ceea ce însemna ‘the Theosophical Society’, atunci trebuie mai întâi să privim puțin în conștiința acestor oameni, să privim în sufletele acestor oameni, pentru a ști ce era caracteristic conștiinței lor. Acești oameni și-au manifestat conștiința într-un fel sau altul. Au ținut adunări, întâlniri; au ținut discursuri, au purtat discuții. S-au întâlnit chiar și în afara adunărilor, ba chiar au discutat foarte mult între ei și în cercuri mai mici. De exemplu, la adunările generale nu era obișnuit ca timpul să fie așa de ocupat cum a fost cazul ieri la noi. Întotdeauna se găsea posibilitatea de a mânca împreună, de a bea ceai și așa mai departe. Se găseau chiar, în perioadele intermediare, posibilități de a îmbrăca alte toalete și altele asemenea. Era oricum un fel de, aș spune, comportament social venit din lumea exterioară. Dar, desigur, acest lucru este mai puțin ceea ce ne interesează pe noi. Ce trebuie să ne intereseze este conștiința oamenilor. Și

aici în primul rând era izbitor că între aceste personalități se manifestau forțe extrem de contradictorii.

Aceste forțe contradictorii săreau în ochi în mod deosebit atunci când oamenii țineau adunări. Ei se adunau laolaltă. Dar fiecare, dacă nu era un teosof până-n măduva oaselor, căuta să aibă două reprezentări despre fiecare persoană. Era specific faptul că, atunci când cineva intra în ‘the Theosophical Society’, era practic necesar să aibă două reprezentări despre fiecare persoană. Una era reprezentarea pe care și-o forma în funcție de modul în care se prezenta o altă persoană în fața lui. Cealaltă era reprezentarea pe care o aveau ceilalți despre fiecare persoană. Ea era născută din concepții generale, din concepții care erau de natură foarte teoretică: reprezentări despre omul în general, despre iubirea generală de oameni, despre a fi avansat – „advanced”, cum se spunea –, sau a fi neavansat, despre felul în care ar trebui să ai o dispoziție serioasă dacă vrei să te dovedești demn să primești învățăturile teosofiei și așa mai departe. Erau idei de un gen destul de teoretic. Și oamenii se gândeau: În oamenii care umblă pe aici în carne și oase, trebuie totuși să existe ceva din toate acestea. Acolo, de fapt, nu trăiau reprezentările la care m-am referit mai întâi, acelea pe care și le formau așa, într-un mod naiv, despre ceilalți oameni, acestea nu trăiau în adevăratul sens în membri, ci trăia în fiecare dintre ei o imagine despre toți ceilalți, imagine care de fapt provenea din reprezentări teoretice despre oameni și comportamentul uman.

De fapt, niciunul nu-l vedea pe celălalt așa cum era el cu adevărat, ci vedea un fel de spectru. Și așa, pur și simplu, întrucât dacă, de exemplu, cineva îl întâlnea pe domnul Müller și își forma în mod naiv o imagine despre domnul Müller, atunci când își evoca ce avea altcineva ca reprezentare despre domnul Müller, trebuia să-și facă o imagine spectrală, deoarece repre-

zentarea reală despre celălalt nu o avea niciunul, ci își reprezentau un spectru care era construit artificial. Așadar, era necesar ca oamenii să aibă două reprezentări ale fiecărei persoane. Doar că majoritatea membrilor se scuteau de reprezentarea omului real, adoptând doar reprezentarea spectrului, astfel încât, de fapt, între membrii individuali întotdeauna trăiau reprezentări spectrale unul despre altul. Practic, în conștiințele „membrilor” întâlneai numai spectre. Trebuia desigur să fii interesat de psihologie.

Trebuia să ai și o anumită lipsă de prejudecăți și mărinimie pentru a putea lua cu adevărat parte. Era foarte interesant atunci să iei parte la ceea ce, de fapt, trăia acolo ca un fel de societate de spectre. Pentru că, în delimitarea pe care am spus-o, era o societate de spectre, cea care trăia acolo. Mai cu seamă ieșea acest lucru foarte mult în evidență în raport cu persona-litățile conducătoare. Personalitățile conducătoare trăiau la ceilalți într-un mod foarte particular. Să spunem că se vorbea despre o anumită personalitate conducătoare, X, de exemplu. Aceasta mergea noaptea, sub formă astrală, din casă în casă – bineînțeles, doar prin casele membrilor – ca un ajutor invizibil. Și emana tot felul de lucruri. Erau, parțial, reprezentări spectrale extraordinar de frumoase ale personalităților condu-cătoare, care existau la membri. Era apoi adesea un contrast izbitor atunci când întâlneai aceste personaje în realitate. Dar atunci starea generală de spirit făcea ca pe cât posibil doar reprezentările spectrale să poată trăi, iar reprezentările reale să nu poată trăi prea mult.

Vedeți dumneavoastră, pentru așa ceva oamenii aveau neapărat nevoie de viziuni, de învățături. Pentru că nu toți oamenii sunt clarvăzători, deși la acea vreme erau extrem de mulți care cel puțin pretindeau că sunt clarvăzători – nu vom

analiza acum în ce măsură era adevărat –, dar pentru că nu toți erau clarvăzători, era nevoie de anumite teorii prin care să pună cap la cap și să cârpească ceea ce formau acolo ca spectre.

Ei bine, aceste teorii aveau ceva extraordinar de arhaic. Nu puteai să nu ai impresia că erau teorii antice, repuse pe tapet, conform cărora oamenii erau acum concepuți ca niște spectre. În multe cazuri, puteai ușor găsi cum aceste figuri umane fantomatice erau create după modelul scrierilor antice.

Astfel, la caracterul spectral se adăuga faptul că oamenii pe care îi aveai în fața ta ca spectre nu erau deloc oameni din prezent. Erau de fapt oameni din încarnări anterioare, oameni care păreau să se fi ridicat din mormintele egiptene sau persane, sau din vechile morminte indiene. Într-un anumit sens, se pierdea complet impresia de prezent.

Dar la acestea se adăuga și ceva complet diferit. Aceste învățături vechi, chiar dacă erau învelite în terminologie relativ modernă, erau greu de înțeles. Acum despre aceste învățături vechi se vorbea mult în forme abstracte. Corpul fizic, da, se numea încă corp fizic. Trupul eteric era descris după modelul medieval, poate și trupul astral. Dar apoi au apărut lucruri precum Manas, Kama Manas și altele asemenea, despre care toată lumea vorbea. Dar nimeni nu înțelegea cu adevărat despre ce era vorba. Toate acestea erau bineînțeles tot îmbrăcate în concepte materialiste moderne. Dar aceste învățături conțineau conexiuni cosmice, concepte și idei despre lume, astfel încât puteai căpăta senzația: aici sufletele vorbesc ca în vremuri îndepărtate, nu doar cu secole, ci cu milenii în urmă.

Acest lucru a mers până departe. Au fost scrise cărți într-un astfel de limbaj. Au fost traduse; și totul s-a petrecut într-o astfel de formă. Dar mai avea și o altă latură. Avea o latură frumoasă. Anume, din tot ceea ce adesea trăia doar ca cuvinte, din tot ceea

ce era neînțeles, ceva se lipea totuși de oameni. S-ar putea spune că, chiar dacă nu în sufletele lor, totuși din toate acestea extrem de mult era în costumul sufletesc al oamenilor. Ei umblau de fapt, aș spune, fără să fie tocmai conștienți de trupul eteric sau de Kama Manas, dar erau conștienți că erau înconjurați de o serie de mantii: una este trupul eteric, alta este Kama Manas și așa mai departe. Ei acordau ceva importanță acestor mantii, acestui costum al sufletului, și aceasta forma un liant puternic între oameni.

Aceasta este ceva care a sudat într-un mod extrem de intens ‘the Theosophical Society’ într-un întreg, ceea ce a făcut cu adevărat să existe un sentiment imens de coeziune, un sentiment că formează un tot unitar, astfel încât fiecare individ se simțea ca un reprezentant al ‘the Theosophical Society’. Această ‘Society’ era ceva în sine, în afară de faptul că fiecare individ era acolo, această Societate era *ceva*. Ea avea, s-ar putea spune, o conștiență de sine proprie. Avea un Eu propriu. Acest Eu propriu era atât de puternic încât, chiar și atunci când absurditățile personalităților conducătoare au ieșit la suprafață într-un mod de-a dreptul curios, acei oameni care se simțiseră odată ca aparținând întregului s-au ținut împreună cu o forță de fier având sentimentul: Este ceva ca o trădare să nu se țină uniți chiar și în cazul greșelilor majore ale personalităților conducătoare.

Cine a avut ocazia să vadă luptele prin care au trecut anumiți membri ai Societății Teosofice mai târziu, pe când Societatea Antroposofică era de mult separată de aceasta, ce lupte au fost trăite acolo, atunci când s-a văzut iar și iar: Acolo liderii fac lucruri monstruoase, dar totuși nu te poți separa de ei din această cauză – când ai văzut luptele care au avut loc în sufletele persoanelor individuale, atunci, chiar dacă trebuie să condamni

răul cu adevărat monstruos care s-a săvârșit, capeți pe de altă parte un anumit respect pentru această conștiință de Eu a întregii Societăți.

Și atunci se naște întrebarea: Nu ar fi posibil ca odată cu condițiile în care Societatea Antroposofică trebuia să apară în lume, să se dezvolte de asemenea o astfel de conștiință a Societății?

Odată cu întemeierea Societății Antroposofice [15], a trebuit să se renunțe la acele mijloace adesea foarte îndoielnice prin care în Societatea Teosofică fuseseră reputate puternica coeziune și conștiința de Eu a Societății. Trebuia ca în fața Societății Antroposofice să planeze idealul: „Înțelepciunea se află numai în adevăr” [16]. Însă acestea sunt lucruri care au rămas la stadiul de ideal până în ziua de azi. Tocmai în acest domeniu Societatea Antroposofică lasă încă mult de dorit, întrucât în privința formării unui corp societal, al unui Eu propriu al Societății, nu se află nici măcar la începuturi.

Societatea Antroposofică este o asociere de oameni care, ca indivizi, pot fi foarte zeloși, dar ca Societate, ea practic nu există încă, deoarece exact acest sentiment de coeziune, de a fi strâns legat unul de altul, nu există; deoarece doar foarte puțini membri ai Societății Antroposofice se simt ca fiind reprezentanți ai acestei Societăți. Fiecare se simte ca fiind un individ și uită complet că ar trebui să existe o Societate Antroposofică.

Acum, am caracterizat auditoriul cu câteva lucruri – voi mai completa acest lucru în zilele următoare. Aș dori de asemenea să caracterizez și cealaltă parte. Căci, cum s-a plasat antroposofia în această – trebuie să spun așa – strădanie a vremii? Cine vrea, va găsi deja principiile de bază ale antroposofiei în lucrarea mea *Filozofia libertății*. Astăzi vreau să subliniez doar un lucru, și anume că această *Filozofie a libertății* pretutindeni indică în

primul rând, cu o necesitate interioară, către un tărâm spiritual, din care, de exemplu, sunt preluate impulsurile morale. Astfel încât, în sensul *Filozofiei libertății*, nu se poate rămâne pe loc la lumea simțurilor, ci trebuie să se avanseze către un tărâm spiritual fundamentat în sine însuși. Această existență a unui tărâm spiritual capătă o încă altă formă concretă cu totul diferită, și anume că omul, în ființa sa cea mai lăuntrică, atunci când devine conștient de ființa sa cea mai lăuntrică, nu este legat de lumea simțurilor, ci în această ființă lăuntrică este legat de lumea spirituală.

Aceste două lucruri: în primul rând, că există un tărâm spiritual, în al doilea rând, că omul, prin Eu său cel mai lăuntric, este legat de acest tărâm spiritual, sunt de fapt punctele fundamentale ale *Filosofiei libertății*. Și trebuia la un moment dat să apară întrebarea: Se poate ca ceea ce trebuie să fie adus la cunoștință omenirii mai moderne ca un fel de mesaj din lumea spirituală, să fie adus la cunoștință în acest fel? Există vreo posibilitate de a porni de la ceva existent? Pentru că, desigur, nu puteai pur și simplu să stai acolo și să vorbești în gol. Cu toate că, în ultima vreme, vin tot felul de propuneri ciudate. De exemplu, în timpul șederii mele la Viena în anul 1918, am fost solicitat, telegrafic chiar, să călătoresc de la Viena la muntele Rax, la marginea nordică a Stiriei, să stau pe muntele Rax și să țin acolo o conferință pentru munții Alpi! Această solicitare mi-a fost realmente adresată atunci în mod telegrafic. Desigur, nu este nevoie să spun că nu am dat curs solicitării. Pur și simplu nu poți să vorbești munților sau în gol, trebuie să te conectezi la ceva care există deja în civilizația contemporană. În esență, la cumpăna dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea, încă nu exista decât extrem de puțin în acest sens. Erau oameni care la vremea aceea datorită năzuinței lor doreau să intre în

Societatea Teosofică. Aceștia erau, la urma urmelor, cei cărora le puteai vorbi despre aceste lucruri.

Dar și aici, nu era suficient să ai doar un sentiment de responsabilitate față de acești oameni ca auditoriu, ci, pe de altă parte, trebuia să ai și un sentiment de responsabilitate față de lumea spirituală, mai precis față de acea formă a lumii spirituale care s-a exprimat în acea perioadă. Și aici aș dori să atrag atenția cum, treptat, din acea strădanie pe care încă nu o denumeam în mod exterior antroposofie, a crescut ceea ce a devenit apoi antroposofie. Astăzi aș dori doar să prezint mai întâi faptele, iar firele care le leagă le voi trasa în fața dumneavoastră în zilele următoare.

Mai presus de toate, în anii '80 ai secolului trecut, am putut să observa un fel de Fata Morgana, ceva care în lumea fizică se prezenta într-un mod cu totul natural, dar care, chiar și numai ca o Fata Morgana inconsistentă, aș spune, ca o apariție luminoasă, avea totuși, într-un anumit sens, o semnificație mai profundă.

Dacă lăsați să acționeze asupra ta, în modul modern la acea vreme, evoluția viziunii asupra lumii care trăia la acea vreme în civilizație – puțini oameni se îndeletniceau cu aceasta, dar totuși ea exista –, puteai întâlni ceva foarte ciudat. Acolo era, dacă reflectăm mai întâi doar la Europa Centrală, filosofia care, aș spune, zdruncina lumea, dar care voia să fie totul, voia să fie o viziune desăvârșită asupra lumii: filosofia idealismului din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Acolo erau prezente reverberațiile, să spunem, ale filosofiei lui Fichte, a lui Hegel, a lui Solger [17], care, în vremea în care au fost întemeiate, au însemnat pentru mulți oameni care le-au devenit adepți la fel de mult cât poate însemna astăzi antroposofia pentru om. Dar, în esență, erau concepte abstracte, o sumă de concepte abstracte.

Dacă vă uitați la prima dintre cele trei părți ale cărții „Enciclopedia științelor filosofice” a lui Hegel [18], veți găsi o serie de concepte care sunt dezvoltate separat. Începe cu ființa. Apoi vine neantul. Apoi vine devenirea. Apoi vine existența. Desigur, nu pot să descriu acum întreaga logică hegeliană, pentru că este o carte groasă; se continuă în astfel de concepte. La urmă este scopul. Se ajunge doar la gânduri abstracte și la idei abstracte: Ființă, Neant, Devenire, Existență, Scop.

Dar cu toate acestea Hegel a numit aceasta: Dumnezeu înainte de crearea lumii. Așadar trebuia să ne închipuim că dacă ne-am fi pus întrebarea: Cum a fost Dumnezeu înainte de crearea lumii? – obțineam exact un sistem de concepte abstracte și idei abstracte.

Acum, trăia la Viena, chiar în perioada în care eu eram tânăr – aceasta a fost cu mult timp în urmă – un filosof herbartian, Robert Zimmermann [19]. El spunea: Astăzi nu ne mai este permis – el se referea la „astăzi” ca fiind ultima treime a secolului al XIX-lea – să gândim așa cum au gândit, de pildă, Hegel sau Solger sau alții asemenea. Căci cum gândeau acești oameni?

Vedeți dumneavoastră, Zimmermann își spuse: Oamenii gândeau ca și cum ei ar fi fost însuși Dumnezeu. Zimmermann gândea de fapt într-un mod foarte ciudat pentru un filozof, dar foarte caracteristic. El a spus: Hegel gândea ca și cum ar fi fost Dumnezeu însuși. Acest lucru era de fapt aproape ca și cum ar fi fost spus din cadrul Societății Teosofice din acea vreme, deoarece exista un membru, chiar un membru de frunte al Societății Teosofice, Franz Hartmann [20], care ținea toate conferințele sale în sensul că spunea: „Trebuie să devenim conștienți de Dumnezeu în noi înșine, fiecare om are așa ceva ca un om divin, un Dumnezeu în el însuși, și când acesta începe să

vorbească, atunci vorbim teosofie.” – Franz Hartmann, când și-a lăsat omul divin să vorbească, a spus desigur tot felul de lucruri – pe care acum nu doresc să le judec. Dar Hegel, conform viziunii lui Zimmermann, când și-a lăsat Dumnezeuul său să vorbească în el, a spus: Ființă, Neant, Devenire, Existență, și apoi lumea a început mai întâi să se învârtă în mod logic, apoi s-a răsucit în alteritatea sa, și atunci natura a fost acolo.

Dar, Robert Zimmermann a spus: „Aceasta nu mai poate continua, pentru că este teosofie. Astăzi nu mai putem avea teosofie, spunea Robert Zimmermann în anii '80, nu mai putem recunoaște astăzi teosofia lui Schelling, Solger și Hegel.” Nu trebuie să lăsăm Dumnezeuul din om să vorbească, pentru că aceasta duce la un punct de vedere teocentric. La acesta putem năzui doar dacă ne comportăm cam așa ca Icar: și nu-i așa?, atunci alunecăm în Cosmos și cădem jos! Trebuie să rămânem la punctul de vedere uman. Și astfel, Robert Zimmermann a scris împotriva teosofiei lui Hegel, Schelling, Solger și alții – pe care îi tratează ca teosofi și în lucrarea sa „Istoria esteticii” –, „Antroposofia” sa [21]. Și din această „Antroposofie” am luat eu mai târziu numele. Ea mi s-a părut atunci o carte extrem de interesantă ca fenomen al vremii. Doar că această „Antroposofie” este alcătuită din cele mai înspăimântătoare concepte abstracte. Ea constă, de asemenea, din trei părți. Apoi are subcapitole: în primul rând ideile logice, în al doilea rând ideile estetice, în al treilea rând ideile etice.

Vedeți dumneavoastră, dacă pentru început lăsăm deoparte estetica, care se ocupă de artă, și ideile etice, care se ocupă de comportamentul omului, omul caută în ceea ce i se prezintă într-o viziune asupra lumii acel lucru prin care trebuie să aibă satisfacție interioară, prin care trebuie să poată spune că se află într-o corelație cu un spiritual-divin, că există ceva etern în el.

Robert Zimmermann voia să răspundă la întrebarea: Dacă omul încetează să fie doar un om senzorial, dacă devine cu adevărat conștient de omenescul său spiritual, ce știe el atunci? Ideile logice le cunoaște el. Hegel a scris totuși cel puțin o carte întreagă plină de asemenea idei logice. Totuși, acestea sunt idei pe care doar un Dumnezeu le poate gândi. Dar dacă nu un Dumnezeu gândește în om, ci omul însuși gândește, atunci rezultă cinci idei logice – cel puțin la Robert Zimmermann. În primul rând necesitatea gândirii, în al doilea rând echivalența a două concepte, în al treilea rând sintetizarea conceptelor, în al patrulea rând separarea conceptelor și, în al cincilea rând principiul contradicției: ceva poate fi fie un sine însuși, fie altceva, o a treia alternativă nu este posibilă.

Acesta, dragi prieteni, este cuprinsul a ceea ce este prezentat acolo, rezumat în idei abstracte; adică ceea ce omul poate cunoaște atunci când se detașează de lumea simțurilor, când se raportează la spiritual-sufletescul său.

Dacă această „antroposofie” ar fi singura opțiune oferită omului, ar trebui să spunem: Trebuie considerat ca fiind perimat ceea ce oamenii au avut odată în diferite confesiuni religioase, în cult și așa mai departe, trebuie considerat ca fiind perimat, ceea ce este considerat creștinism. Pentru că acestea pot doar să fie deduse din istorie și așa mai departe. Când omul se gândește la ceea ce poate cunoaște ca anthropos, ceea ce poate cunoaște atunci când își pune sufletul în mișcare independent de impresiile senzoriale sau de istoria exterioară, atunci este așa: Pot să știu că trebuie să mă supun necesității gândirii, echivalenței conceptelor, sintetizării conceptelor, separării, principiului terțului exclus, care se exclude. Cu acestea, omul

trebuie să ajungă la, așa cum se mai numea acest lucru, fericirea veșnică*.

Apoi veneau ideile estetice. Acestea sunt ideile de desăvârșire, de concordanță, de armonie; sunt, de asemenea, cinci idei. La fel sunt și ideile etice. La ideile estetice se adaugă conflictul și armonizarea conflictului.

În primul rând, ideile logice: necesitatea gândirii, echivalența, sinteza, separarea, principiul contradicției.

În al doilea rând, ideile estetice: desăvârșirea, concordanța, armonia, conflictul, armonizarea conflictului. Din aceste cinci idei, cu aceste cinci idei trăiesc acum toate artele.

În al treilea rând, ideile etice. Iar în cele cinci idei etice: desăvârșirea etică, bunavoință, dreptatea, disputa și aplanarea disputei trăiesc acum acțiunile oamenilor.

Vedeți, în forma extremă a abstracției, totul este adus la extrem. În față scrie titlul: „Antroposofia în schiță”.

Că s-a dorit să se spună foarte mult cu aceasta, puteți vedea din pagina de dedicație care a precedat lucrarea. În această foaie de dedicație se găsesc, aș putea spune, rânduri emoționante. Aici scrie – nu pot cita literal, dar aproximativ –: „Pentru Harriet. Tu ai fost cea care m-a determinat, pe când noaptea începea să se lase peste ochii mei, să adun ideile împrăștiate care trăiseră mult timp în mine, și să le unesc în această carte. Și s-a găsit o mână dispusă să scrie ceea ce eu am conceput în camera întunecată” [22].

Astfel, într-un limbaj foarte frumos, se menționează că autorul a avut o boală de ochi, că a trebuit să petreacă o perioadă

* „fericire” în sensul folosit în Biblie/religie (în germană *selig* = eliberat de toate relele pământești și participant la viața veșnică, la încântările cerești) (n.tr.)

de timp într-o cameră întunecată, unde a conceput aceste idei, și că apoi s-a găsit o mână dispusă să le pună pe hârtie. Aceste rânduri de dedicație se încheie foarte frumos, spunând: „Și astfel nimeni nu poate nega că această carte, precum lumina însăși, a izvorât din întuneric”.

După cum vedeți, a fost ca o Fata Morgana: foarte ciudat. Robert Zimmermann a creat, în sensul său, din teosofie o „antroposofie”; dar nu cred că, dacă aș fi prezentat vreodată această „antroposofie”, am fi avut o mișcare antroposofică. Însă numele a fost foarte bine ales. Și am preluat acest nume atunci când, pornind de la bazele care vor ieși și ele la iveală în aceste conferințe, a trebuit să abordez mai întâi mai multe aspecte. În primul rând: faptul spiritual, care este cert pentru oricine are acces la lumea spiritelor, că există vieți pământești repetate.

Dar dacă nu tratezi astfel de lucruri în mod ușuratic, ci ai un simț al responsabilității spirituale, atunci trebuie să faci legătura cu ceva. Se poate spune că, în acea perioadă, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, era extrem de dificil să te conectezi cu viețile pământești repetate la conștiința vremii. Dar au apărut puncte de legătură. Și vreau să povestesc mai întâi cum am căutat eu însumi aceste puncte de legătură.

Există un rezumat foarte interesant al adevărilor antropologice, de Topinard [23]. În capitolul final – pe vremea aceea era o carte care era menționată mai des decât astăzi, astăzi fiind deja puțin depășită în detalii, dar scrisă într-un mod plin de spirit – este un rezumat frumușel. Și acolo găsești, la acest Topinard, într-un mod la care, desigur, oricine avea conștiința modernă a acelor vremuri subscria, adunate la un loc toate acele fapte biologice care conduceau la a gândi speciile animale ca provenind una din alta. Topinard a putut și invoca tot ceea ce

era expus în cartea sa ca argument în favoarea afirmației. A găsit așadar tot ceea ce a dus la ideea că are loc o transformare de la o specie animală la alta. Topinard se limitează la fapte și, după ce a enumerat, cred, cam douăzeci și două de puncte, spune: al douăzeci și treilea ar fi ceea ce el prezintă ca fiind această transformare a speciilor animale. Dar acum ne confruntăm cu problema omului. El lasă această întrebare fără răspuns. Cum stă treaba cu omul?

Acum se putea, luând în serios, foarte în serios teoria evoluției a biologilor, pornind de la un astfel de autor, care este într-adevăr de luat în serios, să spui: Aici lasă întrebarea deschisă! Dacă continuăm, adăugând la punctul douăzeci și doi punctul douăzeci și trei, obținem că animalele, în speciile lor, se repetă mereu la un nivel mai înalt. În cazul omului, trebuie să trecem la individ. Când individul se va fi repetat, atunci obținem viețile pământești repetate. Veți vedea: era legat de ceea ce tocmai aveam, era pe deplin încă de pe atunci forma pe care am încercat să o fac înțeleasă lumii întregi, formă care bineînțeles ca fapt spiritual există cu adevărat înaintea sufletului. Totuși, pentru a face acest lucru inteligibil pentru lumea din jur, a trebuit să fie luat ceea ce era acolo în mod direct, dar care se termina nu cu punct, ci cu o linie de pauză. Pur și simplu m-am legat la linia de pauză a științelor naturii, am pornit de acolo. Acesta a fost primul lucru. Această conferință am ținut-o în cercul despre care v-am vorbit ieri [24]. Nu a fost înțeleasă foarte tare, pentru că oamenii de acolo nu erau interesați de științele naturii. Nu simțeau că este necesar să reflecteze asupra științelor naturii și, desigur, li se părea inutil ca ceea ce oricum credeau să mai fie și demonstrat.

Al doilea lucru a fost dat prin aceea că, într-un cerc în care în mod obișnuit se tratau numai teme literare, care se numea «Die

Kommenden» (Cei care vin), am ținut la începutul secolului un ciclu de conferințe intitulat *De la Buddha la Christos* [25], în care am încercat să prezint întregul curent al evoluției de la Buddha la Christos și să ofer în Christos o însumare și o concentrare a ceea ce a fost prezent în concepțiile precedente. Acest ciclu de conferințe s-a încheiat cu acea interpretare a Evangheliei după Ioan, care începe de la învierea lui Lazăr. Astfel, problema lui Lazăr, așa cum se regăsește în lucrarea mea *Creștinismul ca fapt mistic* [26], a constituit concluzia acestui ciclu de conferințe *De la Buddha la Christos*.

Aceasta s-a întâmplat aproximativ în perioada în care, din acel cerc care mă invitase să țin conferințele care sunt conținute în cartea mea *Mistica la începuturile vieții spirituale contemporane*, mi s-a cerut să vorbesc în fața teosofilor despre ceea ce tocmai aveam de gând și doream să vorbesc. Apoi, aceasta s-a desfășurat simultan cu strădania de a înființa o secțiune germană a Societății Teosofice. Și mi s-a cerut, propriu-zis înainte să fiu membru, înainte chiar să fi dat vreun semn că aș vrea să devin membru, să devin secretar general al Secțiunii Germane a Societății Teosofice [27].

Pe când se înființa această secțiune germană, am ținut un ciclu de conferințe la care, cred, erau prezenți doar doi sau trei teosofi, în rest fiind în principal publicul care era în cercul în care am vorbit și despre *De la Buddha la Christos*. Acest cerc se numea «Die Kommenden» (Cei care vin). Așa mi-au rămas în minte aceste nume. Trebuie să aibă legătură cu vreo lege. „Antroposofie” de la Robert Zimmermann a rămas, «Die Kommenden» a reapărut sub numele de «Die Kommende Tag» (Ziua care vine) [28]. Astfel de nume, nume vechi, îți rămân în memorie.

Pentru acest cerc – în care, după cum am spus, fuseseră și cel mult doi sau trei teosofi, și aceștia de fapt doar din curiozitate – am vorbit despre evoluția viziunilor asupra lumii începând din cele mai vechi timpuri orientale până în prezent, sau „antroposofie”. Așadar, acest ciclu de conferințe a purtat inițial titlul detaliat: *Istoria dezvoltării omenirii prin prisma viziunilor asupra lumii din cele mai vechi timpuri orientale până în prezent, sau Antroposofie*. Acest ciclu de conferințe – trebuie să menționez mereu acest lucru – a fost ținut de mine în același timp în care era înființată Secțiunea Germană a Societății Teosofice. Am părăsit chiar adunarea, și în timp ce ceilalți continuau să confere și să stea de vorbă despre teosofie, eu îmi susțineam ciclul meu de conferințe despre antroposofie [29].

Unul dintre cei care apoi din teosofi au devenit buni antroposofi, chiar unul care a devenit un foarte bun antroposof, a mers atunci din curiozitate la acest ciclu de conferințe antroposofice și mi-a spus după aceea: Da, dar ceea ce ați spus acolo nu se potrivește deloc cu ceea ce spune dna Besant și cu ceea ce spune Blavatsky. – Am răspuns: „Atunci probabil așa trebuie să fie.” – Deci, cineva care era un bun cunoscător al tuturor dogmelor teosofiei, a descoperit corect: Acestea nu se potrivesc. Așadar, se putea spune deja atunci: Acestea pur și simplu nu se potrivesc, este ceva diferit.

Ei bine, v-am prezentat mai întâi aceste fapte. Acum aș dori să prezint un alt fapt, care pare să fie dintr-un cu totul alt loc și la care am făcut deja referire ieri.

Acolo erau cărțile lui Blavatsky, mai întâi cărțile principale: prima „Isis dezvăluită”, a doua „Doctrina secretă”. Acum, nu era neapărat nevoie să ai o mare slăbiciune pentru cei care acceptau ceea ce era conținut în aceste cărți ca pe un dogma sacră. Cu toate acestea, din motivele menționate ieri, puteai considera

aceste cărți ca fiind extrem de interesante și, mai presus de toate, însăși apariția lui Blavatsky putea fi considerată extrem de interesantă, chiar dacă numai din punctul de vedere al unei psihologii mai profunde. De ce?

Ei bine, există totuși o diferență uriașă între cele două cărți, „Isis dezvăluită” și „Doctrina secretă”, ale lui Blavatsky, o diferență colosală! Și această diferență vă va sări cel mai puternic în ochi atunci când vă voi spune cum au fost judecate cărțile la acea vreme de către cei care erau cunoscători ai unor lucruri similare. Ce vreau să spun când vorbesc despre cunoscători ai unor astfel de lucruri?

Deci, dragii mei prieteni, s-au menținut într-adevăr tradiții de la cele mai vechi misterii, care apoi au fost păstrate în diferite așa-numite societăți secrete. De asemenea, oamenilor în anumite societăți secrete le erau acordate grade. Aceștia urcau de la primul la al doilea, la al treilea grad și așa mai departe. Acolo li s-au făcut cunoscute, întotdeauna tot din tradiții, anumite lucruri.

În gradele inferioare oamenii nu înțelegeau aceste lucruri, dar le acceptau ca dogme sacre. De fapt nu le înțelegeau nici în gradele superioare. Dar chiar dacă nici gradele inferioare, nici cele superioare nu înțelegeau aceste tradiții, totuși exista credința fermă în rândul membrilor gradele inferioare că cei din gradele superioare înțelegeau totul. Această credință era foarte ferm înrădăcinată. Dar totuși exista și o cunoaștere pură, conservată. Conform cu ceea ce cuprind textele, se știau extraordinar de multe. Nu este nevoie decât – astăzi, când totul este tipărit și totul este accesibil, aceste lucruri sunt, de asemenea, ușor accesibile – să luați în mână ceea ce este tipărit ca lucrări de acest fel și să le dați iarăși viață cu ceea ce puteți afla din antroposofie – căci că nu merge în alt mod însuflețirea

–, atunci veți vedea că deja în aceste tradiții, chiar și în forma în care sunt tipărite astăzi în multe cazuri – când din dorința de a îmbunătății exprimarea, le alterează de fapt –, se află o cunoaștere mare, veche, maiestuoasă. Uneori, cuvintele sună complet greșit, dar oricine știe ceva știe la ce se referă, că este dintr-o cunoaștere străveche. Însă trăsătura distinctivă propriu-zisă a unor astfel de activități în aceste societăți secrete este că oamenii au un sentiment general: Existau în vremurile de demult oameni care erau inițiați și care puteau oferi informații, dintr-o cunoaștere străveche, despre lume, despre cosmos, despre tărâmul spiritelor. Și știau să formuleze enunțuri, știau să spună ceva despre ceea ce se transmitea. Au existat mulți astfel de oameni.

Acum, a apărut „Isis dezvăluită” de Blavatsky. Tocmai oamenii care aveau astfel de cunoștințe tradiționale prin faptul că dobândiseră grade inferioare sau superioare în astfel de societăți secrete, s-au speriat extraordinar de mult când a apărut „Isis dezvăluită”. Motivul spaimei era de obicei explicat prin faptul că spuneau că timpurile nu sunt încă coapte pentru ca aceste lucruri care erau ținute ascunse în societățile secrete, să fie împărtășite prin intermediul tiparului întregii omeniri. Aceasta gândeau. Chiar aveau opinia sinceră că pur și simplu timpurile nu erau încă coapte pentru a face aceste lucruri cunoscute omenirii. Dar pentru unii, mai exista un alt motiv. Și acest alt motiv poate fi înțeles cu adevărat doar dacă vă atrag atenția asupra altor fapte.

În a cincea perioadă postatlanteană, și anume în secolul al XIX-lea, totul a trecut practic în concepte și idei abstracte, astfel încât, în cele din urmă, una dintre cele mai profunde, mai semnificative spirite și-a exprimat viziunea asupra lumii în conceptele abstracte: Ființă, Neant, Devenire, Existență, până

la Scop. În această perioadă modernă, totul a trecut în concepte și idei abstracte.

Unul dintre cei care au început cu astfel de idei abstracte în Europa Centrală a fost filosoful Schelling [30]. În perioada în care cu astfel de idei, deoarece în ele încă erau forțe interioare ale simțirii umane, puteai stârni entuziasmul, când Schlegel [31] și Tieck [32] ascultau în Jena cum se vorbea cu un entuziasm nemăsurat despre astfel de idei abstracte, în acea perioadă se număra și Schelling printre cei care predau astfel de idei abstracte. Apoi Schelling, după câțiva ani, nu a mai găsit satisfacție în aceste idei abstracte și s-a adâncit atunci în diverse forme de misticism, în special în Jakob Böhme [33], și, de asemenea, a lăsat ideile lui Böhme să exercite asupra lui o influență rodnică, scoțând apoi ceva din ideile lui Jakob Böhme, care deja suna mai concret. Nimeni nu a mai înțeles cu adevărat, pentru că nu fusese înțeles ceea ce scrisese Schelling în 1809 în „Cercetări filosofice asupra esenței libertății umane și a subiectelor legate de ea”. Dar în anii '20 Schelling a început să vorbească într-un mod ciudat, după ce până atunci trăise pentru mult timp o viață retrasă. Astăzi, puteți găsi un mic volum de Schelling în Biblioteca Universală Reclam, intitulat „Epocile lumii”. Dacă luați acest volum în mână, veți avea o sentiment ciudat. Vă veți spune: Da, totul pare încă destul de nebulos și abstract. Dar totuși ai un sentiment ciudat: Cum de nu ajunge omul, Schelling, să spună ceea ce, de exemplu, pe tărâm antroposofic s-a spus ca adevăruri despre Atlantida, ci doar aproape — doar să facă aluzie stângaci la ele? Până acolo a ajuns el: să indice stângaci spre ele. Este foarte interesant acest volumaș de Schelling din Biblioteca Universală Reclams, „Epocile lumii”.

Apoi, însă, Friedrich Wilhelm IV l-a numit în 1841 la Universitatea din Berlin. Acolo a devenit succesorul lui Hegel, la zece ani după moartea acestuia. Acolo Schelling a început să predea „Filosofia revelației” a sa.

Și aceasta este încă îngrozitor de abstractă. El vorbește despre trei potențe A, 1, 2, 3. Este îngrozitor de abstract. Dar el continuă apoi până la un fel de înțelegere a vechilor misterilor, până la un fel de înțelegere a creștinismului. Și, din nou, pe când intră mai adânc în aceste idei putem avea sentimentul: aici se caută, într-un mod încă foarte primitiv, o cale de intrare într-o lume cu adevărat spirituală. Dar nu poți în fond să o scoți la capăt în acest fel cu ceea ce a prezentat acolo atât de pe scurt Schelling. Oricum, oamenii nu au înțeles nimic. Și, până la urmă, nici nu este foarte ușor să înțelegi, pentru că este o cale îndoielnică.

Acum însă, în conștiința timpului – și aceasta este desigur o dovadă în acest sens – exista totuși ceva care cuiva ca Schelling îi indica: Trebuie să căutăm într-o lume spirituală.

Într-o altă formă, acest lucru s-a întâmplat în Anglia. Este extrem de interesant să citești scrierile lui Lawrence Oliphant [34]. Oliphant prezintă, desigur într-un mod diferit – căci englezii prezintă diferit decât germanii, mult mai concret, mai palpabil, mai senzorial – ceea ce i-a devenit lui evident despre timpurile străvechi ale dezvoltării omenirii pe Pământ. Sunt, într-un anumit sens, dacă ne uităm la diferența dintre ceea ce ține de popor, fenomene paralele: Schelling în prima jumătate a secolului al XIX-lea mai mult din idealism, Oliphant mai mult din realism, un fel de strădanie puternică înspre lumea spirituală la amândoi, o strădanie înspre o înțelegere a ceea ce, din spirit, se revelează în fața omului ca lume.

Dacă cercetăm ce anume este remarcabil atât la Schelling, cât și la Oliphant – este același fenomen, diferă doar în specificul etnic –, atunci este vorba despre următorul lucru: Acești oameni au crescut, unul în stil german, celălalt în stil englezesc, în cultura vremii, s-au luptat până au ajuns la desăvârșirea supremă a acelor idei care existau ca idei filosofice ale vremii despre om, despre Univers și așa mai departe.

Atât Schelling în felul său, cât și Oliphant în felul său, s-au străduit să ajungă acolo. Acum știți din prezentările mele antroposofice: Omul se dezvoltă astăzi la începutul vieții în așa fel încât dezvoltarea fizică este un fenomen însoțitor al dezvoltării sale sufletești. Mai târziu dezvoltarea fizică încetează. Despre greci v-am putut spune: ei încă se dezvoltau în anii treizeci, astfel încât exista o reală dezvoltare mai departe, un paralelism între fizic și spiritual. La Schelling și la Oliphant acest lucru era ceva diferit față de omul obișnuit de astăzi. În cazul lor, lucrurile stăteau astfel: S-au dezvoltat inițial ca oameni normali; pentru că, desigur, dacă astăzi ești filosof, poți fi întru totul un om normal, poate chiar un om subnormal, dar aceasta spus doar în paranteză. Dezvolți conceptele ceva mai departe, nu-i așa, dar apoi te oprești dacă ești o persoană normală. Schelling și Oliphant nu s-au oprit, ci, pe când au ajuns mai în vârstă, sufletele lor au devenit deodată la fel de vii cum au fost ele într-o viață pământească anterioară, și atunci a apărut o amintire a unor lucruri străvechi știute din încarnările anterioare: într-un mod natural, amintiri îndepărtate, amintiri vagi. Și acum, dintr-o dată, ai o străfulgerare. Acum începi să-i vezi atât pe Oliphant, cât și pe Schelling într-o lumină diferită.

Ei se străduiesc, devin mai întâi filosofi normali, conform țărilor lor, apoi, la vârste mai înaintate, capătă o amintire a ceea ce știau în viețile pământești anterioare, acum ca o amintire

neclară. Atunci încep să vorbească despre lumea spirituală. Este o amintire neclară, ceea ce a apărut la Schelling și la Lawrence Oliphant. Dar era totuși ceva, care cei ce aveau numai o dezvoltare tradițională veche [în societățile secrete], se temeau într-o oarecare măsură că s-ar putea să se înmulțească, să se răspândească rapid, să scape de sub control. Oamenii se temeau groaznic că s-ar putea naște oameni care își amintesc ceea ce au trăit cândva în trecut și apoi să vorbească despre aceasta. Într-adevăr, se gândeau ei: Ce se va întâmpla atunci cu principiul nostru de păstrare în secret? Le cerem membrilor din primul, al doilea, al treilea grad și așa mai departe să depună jurăminte sacre, dar dacă se nasc oameni care re trăiesc prin amintiri ceea ce nouă ne-a fost păstrat aici și noi ținem sub cheie, ce se întâmplă atunci cu întreaga noastră tăinuire?

Și atunci a apărut „Isis dezvăluită”! Fenomenul ciudat era că această carte aducea public pe piața de carte o mulțime de lucruri care erau ținute secrete în societățile secrete. Oamenii se confruntau acum cu marea problemă: De unde avea Blavatsky aceste lucruri pe care noi totuși le țineam ascunse și pentru care oamenii depuseseră jurăminte sacre? – Tocmai cei care erau îngroziți au acordat o foarte mare atenție acestei cărți, „Isis dezvăluită”. Așadar, pentru cei care au trăit conștient viața spirituală de la sfârșitul secolului al XIX-lea, era o problemă ceea ce apărea acolo cu cartea lui Blavatsky.

Apoi a apărut „Doctrina secretă”. Atunci a fost și mai grav. Așa cum am spus, astăzi prezint doar fapte. O grămadă de lucruri care, de fapt, erau rezervate doar gradelor cele mai înalte în societățile secrete au fost astfel expuse. Și cei care erau deja speriați de prima carte, și apoi și mai mult de a doua, au creat atunci diverse expresii pentru aceasta, întrucât – mai ales

pentru așa-numiții inițiați – acest fenomen Blavatsky era ceva extrem de tulburător.

La „Isis dezvăluită” lucrurile nu fuseseră încă pentru ei chiar cu totul înfricoșătoare, întrucât Blavatsky era o personalitate haotică, care în ceea ce era cu adevărat înțelepciune profundă introducea neconținut tot felul de lucruri, care, așa cum am spus ieri, nu au nicio valoare. Oricum, despre „Isis dezvăluită” cei așa-numiți inițiați care erau îngroziți puteau spune: Este o carte la care ceea ce este adevărat în ea nu este nou, iar ceea ce este nou nu este adevărat! – Așa s-a judecat inițial în privința acestei cărți. Oamenii știau: Lucrul neplăcut pentru ei era: lucrurile au fost dezvăluite. Cartea chiar se și numea „Isis dezvăluită”. Ei se linișteau gândind: Da, trebuie să se fi întâmplat ceva de undeva, care de fapt se amestecă în drepturile noastre.

Dar când a apărut „Doctrina secretă”, unde erau cuprinse o mulțime de lucruri pe care nici măcar cele mai înalte grade nu le știau, atunci oamenii nu au mai putut spune: Ceea ce este adevărat nu este nou, și ceea ce este nou nu este adevărat – întrucât fuseseră spuse o serie întreagă de lucruri care nu fuseseră păstrate prin tradiție.

Astfel aveau în fața lor, într-un mod cu totul ciudat, ceea ce era de temut începând de la Schelling și Lawrence Oliphant, într-o femeie, într-un mod cu totul ieșit din comun și, mai mult, derutant.

De aceea am spus: Personalitatea este din punct de vedere psihologic chiar mai interesantă decât cărțile. A fost un fenomen important, remarcabil pentru viața spirituală de la sfârșitul secolului al XIX-lea, acest fenomen Blavatsky.

Până aici am vrut să aduc faptele.

CONFERINȚA a III-a

Dornach, 12 iunie 1923

Dragii mei prieteni!

În încercarea de a descrie mersul grupărilor sociale cu care Societatea Antroposofică se află într-o anumită legătură, deși astăzi adesea greșit înțeleasă, a trebuit să fac referire ieri la apariția Helenei P. Blavatsky. Am încercat deja să indic cum s-a situat această personalitate în contextul vieții spirituale de la sfârșitul secolului al XIX-lea. A trebuit să încep de la această personalitate din motivul că totuși, pentru gruparea oamenilor pe care i-am cuprins alaltăieri sub denumirea de suflete fără „acasă”, la sfârșitul secolului al XIX-lea, imboldul l-au dat lucrările care au provenit de la Blavatsky.

Chiar dacă cu ceea ce și-a făcut apariția ca antroposofie lucrările lui Blavatsky nu au în mod real aproape nimic de-a face, totuși nu doresc în aceste conferințe să descriu doar aspectele istorice ale mișcării antroposofice, ci și să caracterizez aspectele sociale pe care le avem în fața noastră astăzi în mișcarea antroposofică. Și pentru aceasta sunt necesare exact asemenea puncte de plecare precum am ales în aceste două zile.

Acum, bineînțeles, tot ce se poate spune despre Blavatsky, astăzi poate foarte ușor — dacă cineva dorește să discrediteze o asemenea strădanie spirituală, așa cum a apărut ea, să zicem, în ‘the Theosophical Society’ — să fie respins; este foarte ușor să discreditezi o asemenea personalitate ca Blavatsky, arătând cât de problematice sunt unele aspecte ce se întâlnesc în biografia acestei personalități.

Aș putea enumera foarte multe lucruri. Este suficient doar să menționez că în cadrul societății care s-a raliat vieții spirituale a lui Blavatsky, au luat naștere concepții potrivit cărora anumite cunoștințe despre lumea spirituală au fost obținute prin faptul că scrisori fizice, comunicări fizice, așadar lucruri scrise pe hârtie, ar fi venit dintr-o sursă care nu se află în lumea fizică. Astfel de documente erau numite „scrisori ale maștrilor” [35]; ele erau arătate, spunându-se că nu au fost scrise pe cale obișnuită sau, cel puțin, că nu au ajuns în locul unde au fost produse pe cale obișnuită. A fost apoi o poveste care a cam făcut senzație atunci când, în acea casă în care sub conducerea Helenei P. Blavatsky fuseseră prezentate asemenea scrisori, au putut fi arătate tot felul de uși glisante realizate în mod înșelător, uși prin care pur și simplu pe cale fizică obișnuită, dar într-un mod înșelător, aceste scrisori puteau fi împinse înăuntru în camera unde erau apoi găsite ca „scrisori magice”, și așa mai departe.

Bineînțeles, pentru contemporani este extrem de ușor să indice aceste lucruri și să considere confirmat faptul că o asemenea personalitate ca Blavatsky poate fi pur și simplu respinsă cu cuvintele că ea a fost, de fapt, o impostoare. Ei bine, despre această latură a fenomenelor care s-au petrecut în jurul lui Blavatsky vom mai avea de vorbit câteva lucruri. Dar, pentru început, se poate adopta și un alt punct de vedere, și anume acela de a nu lua în seamă deocamdată tot ceea ce s-a întâmplat în exterior.

Cu siguranță se aduc și obiecții. Dar să lăsăm acum aceste obiecții deoparte. Nu ne ocupăm de tot ceea ce s-a petrecut în exterior, ci privim pur și simplu la lucrările ei. Atunci ajungem la acea judecată pe care v-am prezentat-o în aceste zile, la judecata că în scrierile lui Blavatsky se află adesea lucruri

diletante, haotice, care au fost scrise acolo, dar că, în tot acest context există lucruri care, dacă sunt verificate prin mijloacele potrivite, trebuie în mod cert să fie luate ca redări, obținute într-un fel sau altul, ale unor cunoștințe extinse despre lumea spirituală sau provenite din lumea spirituală. Acest lucru nu poate fi negat, în ciuda tuturor obiecțiilor care se aduc.

Și astfel ia naștere întrebarea extraordinar de importantă, plină de semnificație – după cum cred eu –, privind aspectul lăuntric al istoriei culturii: Ce stă la baza faptului că, la sfârșitul secolului al XIX-lea — să spunem pentru început dintr-un parte problematică –, au putut veni comunicări dintr-o lume spirituală, revelații despre o lume spirituală, care, cel puțin atunci când sunt folosite ca impulsuri pentru a cerceta cum stă chestiunea cu acele lucruri, merită întru totul și din perspectiva unei cercetări spiritual-științifice obiective, cea mai atentă considerație; revelații care spun despre legile fundamentale ale lumii, despre forțele fundamentale ale lumii mai mult decât tot ceea ce filosofia sau alte curente de viziuni asupra lumii au adus la lumină în epoca modernă despre tainele lumii. Aceasta trebuie să ni se pară o întrebare plină de semnificație.

Și opus acestui fenomen se află un alt fenomen cultural-istoric, pe care nu trebuie să-l uităm atunci când vorbim despre condițiile de viață ale așa ceva cum este Societatea Antroposofică, în legătură cu strădaniile de a găsi căi spre lumea spirituală. Acest fenomen cultural-istoric este acesta: capacitatea de judecată, puterea de convingere a judecății a suferit extraordinar în epoca noastră, a regresat.

În această privință, omul se lasă înșelat de marile progrese care au fost realizate. Dar tocmai atunci când aceste mari progrese care s-au făcut astăzi, sunt privite în legătură cu mersul vieții spirituale — în măsura în care personalitățile umane

individuale se situează în acest curs al vieții spirituale ca personalități capabile de judecată — atunci se obține, aş spune, un cadru de referință pentru capacitatea cu care epoca noastră face față fenomenelor care apelează la capacitatea de judecată a oamenilor.

Ar trebui, într-adevăr, să fie enumerate nespuse de multe lucruri. Aş vrea însă să aleg doar un mic exemplu. Îi întreb, de pildă, pe aceia care astăzi se ocupă, fie în mod profesionist, fie doar diletant, să zicem, cu electrotehnica: ce înseamnă astăzi pentru electrotehnică așa-numita lege a lui Ohm [36]? Desigur, răspunsul va fi: legea lui Ohm constituie una dintre bazele dezvoltării întregii electrotehnici. — Când Ohm a realizat prima lucrare, care a stat la temelia a ceea ce mai târziu s-a numit legea lui Ohm, această lucrare a fost respinsă de o facultate de filosofie renumită a unei universități, ca fiind inutilizabilă. Dacă s-ar fi ținut cont de opinia acestei facultăți de filosofie, astăzi nu ar putea exista deloc electrotehnică.

Sau, ceva care dumneavoastră poate vă este mai tangibil: Știți cu toții ce înseamnă astăzi telefonul pentru întreaga noastră viață culturală. Când Reis, care se afla în afara științei oficiale, a scris pentru prima dată concepția telefonului și a înmănat manuscrisul uneia dintre cele mai renumite reviste ale vremii, *Poggendorfs Annalen*, lucrarea a fost respinsă ca inutilizabilă [37].

Vedeți, atât de mare este forța de impact a judecății care se află în om, și aceste exemple ar putea fi înmulțite la nesfârșit. Da, atât de mare este forța de impact a judecății în epoca noastră! Trebuie doar să avem o atitudine deplin obiectivă față de aceste lucruri.

Trebuie doar să luăm ceva de pe culmile culturii noastre și vom găsi pretutindeni ceva similar. Sau, dacă mergem mai mult

în colțurile ascunse, găsim uneori și manifestări drăguțe, care caracterizează facultatea de judecată a celor care astăzi dau tonul în ceea ce privește, să zicem, administrarea vieții spirituale.

Iar publicul la rândul său, marele public, care merge pe larga șosea — am vorbit despre aceasta alaltăieri — se află cu totul sub impresiunea a ceea ce este recunoscut astăzi în acest fel. Acum, cultura este a tuturor țărilor; nu este în nicio țară mai bună sau mai rea.

Luați un asemenea caz: Adalbert Stifter [38] este un poet foarte important, dar nu vreau acum să discut despre semnificația lui ca poet, ci să povestesc ceva din viața lui. Și-a făcut studiile gimnaziale — chiar cu rezultate eminente —, apoi a studiat științele naturii și dorea să ajungă profesor de gimnaziu. Numai că a fost considerat cu totul nepotrivit pentru a fi profesor de gimnaziu, că ar fi prea puțin înzestrat pentru aceasta. Autoritățile au considerat că nu era suficient de înzestrat pentru a fi profesor de gimnaziu.

S-a petrecut apoi un fapt curios, că o anumită baroneasă Mink, care nu avea nimic de-a face cu judecarea capacităților profesorilor de gimnaziu, a auzit de poetul Adalbert Stifter, i-a cerut să-i citească ceea ce acesta scrisese deja pe atunci, poezii pe care el însuși nici nu le aprecia în mod deosebit, și efectiv l-a silit să le publice.

Acest lucru a stârnit imediat mare vâlvă. Autoritățile au spus atunci: „Nu putem găsi pe nimeni mai bun pentru a fi inspector școlar pentru întreaga țară.” Și astfel, cel care cu puțin timp înainte fusese considerat incapabil să devină profesor a fost numit supraveghetor general pentru toți acești profesori!

Ar fi deosebit de interesant să fie descrise aceste lucruri, în legătura dintre ele, pe cele mai diferite domenii ale vieții

spirituale, începând cu un asemenea fenomen, precum cel pe care tocmai l-am relatat în cazul lui Adalbert Stifter, și mergând până la, să zicem, un fenomen precum cel al lui Julius Robert Mayer [39]. Știți că eu trebuie chiar să combat, în anumite domenii, legea conservării energiei, care este legată de numele său. Dar fizica actuală nu o combate, ci o susține chiar în fiecare capitol, fiind bazată în întregime pe această lege a conservării energiei. Julius Robert Mayer, care astăzi apare ca un erou — v-am mai menționat și alte exemple, precum Gregor Mendel [40], căruia i s-a întâmplat ceva asemănător —, Julius Robert Mayer, născut la Heilbronn am Neckar, era întotdeauna ultimul din clasa sa, și, de la universitatea la care se înscriesese — era, desigur, la Tübingen —, a primit într-o bună zi, din cauza rezultatelor sale, sfatul de a părăsi universitatea. Nu este nicidecum meritul universității că el a ajuns la descoperirile sale, căci aceasta voia să-l îndepărteze înainte ca el să fi susținut examenul și să fi putut deveni medic.

Pornind de la asemenea lucruri și ajungând până la imensul tragism legat de numele acelei personalități, Semmelweis [41] — care are meritul uriaș că astăzi a fost redusă la minimum febra puerperală, care înainte de apariția lui Semmelweis secera atât de mulți oameni —, până la această imensă tragedie, care a dus în cele din urmă, asemănător cu cazul lui Julius Robert Mayer, la faptul că Semmelweis a sfârșit într-un ospiciu, în ciuda faptului că este unul dintre cei mai mari binefăcători ai omenirii, ar fi interesant de descris aceste lucruri în legătura dintre ele. Dacă am pune la un loc toate acestea, am obține un element de o importanță extraordinară în istoria culturală a celor mai recente timpuri, din care s-ar putea vedea cât de puțină putere de acțiune a avut această epocă a progresului exterior asupra capacității de a judeca fenomenele spirituale și

cât de puțină înclinație a existat, de fapt, de a fi receptivă și a se apleca supra a ceea ce apărea la orizontul vieții spirituale.

Și de astfel de lucruri trebuie, desigur, să ținem seama atunci când vrem să examinăm în mod corect forțele ostile care se opun intervenției unei mișcări spirituale. Atunci va trebui să știm ce facultate de judecată există, de fapt, în epoca noastră, care este atât de trufașă tocmai în privința capacității ei neexistente de judecată.

Este, într-adevăr, un fenomen cu totul caracteristic faptul că ceea ce fusese până atunci păstrat doar în mod tradițional în diverse societăți secrete, care nu doreau nicidecum să lase această cunoaștere să ajungă la public, apare deodată, în mare parte, publicat în cartea unei femei, Blavatsky, în cartea intitulată „Isis dezvăluită”. Firește, toți aceia care își spuneau: „În această carte se află o întreagă sumă din ceea ce noi am ținut întotdeauna sub cheie și lacăt” s-au înspăimântat. — Și aceste societăți erau, așa spune, mai atente la lacătele și zăvoarele lor decât, de pildă, este astăzi Societatea Antroposofică.

În cadrul Societății Antroposofice nu a existat nicidecum intenția ca ceea ce era cuprins în cicluri să fie ținut cu totul secret, ci, la un anumit moment, mi s-a cerut ca acele lucruri pe care altminteri le discutam doar verbal să fie accesibile unui cerc mai larg. Și, cum nu era timp pentru a redacta aceste lucruri, s-a decis să fie tipărite ca manuscris, într-o formă în care altfel nu ar fi fost publicate, nu pentru că nu s-ar fi dorit publicarea materialului, ci pentru că nu se dorea publicarea materialului în această formă, și pentru că, în cele din urmă, se dorea ca aceste lucruri să fie citite de cei care aveau pregătirea necesară pentru aceasta, întrucât altminteri în mod inevitabil ar fi fost înțelese greșit. Cu toate acestea, astăzi dacă cineva vrea să aibă un ciclu pentru vreo opoziție își poate procura orice ciclu.

Acele societăți despre care vorbesc aici, și care au ținut un anumit bun spiritual sub cheie și lacăt, cerând de la oameni jurăminte pentru ca ei să nu trădeze nimic, știau să păzească lucrurile mai bine. Ele știau că trebuie să fie ceva cu totul deosebit în spate, atunci când deodată apare o carte care aduce într-adevăr ceva ce are însemnătate în sensul arătat. Lucrurile care nu au însemnătate — ei bine, pentru acestea nu trebuie decât să mergeți pe o străduță lăturalnică din Paris, unde puteți cumpăra coșuri întregi cu scrieri ale societăților secrete. Dar publicarea acestor scrieri nu va provoca nicio spaimă celor care au păstrat cunoașterea tradițională în societățile secrete, căci acestea sunt de regulă lucruri foarte lipsite de valoare, cele care sunt publicate astfel.

Dar „Isis dezvăluită” nu era lipsită de valoare. „Isis dezvăluită” scotea la iveală realmente dintr-o anumită substanțialitate, astfel încât cunoașterea comunicată apărea ca ceva primordial, ca ceea ce fusese până atunci păstrat cu grijă din înțelepciunea veche.

Așa cum am spus, acei oameni care s-au speriat nu puteau decât să-și închipuie că în spatele acestui fapt se ascundea ceva deosebit, o trădare dintr-o parte sau alta. Eu nu vreau acum, în aceste conferințe, să pun accentul atât de mult pe latura interioară a lucrurilor, ceea ce se află ca fapte în culise — despre aceasta am vorbit de mai multe ori, dintr-un punct de vedere sau altul, în alte conferințe [42] —, ci vreau mai mult să ating latura exterioară, să caracterizez judecata lumii, întrucât aceasta este importantă pentru istoria mișcării. Oamenii puteau, desigur, să-și spună că cineva inițiat în aceste lucruri, care primise o cunoaștere tradițională, dintr-un motiv care nu trebuia neapărat să fie unul foarte bun, i-a dat lui Blavatsky sugestii. Se putea foarte ușor spune acest lucru. Și nu s-ar abate

prea mult de la adevăr dacă s-ar afirma că undeva, dintr-o societate secretă sau dintr-o sumă de societăți secrete, a avut loc o trădare, iar aceste lucruri au fost apoi făcute publice tocmai prin Blavatsky. Dar ar fi existat, desigur, și alte căi de a aduce asemenea lucruri la cunoștința publicului, decât să se folosească de o doamnă cum a fost Blavatsky pentru această publicare.

Totuși, a existat un motiv, pe care vreau să-l caracterizez doar în latura sa exterioară, pentru a se servi tocmai de această doamnă. Și aici ajung la un capitol din istoria noastră spirituală care este cu adevărat foarte curios. Pe vremea când Blavatsky a apărut cu cărțile ei, se vorbea foarte, foarte puțin despre ceea ce astăzi este pe buzele atâtor oameni: despre psihanaliză. Însă cei interesați de aceste lucruri, care erau capabili de judecată și discernământ, aceia, dragii mei prieteni, au trăit într-adevăr ceva viu tocmai prin apariția lui Blavatsky, față de care tot ceea ce s-a scris până acum de diferenții corifei ai psihanalizei este, precum m-am exprimat de curând într-un alt context, cu adevărat un diletantism la pătrat. Căci ce vrea, de fapt, să arate psihanaliza?

Acolo unde într-un anumit sens are dreptate, psihanaliza arată că în substraturile ființei omenești există ceva care, chiar dacă acum se află acolo jos, poate fi adus la suprafața în conștiință și atunci transcende ceea ce omul are inițial în conștiința sa. Astfel încât se poate spune: în corp se află vârat ceva care atunci când este ridicat în conștiință se arată ca spiritual. Trupul este străbătut de freamătul și rumoarea celor spirituale. Este, firește, ceva foarte primitiv că cineva, în calitate de psihiatru, scoate în acest fel la suprafață rămășițe de experiențe, de trăiri, din adâncul ființei omenești, așadar rămășițe de trăiri care conform nevoilor emoționale ale omului respectiv nu au fost trăite suficient de intens, care într-un fel

s-au depus jos, au format un sediment în om, aducându-l astfel într-un echilibru labil, nu unul stabil; și că ceea ce s-a întâmplat în timpul vieții unui om, apoi, cu toate că se agită și bolborosește jos în inconștient, este ridicat la suprafață și, atunci când este adus la suprafață în conștiență, se dovedește a fi ceva spiritual, care însă, cum s-ar spune, nu se potrivește bine în această ființă omenească și de aceea se agită în mod nepotrivit; dar, atunci când omul îl conștientizează, se poate descărca de el, și prin aceasta omul este eliberat de acea rumoare nepotrivită.

Dar acum este într-adevăr interesant la ce a ajuns deja o asemenea cercetare psihanalitică diletantă. Mai ales la Jung [43] este foarte interesant. El ajunge la concluzia că omul, acolo jos — desigur, nu se poate defini mai precis acest „acolo jos”, este pur și simplu ceva nedeterminat undeva în adâncul ființei sale —, că omul acolo jos are nu numai ceea ce a trăit el ca experiențe neprocesate începând de la nașterea sa, ci că acolo jos, în ființa sa omenească, are tot felul de lucruri care trimit înapoi la strămoși, ba chiar pot trimite înapoi prin toate experiențele raselor și încă mai departe. Astfel, astăzi nu i se mai pare deloc imposibil psihanalistului ca, de pildă, ceea ce a fost trăit în Grecia ca, să zicem, problemă a lui Oedip, să fi lăsat o amprentă asupra oamenilor. Apoi aceasta s-a transmis mai departe, mereu mai departe. Și astăzi vine un biet suflet ghinionist în clinica psihanalistului, acesta îl psihanalizează și reușește să scoată la iveală ceva ce stă atât de adânc în cel în cauză, încât nu provine din viața lui actuală, ci de la tată, strămoș, stră-strămoș și așa mai departe, până încolo la vechii greci care au trăit problema lui Oedip. Astfel a trecut de la un capăt la celălalt prin tot sângele și poate fi astăzi psihanalizat. Acolo se agită în om simțirile oedipiene și pot fi aduse la suprafață prin psihanaliză. Și se crede atunci că se ajunge chiar la corelații foarte

interesante dacă ceea ce poate fi urmărit înapoi, pe linie rasială, până departe în urmă, poate fi psihanalizat.

Numai că, dragii mei prieteni, acestea sunt metode de cercetare cu totul diletante. Căci numai un pic să fiți versați în antroposofie și atunci știți că se pot scoate la iveală multe lucruri din substraturile ființei omenești: mai întâi viața prenatală, viața preterestră, aceea pe care omul a trăit-o înainte de a coborî în lumea fizică, apoi ceea ce a trăit în viețile sale pământești anterioare. Acolo treci de la diletantism la realitate!

Dar prin aceasta se ajunge și la recunoașterea faptului că în om este într-un fel implicată, conținută, înfășurată, întreaga taină a lumii. Aceasta a fost, în fond, și viziunea timpurilor mai vechi: că taina lumii se desfășoară atunci când omul scoate la suprafață, din lăuntruul său, tot ceea ce este ascuns în miezul ființei sale. De aceea omul a fost numit un microcosmos — nu de dragul înfloriturilor verbale, așa cum se face adesea astăzi, ci pentru că exista realmente experiența: Din fundamentul omului poate fi scos la suprafață tot ceea ce se află ca taină în vastitatea Cosmosului.

Este cu adevărat cel mai primitiv diletantism ceea ce întâlnim astăzi sub numele de psihanaliză. Căci, în primul rând, este diletantism psihologic: Nu se știe că în anumite substraturi viața fizică și viața spirituală sunt una, ci se consideră în termeni abstracti viața sufletească ce plutește la suprafață, fără a se ajunge la acele substraturi unde această viață sufletească trăiește creând, țesând, pulsând în sânge, în respirație, fiind deci una cu așa-numita funcționare materială. Viața sufletească este privită în mod diletant. Dar, în al doilea rând, și viața fizică este privită diletant, fiindcă este considerată doar după aparența ei exterioară, sensibilă, fără a se ști că pretutindeni în

viața sensibilă înainte de toate în organismul omenesc este vârât spiritualul.

Iar atunci când două diletantisme sunt împletite astfel încât unul să-l lumineze pe celălalt, așa cum face psihanaliza, atunci diletantismele nu se adună pur și simplu, ci se multiplică unul cu celălalt: rezultă un diletantism la pătrat.

Ei bine, ceea ce a ieșit atunci la iveală ca un asemenea diletantism la pătrat se putea într-un anumit sens vedea negreșit în problema psihologică a lui Blavatsky. Poate că dintr-o parte sau alta, printr-o trădare oarecare, să fi venit o stimulare. Această stimulare a acționat cu adevărat ca și când un psihanalist înțelept — dar acum un psihanalist înțelept invizibil —, a scos din Blavatsky, printr-o impulsioneare, o sumă uriașă de cunoaștere, care acum ieșeau din interiorul omului însuși, nu din vechi scrieri care erau transmise în mod tradițional din vremuri străvechi. Atunci a ieșit la lumină ceva din însăși ființa omenească, așa spune, prin psihanalistul invizibil. Căci dacă a fost vorba de un trădător, acela nu a fost psihanalistul, care a dat doar impulsionearea. Dar circumstanțele au dat impulsionearea! Care au fost aceste circumstanțe?

Dacă priviți evoluția istorică până cam în secolul al XV-lea veți găsi, dragi prieteni, că atunci se întâmpla într-adevăr mult mai des ca oamenilor, atunci când erau stimulați de ceva — era suficient să fie un fenomen exterior deosebit de caracteristic —, să le urce din lăuntrul lor o revelație despre tainele lumii. Mai târziu, acest lucru a ajuns să fie considerat deja ceva aproape legendar mistic. Ceea ce se povestește despre Jakob Böhme [44], că la vederea unui vas de cositor a avut o revelație grandioasă, este admirat tocmai pentru că nu se știe că în vremurile de demult, până chiar în secolul al XV-lea încă era în general așa, că o stimulare aparent destul de neînsemnată putea scoate la

iveală din om revelații uriașe despre tainele lumilor, care apoi erau contemplate de către om.

Dar acest lucru a regresat din ce în ce mai mult, oamenii nu mai pot avea revelații interioare ca urmare a unor astfel de stimulente. Aceasta provine din predominarea intelectualismului. Intelectualismul este în corelație cu o formare cu totul specifică a creierului. Creierul devine — chiar dacă aceasta, firește, nu se poate dovedi în exterior, anatomic-fiziologic, dar poate fi totuși demonstrat spiritual — oarecum mai calcificat, mai rigid. Și realmente creierul omului din civilizația actuală a devenit începând cu secolul al XV-lea considerabil mai rigid. Iar acest creier rigid nu mai lasă ca revelațiile interioare ale omului să ajungă la suprafața conștiinței.

Acum trebuie să spun ceva extrem de paradoxal, dar adevărat: Rigiditatea mai mare a creierului — bineînțeles, cu excepțiile de rigoare de o parte și de alta — s-a manifestat la bărbați, și nu spun aceasta pentru ca vreun creier feminin să se bucure în mod deosebit, căci atunci când a sosit a doua jumătate a secolului al XIX-lea, și creierele femeilor deveniseră deja destul de rigide. Dar avansul în ceea ce privește intelectualitatea și rigiditatea creierului l-au avut totuși bărbații. Și aceasta este în corelație cu regresul capacității de judecată.

Ei bine, în acea perioadă era vremea când păstrarea în secret a vechilor cunoștințe se practica încă într-o mare măsură. Atunci s-a dovedit că asupra bărbaților aceste cunoștințe nu aveau mare impact, căci ei le învățau cuvânt cu cuvânt, pe de rost, treptat, pe măsură ce avansau în grad. Nu-i afecta prea mult, și le țineau sub cheie și lacăt. Dar dacă cineva voia, într-un fel oarecare, să aducă din nou aceste vechi cunoștințe la o dezvoltare deosebită, putea face experimentul de a transmite aceste cunoștințe, — pe care poate nici măcar nu era nevoie să

le înțelegea el însuși — într-o mică doză unei femei al cărei creier era poate încă pregătit într-un mod cu totul special, căci creierul lui Blavatsky era totuși altceva decât alte creiere feminine ale secolului al XIX-lea. Atunci, acest lucru putea, prin contrast cu tot ceea ce exista altminteri în materie de cultură în aceste creiere feminine, aș spune, să aprindă ceea ce altfel era cunoaștere veche uscată, putea, așa cum psihanalistul, printr-o anumită direcționare, stimulează întregul om, să stimuleze această personalitate a lui Blavatsky. Ea a descoperit apoi, prin această stimulare, din ea însăși, ceea ce fusese uitat de întreaga omenire care nu făcea parte din societăți secrete, iar de ceilalți, care erau în societăți secrete, fusese ținut cu grijă sub cheie și lacăt și, în mare parte, nici nu fusese înțeles. Aceste lucruri, în felul acesta au putut să iasă la iveală, aș spune, ca printr-o supapă culturală.

Dar, în același timp, nu exista deloc o bază pentru ca acestea să fi putut fi prelucrate într-un mod rațional. Căci doamna Blavatsky cu siguranță nu era o logiciană. În logică era extrem de slabă. În timp ce, din întreaga ei ființă omenească, putea realmente să reveleze taine ale lumilor, nu era în stare ca aceste lucruri să le și prezinte într-o formă care să poată fi justificată în fața conștiinței științifice a epocii moderne.

Și acum gândiți-vă la acea judecată atât de îngustă cu care erau întâmpinate atunci fenomenele spirituale; cum ar fi putut ceva ce abia — s-ar putea spune — 20 de ani mai târziu a reapărut, și atunci întru totul primitiv și diletant doar în psihanaliză — și doar pe un domeniu extrem de restrâns —, cum ar fi putut acel lucru să fie luat în considerare în mod corect! Gândiți-vă, o experiență care ar putea deveni de proporții gigantice, la care psihanaliza se va putea ridica abia cândva când va fi purificată, limpezită, când va fi pusă pe un fundament rațional

și va fi practică științific, când nu se va mai analiza psihologic pe baza sângelui care de la oamenii care au trăit problema lui Oedip curge prin vene până în generația noastră, ci când se vor înțelege cu adevărat interdependențele dintre lumi!

Da, vedeți, cum ar fi putut fi întâmpinată această experiență care, față de cercetare psihanalitică degenerată de astăzi arată, așa spune, imaginea ei magnifică, gigantică, eliberată de orice caricatură, cum ar fi putut, într-o epocă în care capacitatea de judecată era așa cum v-am descris-o, să fie întâmpinată într-o măsură suficientă, în cercuri mai largi? În această privință ți se puteau întâmpla cu adevărat multe, în ceea ce privește înțelegerea cu care erai întâmpinat în vremurile noastre, dacă făceai doar încercarea de a apela la o judecată ceva mai largă.

Aș dori aici, spre ilustrare — aceste lucruri sunt necesare, și veți vedea din desfășurarea ulterioară a conferințelor cât de necesar este să intru și în aceste aspecte care par cu totul personale —, aș dori deci să vă povestesc un exemplu despre cât de dificil este în această epocă mai nouă să te faci în vreun fel înțeles atunci când vrei să apelezi la o judecată mai largă, mai cuprinzătoare.

A existat, așadar, o vreme pe la cumpăna dintre secole, când la Berlin, unde locuiam atunci, s-au întemeiat asociații Giordano Bruno, între altele și una «Giordano Bruno-Bund». Au existat și alte asociații Giordano Bruno, dar s-a întemeiat această „Asociație Giordano Bruno”. În cadrul ei se aflau cu adevărat oameni admirabili, în stilul și spiritul epocii de atunci, oameni care aveau deja un interes temeinic pentru ceea ce putea trezi interesul la acea vreme, și pentru care își puteau mobiliza întreaga orientare a lumii lor de reprezentări, de simțire și de voință. Și chiar și în acea manieră abstractă, în care se petrece și în epoca mai recentă, în această Asociație Giordano Bruno se

facea trimitere la spirit. O personalitate cunoscută a acestei Asociații Giordano Bruno [45] a inaugurat întemeierea acesteia cu o conferință intitulată: „Materia niciodată fără spirit”. — Dar toate acestea erau așa de lipsite de perspectivă, căci acest spirit și ceea ce se cultiva acolo erau, în fond, ceva cu totul abstract, care nu putea nicidecum să se apropie de o realitate a lumii. Modul de gândire era ceva îngrozitor de abstract. Mai ales mi se părea foarte supărător faptul că oamenii de acolo, la fiecare pas, ori de câte ori era posibil, foloseau cuvântul „monism”. Se spunea că trebuie să se venereze monismul, singurul rațional, potrivit pentru omenire, iar dualismul ar fi ceva depășit. Și se indica mereu cum în epoca modernă omenirea a reușit să se elibereze din dualismul medieval.

Vedeți, acestea erau lucruri pe care le găseam atunci extrem de supărătoare. Mă deranja tocmai această palavrageală despre monism și această respingere diletantă a dualismului; mă deranja vorbirea despre spirit într-un mod atât de general, panteist, care spuneau că, păi da, pretutindeni este și spirit. Nu rămânea atunci nimic altceva decât cuvântul „spirit”. Toate acestea găseam că erau chiar supărătoare.

De fapt, după ce fusese ținută prima conferință despre „Materia niciodată fără spirit”, am avut o dispută cu cel care ținuse acea conferință, lucru care mi-a fost atunci luat foarte în nume de rău. Dar apoi această întreagă agitație monistă a continuat și mi-a devenit din ce în ce mai supărătoare — interesantă, dar supărătoare — și am decis atunci să fac ceva prin care credeam că cel puțin le voi pune în mișcare capacitatea de judecată. Și cum deja o întreagă serie de conferințe fusese plină de tiradele despre întunecatul Ev Mediu, despre groaznică scolastică dualistă, am decis — era în acea vreme despre care acum se spune că aș fi fost un haeckelian vehement — să fac ceva

prin care judecata să le fie puțin zguduită. Am ținut atunci o conferință despre Toma d'Aquino [46] și am spus — rezumând acum în câteva propoziții ceea ce atunci am expus pe larg — aproximativ următoarele: nu există nicio justificare ca, în ceea ce privește ideile vieții spirituale trecute, să se vorbească despre Evul Mediu „întunecat”, îndeosebi despre dualismul tomismului și al scolasticii. Căci, dacă folosește întruna termenul „monism”, atunci eu vreau să arăt că Toma d'Aquino a fost un veritabil monist. Numai că trebuie să numim monism nu doar ceea ce este în prezent înțeles ca monism materialist, ci trebuie să-l numim monist pe acela care vede principiul lumii într-un monon, într-o unitate. Deci am spus: aceasta a făcut cu siguranță Toma d'Aquino, căci el a văzut fără îndoială în divinul unitar mononul care stă la baza a tot ceea ce există în lume ca creație. Acolo, am spus eu, este cel mai pur monism. Numai că el, potrivit epocii de atunci, a făcut distincția că o jumătate poate fi înțeleasă prin cunoașterea senzorială și rațională obișnuită a omului, iar cealaltă printr-un fel de cunoaștere care pe atunci era numită credință. Dar ceea ce scolastica încă înțelegea prin credință, omenirea actuală nu mai înțelege deloc. Așa că trebuie — am spus — să ne fie limpede că Toma d'Aquino a vrut, pe de o parte, să se apropie de lume prin cercetări senzoriale și cunoașterea rațională, dar a vrut, pe de altă parte, să completeze această cunoaștere rațională prin adevărurile revelației. Dar prin aceasta tocmai că el voia să-și croiască drum până la mononul lumii. El a vrut doar să meargă pe două căi. Ceea ce este rău pentru prezent, am spus eu, este faptul că acest prezent nu are concepte suficient de largi pentru a se putea descurca cât de cât în istorie.

Pe scurt, am vrut să ajut creierele uscate să capete puțină umiditate. Dar a fost zadarnic. Căci a avut un efect extraordinar

de ciudat. Oamenii la început n-au știut deloc ce să facă cu această chestiune. Erau cu toții protestanți evanghelici și au considerat: „Acum se vrea să ni se strecoare catolicismul! Se vrea ca acest catolicism să fie apărat cu teribilul său dualism. Este îngrozitor, spuneau ei, noi ne străduim din toate puterile să dăm catolicismului lovitura de grație, și acum vine un membru al însăși acestei Asociații Giordano Bruno și apără catolicismul!”

În mod real, oamenii nu știau atunci dacă nu cumva înnebunisem peste noapte, când am ținut acea conferință. Pur și simplu nu știau ce să creadă. Și erau, de fapt, cele mai luminate minți ale vremii. S-a găsit propriu-zis doar unul care a apărut atunci ca un fel de apologet. Acesta era poetul Wolfgang Kirchbach [47]. El a fost singurul care a conceput atunci formula sub care conferința putea avea drept de ședere în Asociația Giordano Bruno. Și această formulă a conceput-o în felul următor. El a spus: „Da, Steiner nu a vrut să strecoare catolicismul, ci a vrut să arate că în acea veche înțelepciune scolastică a catolicismului se află încă ceva mult mai semnificativ decât ceea ce avem noi astăzi ca noțiuni superficiale. Aceasta a vrut să arate. El a vrut să ne arate că tocmai de aceea catolicismul este un dușman atât de puternic, pentru că noi suntem niște adversari atât de slabi, și că trebuie să ne procurăm arme mai puternice. Aceasta a vrut să arate prin conferința sa.” — Aceasta a fost singura formulă prin care acea conferință a primit, la o treime, la minoritate, atâta drept de ședere încât măcar să nu fiu exclus din Asociația Giordano Bruno. Dar de către majoritate eram considerat un om căruia catolicismul îi sucise mintea.

Iată, aceasta este o astfel de întâmplare din acea vreme despre care se spune acum că aș fi fost un haeckelian vehement. Prin asemenea lucruri însă dobândeai experiența asupra

capacității de judecată, mai ales asupra lărgimii de vederi a judecății, care se manifesta față de ceea ce în primul rând nu mergea pe formule teoretice, ci urmărea să pornească cu adevărat pe calea către spiritual, să intre efectiv în lumea spirituală.

Căci pătrunderea în lumea spirituală nu depinde de faptul dacă ai o teorie sau alta despre spirit sau materie, ci de faptul dacă ești capabil să pricinuiști o experiență reală a lumii spirituale. Am subliniat adesea: spiritiștii cred cu certitudine că îndreaptă totul spre spirit, dar teoriile lor sunt cu toate acestea atât de lipsite de spirit. Ele cu siguranță nu conduc omul spre spirit. Poți chiar să fii materialist și totuși să ai mult spirit. Acesta este tot un spirit real, chiar dacă se află în eroare. Desigur, nu trebuie să prezentăm spiritul rătăcit ca pe ceva valoros, dar spiritul care a pierdut drumul, spiritul care se amăgește socotind materia ca fiind singura realitate, poate fi totuși mai plin de spirit decât acea absență a spiritului care caută spiritul într-un mod material, pentru că nu poate găsi deloc niciun spirit în sine însuși.

Trebuie, așadar, atunci când privim înapoi la acele puncte de plecare, pe care trebuie să le sesizăm corect dacă vrem să înțelegem întregul sens și condițiile de viață ale mișcării, să știm, pe de o parte, cât de extraordinar de problematic a fost în ultima treime a secolului al XIX-lea — dacă îmi este îngăduit să folosesc această exprimare — modul în care revelațiile lumii spirituale pătrundeau în lumea pământească, și cât de puțin matură era judecata generală pentru a primi aceste revelații spirituale, și cât de mare era, mai presus de toate, voința unor cercuri foarte precise de a nu lăsa să ajungă la oameni nimic din ceea ce conduce cu adevărat înspre spirit. Este indubitabil că

pentru foarte mulți oameni care erau într-un totuș de luat în serios, apariția lui Blavatsky trebuia să aibă un efect stimulat.iv.

Aceasta a și făcut ea la început. Oamenii care își păstrasera încă o anumită capacitate de judecată au spus: „Aici este totuși ceva care vorbește prin sine însuși. Este ciudat cum a apărut tocmai acum în lume, dar este ceva care vorbește prin sine însuși. Trebuie doar să folosești bunul-simț, rațiunea omenească sănătoasă, și atunci el vorbește de la sine.” Dar erau, desigur, mulți oameni care aveau un interes ca tocmai așa ceva să nu fie lăsat să intre în lume ca influențe stimulative.

Ei bine, era acolo; era acolo într-o personalitate ca Blavatsky, care, într-un anumit sens, se afla totuși naivă și neputincioasă în fața propriilor sale revelații lăuntrice. Acest lucru îl arăta deja stilul scrierilor ei. Așa stăteau lucrurile, așa se raporta ea însăși la acestea: naivă și neputincioasă într-un anumit fel, și lăsându-se în voia multor lucruri care apăreau în jurul ei. Dar credeți oare că era deosebit de greu ca oameni care voiau să pregătească lumea în așa fel încât să nu accepte nimic din ceea ce ar putea conduce spre spiritualitate să se apropie de Blavatsky și să-i formeze anturajul? În special în cazul H. P. Blavatsky nu era deloc greu, și pentru că ea se afla atât de naivă și neajutorată în fața propriilor sale revelații lăuntrice, era într-un anumit fel și credulă.

De pildă, cazul cu ușa glisantă prin care aparent fuseseră introduse scrisori ale maestrilor — scrisori pe care însă, afară, le scria cineva și le împingea înăuntru — nu era neapărat necesar să se bazeze pe faptul că H. P. Blavatsky i-ar fi spus respectivelui: „Introdu aici asemenea scrisori.” Ci ea era într-un anumit fel naivă și chiar credea în asemenea scrisori. Cel care a introdus acele scrisori a înșelat-o pe Blavatsky și întreaga lume. Apoi se putea, desigur, foarte ușor spune în fața lumii: „Aceasta

este o impoștare.” Dar nu înțelegeți, dragii mei prieteni, că s-ar fi putut ca însăși Blavatsky să fi fost înșelată? Căci o anumită credulitate extraordinară era prezentă în ea tocmai ca urmare a particularității ei, aș spune, a neîntăririi creierului ei. Așadar, problema este extrem de complicată și, ca orice lucru care aduce în epoca noastră adevărata spiritualitate în lume, cere capacitate de judecată, cere rațiunea omenească sănătoasă. Nu este tocmai rațiune omenească sănătoasă să îl consideri pe Adalbert Stifter mai întâi nici măcar capabil să fie profesor, iar mai târziu — în acest caz a fost vorba tot de o femeie, probabil era tot una cu un creier mai moale decât au toți acei referenți din ministere sau din comisiile școlare —, când a venit un semn din partea aceasta, să-l găsești potrivit să-i inspecteze pe toți aceia dintre care nu i s-a permis să facă parte.

Da, vedeți, pentru a vedea ceea ce este corect este nevoie de asemenea de bunul-simț, de rațiunea omenească sănătoasă. Dar cu această rațiune omenească sănătoasă, dragii mei prieteni, vedeți dumneavoastră, când am ținut un ciclu mai amplu de conferințe anul trecut în Germania, am folosit de multe ori expresia „rațiunea omenească sănătoasă” și am spus: Ceea ce are Antroposofia de spus din lumea spirituală, poate fi verificat cu bunul-simț, cu rațiunea omenească sănătoasă. Unul dintre critici, care nici măcar nu era cel mai rău, a luat chiar aceasta în seamă și a spus următoarele aproape literal: „Da, ar fi un fel de păcăleală pentru naivi să vorbești despre rațiunea omenească sănătoasă: pentru că oricine are astăzi o educație științifică știe că rațiunea omenească, atunci când este sănătoasă, nu cunoaște aproape nimic, iar cea care crede că cunoaște ceva nu este sănătoasă.” — Acesta a fost conținutul unui judecăți critice scrise într-un mod nicidecum lipsit de perspicacitate.

Deci, tradus mai pe înțelesul tuturor, înseamnă aceasta: Dacă cineva astăzi, după ce au avut loc atât de multe progrese ale omenirii, este deștept, atunci știe că nu se cunoaște nimic; iar cel care crede că cunoaște ceva este nebun. Da, aceasta este modul de recepționare a lucrurilor spirituale la care am ajuns.

Și prezentându-vă câteva aspecte din perioada de dinaintea începutului mișcării antroposofice, referitoare la capacitatea de comprehensiune a unei revelații spirituale, și prezentându-vă acum judecata unui critic totuși influent chiar din anul trecut, puteți vedea cam cum această stare de lucruri a epocii a urmărit întreaga mișcare. Căci, în mod firesc, dintr-o asemenea atmosferă a epocii — mai ales că era încă prezentă o personalitate atât de greu de înțeles precum Blavatsky, la care se putea face referire — trebuia să ia naștere acea judecată care astăzi, în fond, nu face decât să se repete în cele mai diverse variante, doar că unul o spune așa, altul altfel: Cel care astăzi este deștept, care are rațiune omenească sănătoasă, spune „Ignorabimus” [48]; iar cel care nu spune „Ignorabimus” este fie nebun, fie un șarlatan.

Acest lucru nu trebuie înțeles ca fiind doar ceva de re-credință. Ca să te poți situa corect în epocă și să poți înțelege unele condiții de viață ale mișcării antroposofice, trebuie să recunoști acest lucru nu pur și simplu ca reaua-credință a unor indivizi, ci trebuie să îl vezi ca ceva ce face parte din coloritul vremii în toate țările, la întreaga omenire contemporană. Trebuie recunoscută și pricepută ca atare.

Atunci, în întreaga poziție pe care ți-o asumi, pe care însă ar trebui să ți-o asumi cu tărie și curaj, vei putea încorpora și ceea ce, atunci când vorbim din punctul de vedere antroposofic despre vremea actuală, totuși trebuie să fie prezent în toate — oricât de tăioase, tăioase sufletesc ar fi —, respingerile oponen-

ților: compasiunea. Trebuie cu toate acestea să ai compasiune, pentru că judecata epocii este încețoșată.

Despre cum a mers și trebuia să meargă mișcarea antroposofică din cauză că lucrurile stau astfel, vom vorbi mai departe mâine.

CONFERINȚA a IV-a

Dornach, 13 iunie 1923

Dragii mei prieteni!

Când considerăm un asemenea fenomen cum este H. P. Blavatsky, și anume privit din punctul de vedere care v-a devenit deja limpede din cele trei considerații precedente, atunci, pe de o parte, intră desigur mai întâi în considerare această personalitate ca atare, cum s-ar spune, luată separat. Pe de altă parte, intră în considerare cele prin care a avut un anumit efect asupra unui mare număr de oameni. Acum, acest efect a fost, ce-i drept, în parte unul de-a dreptul negativ. Se poate spune: Acei oameni care au auzit ceva despre publicațiile lui Blavatsky, în măsura în care erau, să zicem, de o formație filosofică, psihologică, literară, științific-naturalistă, sau, în general, așa cum se folosește astăzi cuvântul, oameni cultivați, s-au bucurat să se poată debarasa într-un fel de această apariție, să nu fie obligați să emită vreo judecată. Ei au putut să-și atingă acest scop și prin faptul că, în circumstanțele pe care le-am indicat ieri, se putea pur și simplu spune: au fost constatate practici necinstite, și nu era nevoie să te ocupi de ceva despre care asemenea lucruri – cum se spune – au fost dovedite.

Apoi erau, bineînțeles, tocmai aceia care se aflau în posesia unei vechi înțelepciuni tradiționale – o posesie despre care v-am spus cât de puțin o înțelegeau de fapt, dar pe care o foloseau într-o privință sau alta ca mijloc de putere – membri ai uneia sau alteia dintre societățile secrete. Nu trebuie să uităm niciodată că nenumărate efecte în lume se leagă de ceea ce

pornește de la asemenea societăți secrete. Aceștia nu erau doar bucuroși să nu fie nevoiți să emită vreo judecată, ci mai presus de toate erau preocupați să găsească toate mijloacele pentru ca o asemenea prezentare a lumii spirituale să nu aibă un impact mai larg. Căci lucrurile fuseseră, după cum am văzut, publicate, puteau fi citite de oricine și răspândite de oricine. Și prin aceasta, cel puțin o bună parte din mijloacele de putere pe care asemenea societăți doreau să și le păstreze, le fusese luată. De aceea, în spatele acelor lucruri pe care le-am caracterizat ieri sunt, firește, membri ai unor asemenea societăți, mai ales în privința emiterea judecății: „Acolo este vorba de practici necinstite”.

Dar și mai important pentru scopul nostru actual trebuie să ne apară faptul că totuși scrierile lui Blavatsky și tot ceea ce s-a mai legat de persoana ei, au avut asupra unui mare număr de oameni ai prezentului un anumit impact. Prin aceasta au luat naștere acele mișcări care, într-un anumit sens, s-au numit teosofice.

Aș dori să vă rog să țineți seama în toate aceste dezbateri, că eu încerc întotdeauna să dau caracteristicile pe cât posibil astfel încât ele să corespundă faptelor. Astăzi însă acest lucru deja îți devine imposibil de făcut prin însăși folosirea cuvintelor, adică în multe cercuri imposibil. Astăzi este așa, că omul foarte ușor, atunci când întâlnește un cuvânt, de fapt el intră mai întâi, așa spune, într-un fel de relație lexicală cu acest cuvânt, că el caută un fel de explicație a cuvântului, pentru a fi în acest fel pe cât posibil cruțat de a căuta să pătrundă lucrul însuși ca să-l înțeleagă. Când un literat, și chiar unii oameni care sunt luați mai în serios decât un literat, aud de teosofie, atunci ei deschid – lucru care poate, de asemenea, să se petreacă în mintea lor – dicționarul și se informează de acolo, ce este aceasta. Sau merg

mai departe; poate sunt mult mai conștiincioși și studiază diverse scrieri în care apare un asemenea cuvânt precum teosofie, și apoi își iau de acolo temeiul pentru judecata lor. Trebuie, la scrierile care tratează asemenea lucruri, să fiți atenți cât de mult se bazează de fapt pe o asemenea procedare.

Trebuie mereu să se contrapună următorul lucru: Cum a ajuns acea societate, sau s-ar putea spune societățile care au aderat la fenomenul Blavatsky, cum au ajuns aceste Societăți la numele „Societatea Teosofică”? Pot fi multe obiecții împotriva acestei Societăți Teosofice – și eu am enumerat deja destule pe care le poți avea împotriva ei –, dar la întemeierea ei, la sfârșitul secolului al XIX-lea, cu siguranță nu au luat semnificația din dicționar a cuvântului teosofie și să înființeze o Societate Teosofică pentru că voiau să răspândească teosofia așa cum este ea înțeleasă în dicționar. Nu acesta a fost cazul. Ci exista o sumă de comunicări din lumea spirituală prin Blavatsky, care erau mai întâi prezente ca atare. Din motive pe care le voi discuta mai târziu, s-a simțit nevoia de a cultiva aceste comunicări pe cale societală, și atunci era nevoie de un nume. Cei care au dezbătut – de dezbătut se dezbate astăzi despre orice, și se dezbătea și pe atunci despre orice – ce nume să se dea, s-au întrebat: Să se numească „Societate Neo-Mistică”, să se numească „Societate Rozicruciană”, să se numească „Societate Magică”? Și atunci au căutat ce alte cuvinte mai există și au ajuns la cuvintele teosofie și teosofic.

Așadar, cuvântul nu are de fapt prea mult de-a face cu ceea ce s-a răspândit acolo, întrucât este un cuvânt cu origini istorice. De aceea este destul de lipsit de sens să discuți lucrurile pornind de la înțelesul cuvântului, și mai ales să-l iubești sau să-l detești. Este vorba de lucruri foarte precise, concrete, care au intrat în lume prin scrierile sau prin celelalte comunicări ale lui

Blavatsky. Și este, s-ar putea spune, pur întâmplător că societățile care s-au raliat s-au numit „Societate Teosofică”. Pur și simplu nimănui nu i-a venit în minte un cuvânt mai bun. Acest lucru trebuie avut în vedere, căci există, desigur, nu doar judecăți istorice, ci și simțiri istorice. La cei care au învățat dezvoltarea istorică pentru o știință sau alta, termenul teosofie a apărut în felurite moduri, dar ceea ce a apărut la ei nu are de fapt nimic de-a face cu ceea ce s-a numit, la rândul său, Societate Teosofică.

Da, dragii mei prieteni, asemenea lucruri cel puțin în cadrul Societății Antroposofice ar trebui să fie luate foarte în serios, și ar trebui să domnească acolo o anumită pornire spre exactitate, pentru ca astfel să poată lua naștere simțirea corectă față de toată scriitura lipsită de obiectivitate, care s-a atașat treptat în lume acestor lucruri.

Această întrebare însă trebuie să ne preocupe în mod deosebit: De unde a venit faptul că totuși un mare număr de oameni în vremurile cele mai recente a avut pornirea către aceste lucruri care au fost revelate? Căci de acolo vom găsi apoi trecerea și către ceea ce este, la rândul său, cu totul de altă natură: către mișcarea antroposofică.

Acum însă trebuie, atunci când luăm în considerare apariția lui Blavatsky, să subliniem în mod deosebit o însușire a acestei personalități, pentru că este o însușire proeminentă, aceea că H. P. Blavatsky era cu totul, se poate spune, anticreștină în convingerile sale, complet orientată anticreștin. În „Doctrina secretă” ea a dezvăluit, s-ar putea spune, într-o singură amplă mișcare, diferitele impulsuri ale numeroaselor religii originare și dezvoltarea religiilor. De o prezentare obiectivă nu era însă capabilă. Pretutindeni, acolo unde în mod normal ar fi fost de așteptat prezentări obiective, ea a amestecat în expunere

propria judecată subiectivă, judecată dictată de simțirea ei. Ea nu se limita la a judeca, ci arăta pretutindeni că are o profundă simpatie pentru tot ceea ce exista ca religii în lume în afară de iudaism și creștinism, și în schimb, o profundă antipatie față de iudaism și creștinism. Pretutindeni ceea ce provine din iudaism și creștinism este prezentat de Blavatsky în mod clar ca ceva inferior, de mică valoare față de marile revelații ale diferitelor religii păgâne: așadar o orientare cu totul anticreștină, dar o orientare întru totul pronunțat spirituală. La ea există posibilitatea de a vorbi despre ființele spirituale și despre procesele spirituale așa cum se vorbește în mod obișnuit despre ființele și procesele din lumea sensibilă, și de a discuta multe din această lume spirituală astfel încât se poate spune: a existat la ea capacitatea de a se mișca în cadrul acțiunilor spirituale așa cum de regulă omul contemporan se mișcă în cadrul acțiunilor fizic-sensibile. Blavatsky vorbește despre fenomenele spirituale cu aceleași sentimente față de realitate cu care oamenii vorbesc de obicei despre lucrurile lumii fizice. Așadar o orientare pronunțat spirituală și o orientare pronunțat anticreștină.

Prin aceasta există însă și capacitatea mai amplă de a aduce la suprafață și la înțelegerea oamenilor impulsurile caracteristice ale diferitelor religii păgâne, ale diferitelor religii animiste.

S-ar putea însă să ne mire două lucruri: mai întâi faptul că apare astăzi – mă refer, desigur, la „astăzi” în sens istoric – o personalitate care este într-un grad atât de pronunțat orientată anticreștin și care se așteaptă ca mântuirea oamenilor să vină din această orientare anticreștină. Și în al doilea rând ar putea să ne mire că, deși la exterior cei mai mulți oameni nu au orientare păgână, ci la exterior oamenii, cel puțin în regiunile noastre civilizate, au totuși orientare iudaică sau creștină, în ciuda acestor orientări iudaică și creștină, în special asupra

celor cu orientare creștină – asupra celor cu orientare iudaică mai puțin – a exercitat oricum o influență hotărâtoare, profund pătrunzătoare. Acestea sunt două chestiuni pe care trebuie să ni le punem în fața sufletului atunci când vorbim despre condițiile de viață ale noii vieți spirituale mai ales în rândul maselor largi.

Ei bine, în ceea ce privește orientarea anticreștină a lui Blavatsky însăși, aș vrea doar să amintesc că o personalitate devenită mult mai cunoscută în Europa Centrală, sau cel puțin în anumite cercuri mult mai cunoscută, avea o orientare cel puțin la fel de anticreștină ca Blavatsky. Acesta este Nietzsche [49]. Nu poți avea o orientare mai anticreștină decât a avut autorul „Antichristului”. Oricât de neasemănător ar fi Nietzsche cu Blavatsky – și chiar prin aceea că Blavatsky era, mai mult sau mai puțin, în privința a ceea ce se numește astăzi cultură modernă, de fapt o femeie necultivată, în timp ce Nietzsche se afla pe culmile culturii –, oricât de neasemănători ar mai fi în restul atitudinii sufletelor lor, în aceasta arată o asemănare remarcabilă, că au amândoi o orientare eminamente anticreștină. Ar fi fără nicio îndoială o superficialitate, dragii mei prieteni, să nu ne întrebăm care este motivul acestei orientări anticreștine la ambele personalități. Dar nu primim un răspuns la aceasta dacă nu pătrundem ceva mai adânc în chestiune.

Trebuie să ne fie clar că astăzi oamenii – și anume pătri tot mai largi de oameni –, în ceea ce privește viața lor sufletească ajung într-o profundă dezbinare interioară, pe care nu întotdeauna și-o deslușesc, pe care încearcă să o șteargă cu mintea, dintr-o anumită lașitate intelectuală încearcă să o suprimă, dar care cu atât mai mult țese și persistă ca forță vie în adâncurile subconștiente ale sufletului.

Trebuie să ne fie clar ce a devenit omenirea europeană – întreaga omenire europeană cu anexa ei americană – sub influența strădaniilor educaționale din ultimele trei, patru, cinci secole. Să ne gândim doar cât de mare este, în realitate, diferența dintre ceea ce constituie astăzi conținutul educației lumeste și ceea ce este impulsul religios în oameni. Bineînțeles, cei mai mulți oameni se lasă în această privință pradă celor mai teribile iluzii. Ei sunt introduși încă din școala primară în această educație modernă; întreaga gândire, întreaga orientare a sufletului este introdusă în această educație modernă. Apoi li se transmite și ceea ce ar trebui să le satisfacă dorurile religioase. Între cele două se cascadează un abis cumplit. Dar oamenii nu ajung de fapt să își pună cu adevărat acest abis în fața sufletului, nu ajung la aceasta, ba chiar le place, în această privință, să se lase pradă celor mai grave iluzii.

Trebuie să ne întrebăm: Cum stau deci lucrurile cu desfășurarea istorică în ceea ce privește apariția acestui abis căscat? Ei bine, priviți înapoi, dragii mei prieteni, la acele secole în care încă nu exista această educație modernă, când ceea ce era viață doctă era practică doar de puțini, care erau temeinic pregătiți pentru aceasta. Trebuie să vă fie clar totuși că astăzi o școlărită de doisprezece ani, în ceea ce privește educația exterioară, are mai mult în ea decât oricare om cultivat din secolul al XI-lea, al XII-lea sau al XIII-lea. Aceste lucruri nu trebuie trecute cu vederea. Și această educație a devenit astfel încât este susținută de un sentiment al autorității extrem de intens, de un sentiment al autorității aproape de neînvins. Pe parcursul secolelor, acestei educații i-a stat tot mai mult și mai mult la dispoziție ceva care a făcut ca această credință în autoritatea educației moderne să devină din ce în ce mai mare și mai mare. Pe parcursul secolelor, această educație modernă

s-a îndreptat tot mai mult către ceea ce spun doar simțurile exterioare sau ceea ce spune calculul. Ei bine, cu cât omul ține mai puțin sfat lăuntric cu sine, cu atât mai mult i se pare evident că este adevărat ceea ce, cum se spune, vede cu cei cinci simțuri ale sale, și ceea ce se vede astfel încât este calculat, precum doi ori doi fac patru. Ceea ce vezi cu cele cinci simțuri ale tale, ceea ce este așa precum doi ori doi fac patru, aceea este adevărat. Negându-se tot restul și încorporând, în cele din urmă, tot mai mult în educația modernă doar ceea ce este adevărat precum ceea ce se vede cu cele cinci simțuri sau se poate număra cu cele cinci degete, s-a întâmplat ca – întrucât aceasta este o autoritate atât de mare, acest „doi ori doi fac patru” și aceste cinci simțuri – educația modernă să fie treptat echipată cu sentimentul autorității pe care îl are, pentru că se poate spune despre ea că este la fel de sigură ca faptul că doi ori doi fac patru și ca ceea ce spun cei cinci simțuri.

Prin aceasta însă a luat naștere tot mai mult și mai mult sentimentul: Tot ceea ce omul crede, tot ceea ce omul consideră a fi corect, trebuie să se justifice în fața acestei educații moderne atât de sigure. Și, prin faptul că această educație modernă a mers din ce în ce mai mult doar pe ceea ce este sensibil și ceea ce este calculabil, a devenit imposibil să fie prezentat vreodată oamenilor, într-un mod corespunzător, vreun adevăr din acele domenii în care matematica nu mai este valabilă și în care simțurile fizice nu mai sunt valabile.

Cum erau așadar aduse în fața oamenilor asemenea adevăruri, în secolele trecute, când încă nu exista această educație modernă? Ele erau prezentate în imagini solemne, ceremoniale. De-a lungul secolelor, esențialul în răspândirea religiei nu consta în predică, ci în ceremonie, în ritualuri. Era clar: nu se putea vorbi prin intelect, care nu era încă dezvoltat

în felul de astăzi, ci trebuia să se vorbească prin imagine. Imaginați-vă doar cum era încă în secolul al XIV-lea, al XV-lea, de pildă în țările creștine. Acolo nu predica era lucrul principal, lucrul principal era ceremonia. Lucrul principal era ca omul să se familiarizeze, să se simtă ca acasă într-o lume care îi era prezentată în imagini majestuoase, grandioase. Pretutindeni pe pereți erau pictate fresce care îi aduceau aproape viața spirituală: ca și cum viața noastră pământească ar putea ajunge până la cele mai înalte vârfuri montane, iar acolo, dacă ai mai putea urca numai puțin mai sus, ar începe viața spirituală. Sub formă de imagini, stimulând imaginația, sau în armoniile audibile ale elementului muzical, sau, atunci când se vorbea, în formă mantrică, în formă de rugăciune, în formă de formulă, astfel se vorbea despre lumea spirituală.

Acelor vremuri le era foarte clar următorul lucru: Pentru lumea spirituală este nevoie de imagine, nu de concept, nu de ceea ce poate fi discutat, ci este nevoie de ceea ce este ilustrativ, de ceea ce este imagistic, plastic. Este nevoie de ceea ce vorbește simțurilor, dar care vorbește simțurilor astfel încât, prin ceea ce este dat sensibil, să vorbească spiritul.

Și acum a venit educația modernă cu pretențiile ei intelectuale, cu pretenția de a justifica totul în fața rațiunii.

Și despre creștinism, și despre tainele creștine, și despre Misteriul de pe Golgota și purtătorul său s-a vorbit mai înainte, în esență, în această formă imagistică; în măsura în care era folosit cuvântul, tot sub formă de imagine, și anume sub formă de povestire. Iar atunci când au apărut dogmele, ele erau încă tot ceva perceput într-un mod imagistic.

Se poate spune așadar: până în secolele al XIII-lea, al XIV-lea, propovăduirea creștină se făcea într-un mod cu totul arhaic. Dar acestei propovăduiri creștine nu i-a fost contestat

domeniul din nicio parte atâta vreme cât educația intelectualistă nu exista încă și atâta vreme cât lucrurile nu trebuiau să fie justificate în fața rațiunii.

Studiați istoric cum s-a ridicat în secolele al XIII-lea, al XIV-lea, al XV-lea, al XVI-lea, cum a dat năvală atunci, faptul că oamenii încep să dorească să înțeleagă totul în mod intelectualist! Ce critică de importanță istoric-universală a început atunci! Astăzi, de obicei, oamenii nici nu-și mai dau seama ce critică de importanță istoric-universală a început atunci!

Se poate spune așadar: omul de astăzi – și nu este vorba nicidecum doar de omul din cele mai de sus zece mii, ci de cele mai largi pături sociale – este introdus într-o viață religioasă în creștinism, dar alături de aceasta și într-o educație modernă. Acum cele două, creștinismul și educația modernă, trăiesc în sufletul său și se dovedește – chiar dacă oamenii nu realizează aceasta – că prin ceea ce a adus educația intelectualistă adevărurile creștine nu pot fi dovedite. Adevărurile creștine nu pot fi demonstrate prin aceasta. Astfel, încă din copilărie omul învață astăzi ceea ce este cu totul cert, că doi ori doi fac patru și că își poate aplica cele cinci simțuri doar la aceasta. Învață acest „ceea ce este cu totul cert”, și, dacă vrea să se țină de acest „ceea ce este cu totul cert”, ajunge la aceea că: totuși nu se poate aduce creștinismul la acest „ceea ce este cu totul cert”.

Acei teologi, teologii moderni, care au vrut să-l aducă, l-au pierdut de fapt pe Christos, nu mai pot vorbi maselor largi despre Christos; ei vorbesc cel mult despre persoana Iisus. Astfel, în ultimele secole, acest creștinism se menține doar în formele vechi, pe care însă omul modern pur și simplu nu le mai admite în sufletul său, dar el pierde, aș putea spune, din stabilitatea lăuntrică în suflet. De ce oare?

Ei bine, dragii mei prieteni, uitați-vă la tot ceea ce a adus istoria în privința creștinismului. Este cea mai mare neonestitate atunci când astăzi teologii moderni vor să interpreteze acest creștinism într-un fel raționalist. Este imposibil să tălmăcești acest creștinism raționalist. Nu poți acest creștinism, acest Misteriu de pe Golgota și purtătorul său, să-l tălmăcești raționalist, trebuie să vorbești despre spiritualitate atunci când vrei să vorbești despre Christos. Trebuie să vorbești despre o lume spirituală atunci când vrei să vorbești despre Christos. Nu poți să crezi doar în ceea ce este cu totul cert, că doi ori doi fac patru, și în cei cinci simțuri, și apoi să mai vorbești într-un mod onest despre Christos. Aceasta pur și simplu nu se poate, astfel încât în adâncul cel mai profund al sufletului oamenilor moderni lucrurile arătau așa, că ei nu aveau nicio posibilitate ca pe baza a ceea ce este educația lor școlară să-l cuprindă cu rațiunea, să-l înțeleagă pe Christos. Căci raționalismul și intelectualismul le-au luat oamenilor lumea spirituală. A rămas într-adevăr numele lui Christos, tradiția creștină, dar fără atmosfera ei, fără ca Christos să apară ca spirit între spirite, ca o ființă spirituală într-o lume spirituală. Căci lumea pe care au adus-o astronomia, biologia, științele naturii moderne este o lume nespirtuală.

Și astfel au venit încoace numeroase suflete care aveau, din aceste substraturi, o nevoie cu totul determinată. Timpul merge mai departe cu adevărat, dragii mei prieteni, iar oamenii de astăzi – am subliniat aceasta de multe ori – nu mai sunt oamenii vremurilor trecute. Trebuie să vă întrebați: Aici mă adun împreună cu atâția alții pentru a mă afla împreună cu ei într-o societate dedicată cultivării adevărurilor spirituale. De ce fac eu aceasta? De ce faceți fiecare dintre dumneavoastră aceasta? Ce vă împinge să o faceți? Ei bine, lucrul care îi împinge pe oameni

la aceasta, se află de obicei atât de adânc în substraturile inconștiente ale vieții sufletești, încât nu domnește prea multă claritate asupra lui. Dar întrebarea trebuie totuși să o punem aici, unde – așa cum am spus chiar în introducere – ar trebui să fie exersată autoanaliza de către antroposofi.

Dacă priviți înapoi în vremurile trecute, pentru oameni era de la sine înțeles că nu sunt doar lucruri materiale și procese materiale acolo afară, ci că pretutindeni sunt spirite. Oamenii găseau o lume spirituală în jurul lor, în mediul lor înconjurător. Și pentru că găseau o lume spirituală, puteau să-l înțeleagă pe Christos.

Cu intelectualismul modern nu găsești nicăieri o lume spirituală, dacă ești sincer, și în consecință nici pe Christos nu-l poți cu adevărat înțelege. Nici omul cultivat modern nu îl înțelege pe Christos. Oamenii care tânjesc acum să regăsească din nou o viață spirituală sunt, de fapt, suflete cu totul determinate. Sunt acele suflete în care trăiesc două lucruri. Într-adevăr, în cele mai multe suflete ale celor care se adună în asemenea societăți, despre care este vorba aici, trăiește astăzi un dublu element: În primul rând se ridică la suprafață în suflet un simțământ cu totul nedeterminat, pe care oamenii nu îl pot descrie, dar care este acolo. Și dacă îl cercetezi cu mijloacele pe care le ai în lumea spirituală, atunci acesta este simțământul care provine din vieți pământești anterioare, în care omul mai avea încă o împrejurime spirituală.

Da, dragii mei prieteni, astăzi se nasc oamenii în care, launtric, sufletește, se agită și face gălăgie ceva din vieți pământești anterioare. Nu am avea nici teosofi, nici antroposofi, dacă nu ar exista asemenea oameni în care se agită ceva din vieți pământești anterioare. Acești oameni se găsesc în toate păturile populației noastre de astăzi. Ei nu știu că aceasta vine din vieți

pământești anterioare; dar ea vine din vieți pământești anterioare. Din aceasta ia naștere aspirația către o cale foarte precisă, către o cunoaștere foarte precisă.

Da, dragii mei prieteni, felul în care ați văzut copacii în vieți pământești anterioare, felul în care ați văzut substanțele materiale exterioare, acestea nu au efect mai departe, în această viață pământească actuală, căci le-ați văzut cu simțurile dumneavoastră. Simțurile s-au pulverizat în Cosmos. Ceea ce are efect mai departe este conținutul spiritual al vieților pământești anterioare.

Astăzi omul poate sta în fața vieții în două feluri. El poate simți: „Este ceva în mine.” El nu știe că aceasta vine din vieți pământești anterioare; dar ea vine din vieți pământești anterioare. El poate simți: „există ceva în mine, aceasta acționează, este acolo”; dar oricât de mult aș ști despre lumea simțurilor, acest lucru care este acolo nu poate fi descris, căci acest lucru nu a adus nimic încoace cu sine care să nu fie spiritual. Dacă însă în prezent îmi este luat tot ceea ce este spiritual, atunci acest ceva care vine din vieți pământești anterioare rămâne nesatisfăcut. Acesta este primul lucru.

Celălalt lucru care trăiește în oameni este că ei au un sentiment nedeterminat: „Ar trebui de fapt ca visele să-mi spună mai mult decât lumea simțurilor.” – Este, desigur, o eroare, o iluzie, atunci când oamenii cred că visele ar trebui să le spună mai mult decât lumea simțurilor. Dar de unde vine această iluzie, care apare cu adevărat în aceeași măsură în care a apărut educația modernă? Căci cu această educație modernă este o situație cu totul particulară. Când oamenii, care sunt educați modern, se adună astăzi în societățile lor cultivate, atunci trebuie să fii educat, atunci vorbești așa cum i se potrivește unui om instruit în sensul actual. Dacă începe cineva

să vorbească despre vreo acțiune spirituală în lume, atunci trebuie să îți ridici persiflant colțurile gurii, căci aceasta înseamnă că ești cultivat. În cadrul educației noastre școlare nu este acceptat să vorbești despre acțiuni spirituale în lume. Dacă o faci ești un om superstițios, necultivat. Atunci trebuie să tragi colțurile gurii. Trebuie să arăți: Asemenea lucruri sunt doar pentru partea superstițioasă a populației.

Ei bine, în asemenea societăți se formează adesea două grupuri. De obicei se găsește cineva care își adună o fărâmbă de curaj să vorbească despre asemenea lucruri spirituale. Atunci oamenii strâmbă din buze. Cei mai mulți pleacă, se duc la jocul de cărți sau la alte îndeletniciri demne de oameni. Dar unii devin curioși. Atunci se merge într-o cameră alăturată, și acolo se începe să se vorbească îndelung despre aceste lucruri, în timp ce ceilalți joacă cărți sau fac altceva, ceea ce prefer să descriu mai puțin. Iar oamenii din camera alăturată ascultă atunci cu gura căscată, nu se mai satură să asculte; dar trebuie să fie în camera alăturată, căci altfel nu ești considerat cultivat.

Iar în cele la care poate ajunge omul modern este, de fapt, doar ceva mai mult sau mai puțin asemănător viselor. Lucrurile care se povestesc acolo sunt, de obicei, la fel de incoerente și haotice ca visele, dar omului totuși îi plac. De ce îi plac? De fapt, și celorlalți le-ar plăcea, celor care s-au retras la jocul de cărți. Numai că pasiunea pentru jocul de cărți este mai puternică decât această plăcere de a asculta; cel puțin aceasta vor ei să se autoconvingă.

Așadar, de ce simte omul, în această epocă modernă, nevoia de a încerca să deslușească visele? Pentru că simte, iarăși cu totul instinctiv, fără să știe limpede: Ceea ce am eu în gândurile mele și ceea ce îmi zugrăvește lumea fizică exterioară este, desigur, frumos, dar nu îmi oferă nimic pentru viața mea

sufletească. În spatele acestora se află totuși altceva, simt aceasta în mine. O tainică gândire, simțire și voință trăiește în mine și atunci când sunt treaz, într-un mod la fel de liber, necontrolat, așa cum trăiește viața de vis liberă atunci când dorm. Există ceva în fundalul sufletelor, care este de fapt visat și în stare de veghe. Acest lucru îl simte deja omul modern. Și îl simte tocmai pentru că în lumea exterioară îi lipsește spiritualul. El nu mai poate decât în vis să-l zărească în fugă.

În vieți pământești anterioare omul l-a privit în împrejurimea sa. Acum se nasc sufletele care, pe lângă aceste impulsuri care se agită în ele din vieți pământești anterioare, au de asemenea în ele agitându-se ceea ce s-a petrecut în existența *prepământească* în lumea spirituală. Acest lucru este înrudit cu această visare lăuntrică. Visarea lăuntrică este tocmai o consecință, un efect ulterior a ceea ce a fost viu în existența *prepământească*.

Gândiți-vă: Oamenii vremurilor trecute știau despre împrejurimea spirituală, existența lor pământească nu îi deposea, într-un anumit sens, de spirit. Oamenii timpurilor mai noi simt spiritualul în ei. Dar nu numai că constituția lor sufletească din aceste vremuri îi deposează de spirit, ci a apărut și o educație care este potrivnică spiritului, care îl neagă.

Dacă ne întrebăm ce anume îi face pe oamenii să se adune în asemenea societăți, așa cum urmează să fie caracterizate aici, răspunsul este exact aceste două însușiri ale sufletului: faptul că ceva se agită în ei din vieți pământești anterioare și faptul că ceva se agită în ei din existența *prepământească*. La cei mai mulți dintre dumneavoastră este așa. Nici nu ați sta aici dacă aceste două lucruri nu s-ar agita în dumneavoastră.

Și gândiți-vă la vechile condiții sociale. În vremuri foarte vechi, instituțiile sociale proveneau din Misterii, erau în

armonie cu ceea ce era transmis spiritual oamenilor. Omul era întrețesut, să spunem, într-o ființă socială care era, în același timp, una cu ceea ce sufletul său dorea cu ardoare.

Luați un atenian. El privea cu venerație către zeița Atena. El simțea în sufletul său înrudirea lăuntrică cu zeița Atena. El se afla într-o colectivitate socială despre care se știa: aceasta fusese organizată după intențiile zeiței Atena. Măslinii din jurul Atenei i-a plantat zeița Atena. Legile statului le-a dictat zeița Atena. El ca om era încadrat într-o comunitate socială care concorda pe deplin cu credința sa lăuntrică. Nu i se lua nimic din ceea ce, ca să spunem așa, îi dăduseră zeii.

Comparați aceasta cu omul modern. El se află în relațiile sale sociale astfel încât prăpastia se cascadează între ceea ce trăiește lăuntric și felul în care este el întrețesut în exterior în aceste condiții sociale. El se simte – doar că nu își nu-și dă seama de acest lucru, se află în subconștient – ca și cum sufletului său i-ar fi luat neconștient trupul prin condițiile exterioare. El se simte, prin aceste însușiri, prin aceste impulsuri din vieți pământești anterioare și din existența prepământească despre care v-am vorbit, conectat la o lume spirituală. Trupul său însă aparține instituțiilor exterioare. Trupul său trebuie să se comporte astfel încât să poată satisface instituțiile exterioare. Aceasta exercită în subconștient o teamă neconștientă asupra omului modern, că de fapt trupul său fizic nu îi mai aparține. Există deja state moderne în care poți simți cum haina practic nici nu îți mai aparține, căci o datorezi autorității fiscale! Dar într-un context mai larg, dragii mei prieteni, nici trupul fizic nu îți mai aparține. El este revendicat de instituțiile exterioare.

Această teamă trăiește în omul modern, că el trebuie de fapt în fiecare zi să-și dea trupul pentru ceva ce nu este legat de sufletul său. Și astfel omul modern devine un căutător a ceea ce

aparține unor cu totul alte epoci ale lumii, a ceea ce a trăit el în viața pământească anterioară. Astfel omul modern devine un căutător a ceea ce nu aparține deloc Pământului, a ceea ce aparține lumii spirituale, și în care el a fost în existența prepământească.

Toate acestea se manifestă inconștient, instinctiv, dar se manifestă. Și trebuie să spunem: Ceea ce Societatea noastră Antroposofică a devenit acum, a crescut pornind de fapt de la mici începuturi. A trebuit la început să funcționeze în mod primitiv, în cercuri foarte mici. S-ar putea povesti multe despre modul în care s-a lucrat pornind din aceste cercuri mici.

De pildă, în primii ani la Berlin a trebuit la început să conferențiez într-o încăpere în care în spate zăngăneau paharele de bere, fiindcă era o cârciumă ce dădea spre stradă. Și când aceasta nu a mai fost utilizabilă, ne-au îndrumat către ceva ce era un fel de grajd. Acolo veneau oamenii care aveau, care au, acea constituție sufletească așa cum v-am povestit acum. Într-un oraș german am conferențiat într-o sală în care, pe alocuri, nu exista deloc podea, unde trebuia să fii mereu atent să nu cazi într-o gaură și să-ți rupi piciorul. Cu toate acestea se adunau acolo acei oameni care aveau aceste impulsuri. Desigur, această mișcare a fost din capul locului concepută să fie universal umană. Și astfel mulțumirea era la fel de mare atunci când cei mai simpli oameni se regăseau în asemenea localuri precum cele pe care tocmai le-am descris. Dar nu găseai că ar fi prea neplăcut, fiindcă făcea parte din umanitate, ca și atunci când, așa spune, oamenii se adunau mai mult așa încât au fondat mișcarea antroposofică într-un mod aristocratic, cum a fost, de pildă, la München. Nu s-a închis ușa pentru nimeni, nici pentru aere sau ifose omenеști.

Dar, dragii mei prieteni, ceea ce trebuia să se ia în seamă era întotdeauna faptul că exact astfel de suflete se adunau împreună, care erau de acel fel, așa cum le-am descris. Astfel încât, în mod real oamenii care se întâlneau în asemenea societăți erau marcați de destin, și sunt încă și astăzi marcați de destin.

Dacă nu ar fi existat asemenea oameni, atunci o persoană precum Blavatsky nu ar fi putut trezi niciun interes. Căci numai la astfel de persoane a trezit ea un interes. Ce simțeau, așadar, mai întâi acești oameni? Ce era pentru ei cel mai important și ce venea, ca să spunem așa, în întâmpinarea sentimentelor lor?

Ei bine, unuia din cele două lucruri care se agită în suflet îi venea în întâmpinare învățătura despre viețile pământești repetate. Omul putea să-și spună acum: „Tu trăiești ca om în epoci ale lumii, tu ești lăuntric mai puternic decât acele puteri care în fiecare zi vor să-ți smulgă trupul.” Așadar, trebuia să se vină în întâmpinarea acestui simțământ cel mai profund lăuntric, care era de fapt deja de natura voinței în om, cu învățătura despre viețile pământești repetate.

Și celuilalt lucru, sufletescul simțit de fapt așa ca într-un vis, simțit nelegat de trup – și chiar cel mai simplu om de la țară simte sufletul ca fiind liber de trup – nu i se putea niciodată veni în întâmpinare cu o cunoaștere care era orientată doar către materie și procesele ei. Căci în interiorul acestei materii și al proceselor ei nu exista așa ceva ca ceea ce omul trăia în privința sufletescului său, care era o reverberație a existenței sale prepământești. Se putea veni în întâmpinarea acestui lucru doar lămurindu-l, dacă îmi este îngăduit să folosesc cuvântul șocant: Esența noastră omenească cea mai profundă este ca și țesută din vise. Ceea ce este țesut în noi, așa cum sunt țesute visele, dar având o ființare mai puternică, o existență mai puternică, nu este asemenea lucrurilor din împrejurimea fizică. Omul este ca

un pește care trebuie să iasă din apă și să trăiască în aer, dacă omul, cu ceea ce poartă în sufletul său, trebuie să trăiască numai în lumea pe care educația modernă o produce ca prin farmec în fața oamenilor. Așa cum peștele începe să nu mai poată respira în aer, cum începe să se sufocă atunci când nu poate respira, tot astfel trăiesc asemenea suflete în atmosfera modernă, simțind că se sufocă tânjind după ceea ce au nevoie. Dar lucrul de care au nevoie nu îl găsesc, fiindcă este spiritual. Căci este reverberația a ceea ce au trăit în existența lor prepământească, în lumea spirituală. Ei vor să audă despre spiritual, că spiritualul există, că spiritualul este chiar aici în mijlocul nostru.

Înțelegeți, dragii mei prieteni, că acestea erau cele două chestiuni de cea mai mare importanță pentru o anumită parte a omenirii: să obțină lămurire cu privire la faptul că omul trăiește dincolo de o singură viață pământească, să obțină lămurire cu privire la faptul că există într-adevăr asemenea ființe în lume, cum este el însuși, adică spirite printre lucrurile și procesele naturale. – Aceasta a fost adusă mai întâi prin Blavatsky. Dar oamenii trebuiau să aibă aceasta mai întâi, înainte de a-l putea înțelege din nou pe Christos.

Și acum se arată tocmai ceea ce este caracteristic, că, am putea spune, punând accentul pe compasiunea pentru omenire, la Blavatsky a apărut faptul că ea și-a spus: Acești oameni tânjesc după cunoștințe din lumea spirituală. Dacă le dezvăluim vechile religii păgâne, atunci le dezvăluim ceva ce vine în întâmpinarea acestor nevoi spirituale ale lor. Aceasta ar trebui făcut în primul rând.

Că aceasta a dus la o enormă unilateralitate, și anume la un anticreștinism, este într-un totu de înțeles, la fel cum este de înțeles că, din examinarea creștinismului actual, din care el

însuși a crescut, la Nietzsche a rezultat un anticreștinism atât de puternic.

Despre acest anticreștinism și despre vindecarea lui aş dori să vă vorbesc în următoarele conferințe. Vreau doar să mai subliniez că ceea ce a apărut la Blavatsky ca anticreștinism, în mișcarea antroposofică nu a existat din capul locului, căci primul ciclu de conferințe pe care l-am ținut a fost ciclul *De la Buddha la Christos*, așa cum am menționat deja. Prin aceasta, mișcarea antroposofică se situează ca ceva de sine stătător în cadrul tuturor acestor mișcări spirituale, întrucât de la început a mers pe calea de la religiile păgâne către creștinism.

Dar la fel de bine trebuie să înțelegem de ce ceilalți nu au urmat această cale. Despre aceasta, așa cum am spus, vom vorbi mâine.

CONFERINȚA a V-a

Dornach, 14 iunie 1923

Dragii mei prieteni!

Este într-adevăr important să observăm cum într-un fel, în cadrul mișcării antroposofice, tocmai la aceia care inițial erau auditorii obișnuiți, s-ar putea spune, a trebuit să fie cucerit creștinismul. Căci mișcarea teosofică, sprijinindu-se pe personalitatea H. P. Blavatsky, a pornit cu siguranță de la o orientare anticreștină. Și această orientare anticreștină, pe care am pus-o în legătură și cu aceeași orientare la o altă personalitate, la Friedrich Nietzsche, această orientare anticreștină aș vrea pentru început să o mai lumineze puțin.

Trebuie să ne fie limpede – și aceasta reiese din cele mai diferite considerații care au fost făcute chiar în cadrul cercurilor noastre asupra Misteriului de pe Golgota – că Misteriul de pe Golgota s-a situat mai întâi ca un fapt în evoluția omenirii pe Pământ. Ca fapt trebuie luat mai întâi. Dacă vă întoarceți la expunerea din cartea mea *Creștinismul ca fapt mistic*, veți găsi că acolo s-a încercat să se recunoască întregul sistem al misteriiilor din vechime după impulsurile sale și apoi să se arate cum diferitele forțe care au acționat în fiecare misteriu s-au unit, s-au armonizat și prin aceasta au făcut astfel posibil ca ceea ce mai întâi în misterii, s-ar putea spune, a întâmpinat omul într-un mod ascuns, să fie pus în fața oamenilor într-un mod deschis, ca un fapt istoric. Astfel încât, în Misteriul de pe Golgota, într-un fapt exterior, se află încununarea întregului vechi sistem al misteriiilor. Apoi întreaga evoluție a omenirii a trebuit să devină

alta sub influențele Misteriului de pe Golgota. – Aceasta am încercat să arăt în acea carte.

Acum, așa cum am subliniat de mai multe ori, în vremea când Misteriul de pe Golgota s-a desfășurat ca un fapt, existau încă resturi ale vechii înțelepciuni a misteriiilor. Cu ajutorul acestor resturi ale vechii înțelepciuni misteriale – care au trecut astfel în Evanghelii, așa cum am prezentat în acea carte – se putea aborda acest eveniment, care de fapt abia el îi dă evoluției Pământului sensul ei. Mijloacele de cunoaștere pentru înțelegerea Misteriului de pe Golgota puteau fi luate din vechile misterii. Dar, în același timp, trebuie reținut faptul că sistemul misteriiilor, în sensul în care exista el în vremurile vechi, dispare și și-a găsit încununarea în Misteriul de pe Golgota.

Am menționat și faptul că, în secolul al IV-lea după Christos, impulsurile vechii cunoașteri, care mai erau încă primite nemijlocit de către om, se estompează și dispar de fapt, iar din această veche cunoaștere rămâne doar ceea ce este ceva mai mult sau mai puțin tradițional, astfel încât ici și colo este posibil ca prin oameni deosebiți, prin personalități aparte, aceste tradiții să fie din nou însuflețite. Dar o asemenea dezvoltare continuă a misteriiilor, așa cum exista în vechime, nu mai are loc. Astfel practic s-a pierdut mijlocul prin care Misteriul de pe Golgota putea fi înțeles.

Tradiția s-a păstrat mai departe. Evangheliile existau, la început ținute secrete de comunitatea bisericească, apoi publicate pentru diferitele popoare. Existau și cultele. Era posibil ca, în istoria continuă a omenirii apusene, Misteriul de pe Golgota să se păstreze viu oarecum ca în amintire. Dar posibilitatea acestei mențineri vii a încetat în momentul în care, în a cincea epocă postatlanteană, a apărut intelectualismul împreună cu ceea ce am numit ieri educație modernă. Atunci a intrat în

omenire o știință despre lucrurile naturale, o știință din care născându-se – dacă își dezvoltă metodele doar în modul în care a făcut-o până acum – nu ar putea să rezulte o înțelegere a lumii spirituale. Aceste metode trebuiau să fie extinse exact în modul în care se face prin antroposofie. Dar dacă te-ai opri doar la metodele științei naturii inițiate de Copernic, Galilei și așa mai departe, atunci, în cadrul unei astfel de mod de a considera natura, Misteriul de pe Golgota nu și-ar mai avea locul.

Gândiți-vă doar la următorul lucru: în toate religiile vechi nu exista nicio sciziune între cunoașterea lumii și, să spunem, cunoașterea lui Dumnezeu. Într-un mod cu totul firesc, știința lumească, profană, ducea în teologie. Toate religiile păgâne au acest lucru, că la ele formează o unitate modul în care ele explică natura și cum apoi în explicarea naturii se înalță la o înțelegere a divinului, a divinului felurit, care acționează tocmai prin natură.

Astfel de forțe ale naturii de tip abstract, așa cum le avem astăzi, așa cum sunt ele recunoscute sub autoritatea coercitivă, nu existau. Existau ființe ale naturii, care conduceau, dirijau natura în diversele ei manifestări, către care omul putea construi o punte pornind din ceea ce se află în însuși sufletul omenesc. Astfel încât nicăieri în vechile religii nu exista acea ruptură care există acum între ceea ce este știința modernă a naturii și ceea ce ar trebui să fie cuprinderea divin-spiritualului.

Antroposofia nu va susține niciodată că ar vrea în vreun fel ea însăși să fondeze o religie. Dar, pe de altă parte, este pur și simplu o cerință omenească că, deși religia trebuie să fie întotdeauna ceva de sine stătător, un curent spiritual independent în omenire, totuși trebuie să existe o concordanță, o armonie între ceea ce este cunoaștere și ceea ce este religie. Trebuie, fără a sări peste un abis, să poți trece din cunoaștere în ceea ce este

religios, și trebuie să poți trece din nou din religios în cunoaștere, fără a fi nevoie să sari peste un abis. Aceasta nu este posibil cu întreaga constituție pe care a adoptat-o cunoașterea modernă. Iar această cunoaștere a devenit pe deplin populară și îi subjugă pe oameni cu o autoritate uriașă. În acest fel, o punte între această cunoaștere și viața religioasă nu este posibilă; mai presus de toate nu este posibil să se găsească, pornind din știință, esența lui Christos. Căci cu cât mai mult a abordat știința modernă esența lui Christos, cu atât mai mult a pulverizat-o, a pierdut-o.

Dacă chibzuiți asupra acestui lucru, veți putea înțelege următoarele. Vreau mai întâi să vorbesc despre Nietzsche, ca persoană diferită de Blavatsky. Avem în Nietzsche un om care a crescut într-o casă parohială protestantă din Europa Centrală, fiul nu doar al unor oameni evlavioși în sensul modern, ci fiul unui pastor practicant. El urmează educația modernă, mai întâi ca gimnazist. Dar, pentru că nu este ceea ce Schiller numea un ‘savant pentru pâine’ (*Brotgelehrte*), ci un ‘cap filosofic’ (*Philosophischer Kopf*)* – știți bine că Schiller a subliniat ferm, în discursul său inaugural [50], diferența dintre capul filosofic și savantul pentru pâine –, interesul lui se lărgeste asupra a tot ceea ce poate deveni cunoaștere prin metodele timpului său. Acum, el ajunge – însă într-un mod radical – conștient în acea dezbinare interioară în care de fapt toate spiritele cultivate ale epocii moderne ajung, dar în mod inconștient, pentru că își fac

* *Brotgelehrte*: învățat, savant, care își desfășoară activitatea științifică doar ca profesie pentru a-și câștiga pâinea, pentru carieră sau prestigiu. *Philosophischer Kopf*: spiritul liber, care caută adevărul, sensul și unitatea cunoașterii, având o privire de ansamblu asupra lumii. (n.tr.)

iluzii în privința ei, pentru că aștern o ceață peste ea. Nietzsche ajunge la o dispoziție sufletească pe care aș vrea să o caracterizez aproximativ în felul următor.

El spune: Avem acum o educație modernă. Această educație modernă nu funcționează nicăieri în linie dreaptă, fără a sări peste un abis, către o caracterizare a lui Christos Iisus. Acum, în ceea ce a devenit educația modernă, se inserează ceea ce a rămas ca creștinism, care vorbește în cuvinte ce nu mai au nicio relație cu diferitele formulări, caracterizări care provin din știința modernă. El își spune mai întâi, în mod tranșant: dacă vrei să dobândești într-un fel sau altul o relație cu știința modernă și apoi să mai simți lăuntric, într-un fel, ceea ce se spune tradițional despre Christos, atunci trebuie să minți. Așa își spune. Și acum se hotărăște. Se hotărăște pentru educația modernă și ajunge astfel la o acuzare radicală a ceea ce cunoaște el despre creștinism.

Nu s-au rostit niciodată împotriva creștinismului cuvinte mai aspre decât cele rostite de Nietzsche, fiul de pastor. Și el simte aceasta, aș spune, cu întreaga sa ființă. Este suficient să luăm un asemenea cuvânt de la el – eu doar citez, nu susțin desigur ceea ce a spus Nietzsche, ci doar îl citez – când afirmă: „Ceea ce un teolog modern consideră a fi adevărat este cu siguranță fals.” Da, se poate chiar face un criteriu al adevărului din aceasta: recunoști în sensul lui Nietzsche ceea ce este fals atunci când un teolog modern îl numește adevărat. Aceasta este aproximativ definiția lui, una dintre definițiile lui despre adevăr. Și el găsește că întreaga filosofie modernă are prea mult sânge de teolog în trupul ei. El formulează apoi această imensă acuză împotriva creștinismului, care, desigur, este o blasfemie, dar care este în orice caz o blasfemie sinceră și care tocmai de aceea este mai demnă de luat în seamă decât ipocriziile care se

practică atât de des în acest domeniu astăzi. Acest lucru trebuie să-l reținem, că este vorba despre faptul că o astfel de personalitate ca Nietzsche, care odată a avut în mod serios intenția de a înțelege Misteriul de pe Golgota, nu a putut să o facă prin mijloacele disponibile, nici măcar prin Evanghelii, așa cum sunt ele.

Avem acum, în cadrul antroposofiei noastre, interpretări asupra tuturor celor patru Evanghelii [51]. Ceea ce devin Evangheliile prin aceste interpretări este respins cu hotărâre de teologii tuturor confesiunilor. Acest lucru însă Nietzsche încă nu îl avea. Este cel mai dificil lucru, dragii mei prieteni, pentru un spirit științific – și aproape toți oamenii de astăzi sunt deja, chiar dacă într-un mod primitiv, spirite științifice în acest sens – să cucerească Misteriul de pe Golgota. Căci ce este necesar pentru aceasta?

Pentru a cuceri Misteriul de pe Golgota este necesară nu o reînnoire a vechiului sistem mistic, ci descoperirea unui cu totul nou sistem mistic. Descoperirea, regăsirea lumii spirituale într-o formă cu totul nouă, aceasta este necesar. Căci cu vechile mistere, inclusiv cu gnoza, despre Misteriului de pe Golgota se mai putea doar bâlbâi. Se înțelegea doar într-un mod bâlbâit. Și această bâlbâială trebuie astăzi adusă la vorbire.

Și exact această dorință vie de a aduce vechea bâlbâială la vorbire o aveau numeroasele suflete fără „acasă”, despre care vorbesc în aceste considerații. Nietzsche a adus-o însă la o formulare radicală, nu doar într-o respingere, ci într-o teribilă acuzare a creștinismului.

Blavatsky și-a primit, în fond, imboldul tot din vechile mistere. Dacă luăm întreaga „Doctrină secretă” a lui Blavatsky, trebuie să vedem în ea, de fapt, ceva ca o înviere a vechilor mistere, în esență nimic nou. Esențialul care iese la iveală în

lucrările lui Blavatsky este tocmai această înviere a vechilor misterii, învierea acelor cunoștințe prin care în vechile misterii era recunoscut divinul-spiritual.

Dar toate aceste misterii puteau înțelege numai ceea ce era pregătire pentru Christos. Cei care încă în vremea apariției creștinismului erau într-un anumit fel familiarizați cu impulsurile vechilor misterii, se puteau raporta pozitiv la Evenimentul de pe Golgota. Astfel încât până în secolul al IV-lea existau oameni care se puteau raporta pozitiv la Evenimentul de pe Golgota. Ei încă îi înțelegeau, în sensul adevărat al cuvântului, pe Părinții greci ai Bisericii, cum ei au pretutendeni legături cu vechile misterii și cum ei, înțeleși corect, vorbeau într-o cu totul altă tonalitate decât Părinții latini ai Bisericii de mai târziu.

În ceea ce s-a deschis pentru Blavatsky era cuprinsă tocmai acea veche înțelepciune care vedea natura și spiritul ca pe un întreg. Și așa cum, așa spune, un suflet contempla natura și spiritul înainte de Misteriul de pe Golgota, tot astfel a contemplat și Blavatsky. Acolo, își spunea ea, omul ajunge la Divin-Spiritual, acolo i se deschide omului perspectiva către Divin-Spiritual. Pornind de aici, ea și-a îndreptat apoi privirea către ceea ce tradiția modernă și confesiunile moderne spun despre Christos Iisus.

Desigur, Evangheliile nu le putea înțelege așa cum sunt înțelese ele în cadrul antroposofiei, iar acea înțelegere care venea din altă parte nu era potrivită pentru a se ridica la nivelul a ceea ce Blavatsky putea aduce în materie de cunoaștere spirituală. De aceea disprețul ei față de ceea ce se spunea în lume despre Misteriul de pe Golgota. Ea își spunea, aproximativ: ceea ce oamenii spun despre Misteriul de pe Golgota se află pe un nivel mult mai jos decât întreaga înțelepciune

maiestuoasă pe care au adus-o vechile misterii. Așadar, Dumnezeuul creștin se află pe un nivel mai jos decât ceea ce aveau vechile misterii.

Nu era vina Dumnezeuului creștin, dar era vina interpretărilor Dumnezeuului creștin. Blavatsky pur și simplu nu cunoștea esența Misteriului de pe Golgota, ci putea să îl judece doar după ceea ce se spunea despre el. Asupra acestor lucruri trebuie privit cu toată obiectivitatea. Căci, după ce în secolul al IV-lea după Christos vechiul sistem al misteriiilor împreună cu ultimele rămășițe ale elenismului se apropia de amurgul său, creștinismul a fost adoptat de romanitate. Romanitatea era incapabilă, pornind din forma ei exterioară de cultură, să deschidă un drum real către spirit. Romanitatea a impus creștinismului un punct de vedere exterior. Iar creștinismul romanizat, acesta este, în fond, singurul pe care Nietzsche și Blavatsky l-au cunoscut.

Trebuie să înțelegem că deoarece pentru sufletele pe care le-am numit suflete fără „acasă” – în care străfulgeră vieți pământești anterioare – era mai presus de toate important să regăsească o cale către lumea spirituală, ele au acceptat mai întâi ceea ce li se oferea. Ele voiau doar să pătrundă în lumea spirituală, chiar cu riscul ca prin aceasta să nu li se ofere creștinism. O legătură a sufletului cu spiritul voiau oamenii.

Așa îi întâlneai pe acei oameni care își căutau mai întâi drumul în Societatea Teosofică. Acum trebuie să fie limpede, dragii mei prieteni, care era poziția pe care o avea antroposofia, care își făcea apariția, față de acești oameni, față de aceste suflete fără „acasă”. Erau suflete căutătoare, erau suflete întrebătoare. Și mai întâi era vorba de a recunoaște: Ce întrebă aceste suflete, ce întrebări trăiesc în adâncul lor cel mai intim? – Și atunci când din partea antroposofică li s-a vorbit acestor suflete, a fost pentru că aceste suflete aveau întrebări despre

lucrurile la care antroposofia credea că poate răspunde. Ceilalți oameni ai epocii nu au întrebări, le lipsesc întrebările.

Așadar, antroposofia nu avea deloc sarcina de a căuta cunoaștere în rândul teosofilor. Pentru ea era mai întâi un fapt important ceea ce a pătruns în lume odată cu apariția lui Blavatsky. Dar ceea ce avea antroposofia de observat nu era cunoașterea care venea din acea parte, ci era, în esență, necesitatea de a cunoaște întrebările, întrebările enigmatice care existau într-o serie de suflete.

Dacă pe atunci ar fi existat posibilitatea de a exprima limpede lucrurile, s-ar fi putut spune: Nu este necesar să ne preocupăm de ceea ce le-a fost dat oamenilor de către conducătorii Societății Teosofice, ci trebuie să ne preocupăm de ceea ce întreabă sufletele, de ceea ce vor ele să știe. De aceea acești oameni erau totuși inițial tocmai oamenii potriviți pentru antroposofie.

Și în ce formulare trebuiau să vină răspunsurile? Ei bine, luați lucrul cât se poate de pozitiv, cât se poate de concret. Acolo erau aceste suflete întrebătoare. Întrebările lor puteau fi recunoscute. Ele credeau că vor primi răspuns la întrebările lor prin așa ceva precum conține, de pildă, cartea scrisă de Annie Besant „Înțelepciunea străveche” [52]. Acum vă puteți spune foarte ușor: ar fi fost, desigur, nechibzuit să le spui oamenilor că una sau alta din cartea „Înțelepciunea străveche” nu mai este potrivită pentru epoca modernă, căci atunci nu le-ai fi oferit nimic acestor suflete, ci doar le-ai fi luat ceva. Se punea problema numai de a le răspunde cu adevărat la întrebările lor, în timp ce din cealaltă parte nu primeau un răspuns lipsit de impurități. Răspunsul adevărat a fost inițiat astfel: în timp ce, la început, „Înțelepciunea străveche” era, cum s-ar spune, o carte dogmatică în rândul acestor oameni, eu nu m-am preocupat

prea mult de „Înțelepciunea străveche”, ci am scris cartea mea *Teosofia* [53] și am răspuns la întrebările despre care știam că se pun. Acesta a fost răspunsul pozitiv. Și nu era nevoie să mergi mai departe. Trebuia apoi să le lași oamenilor deplina libertate: Vreți să continuați să citiți „Înțelepciunea străveche” sau vreți să citiți *Teosofia*.

În vremuri de importanță epocală, în care trebuie să se decidă asupra a ceea ce este esențial, lucrurile nu pot sta atât de raționalist și de liniar cum își imaginează de obicei oamenii.

Și astfel am găsit că este într-un totu de înțeles faptul că, atunci când teosofi au venit la ciclul meu de conferințe despre antroposofie cu ocazia întemeierii secțiunii germane, acești teosofi au spus – lucru asupra căruia v-am atras deja atenția în aceste considerații: Da, dar aceasta nu corespunde deloc cu ceea ce spune dna Besant.

Desigur, nu corespundea și nici nu putea corespunde, căci răspunsul trebuia să se găsească în ceea ce putea fi dat pornind din conștiință, din conștiința adâncită a prezentului. Și așa au mers lucrurile, dacă vreau în primul rând să caracterizez, aș spune, marile fire ale desfășurării lucrurilor, că la început cam până în anul 1907 fiecare pas pentru antroposofie a trebuit să fie cucerit împotriva tradiției Societății Teosofice. La început lucrurile puteau fi prezentate doar membrilor Societății Teosofice. Fiecare pas trebuia să fie cucerit. Polemica nu ar fi avut la acea vreme niciun sens, ci numai speranța, numai construirea pe selecție.

Lucrurile nu s-au desfășurat deloc fără piedici lăuntrice. Fiecare lucru trebuia făcut în mod corect, la locul său potrivit, cel puțin după părerea mea. Eu cred că în *Teosofia* mea nu am făcut niciun pas dincolo de ceea ce la acea vreme era posibil de publicat pentru un anumit număr de oameni. Răspândirea pe

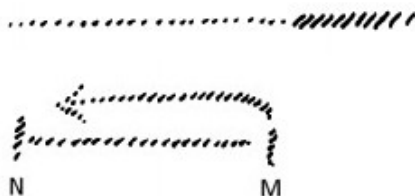
care a aflat-o între timp cartea, arată că aceasta a fost o prezumție justă. Până acolo se putea merge.

Cu cei care căutau mai intens, care intrau deci în curentul inițiat de Blavatsky, se putea merge mai departe. Trebuia să se înceapă cu acest mers mai departe. Aș putea să vă caracterizez toate exemplele în parte. Dar vreau să aleg doar unul, cum s-a făcut încercarea de a trece, pas cu pas, de la tradiționalul necorespunzător, la ceea ce corespunde prezentului, la ceea ce este cercetat în mod direct în prezent.

În Societatea Teosofică era obișnuită descrierea felului în care omul parcurge după moarte ceea ce se numea Kamaloka. Această descriere, așa cum era ea dată de personalitățile marcante ale Societății Teosofice, în cartea mea *Teosofia* a putut fi ocolită numai prin faptul că inițial nu am ținut cont acolo de noțiunea de timp. Dar în cercurile Societății am vrut să țin cont de noțiunea corectă de timp.

Astfel s-a întâmplat ca, în cadrul secțiunii olandeze de atunci a Societății Teosofice, să țin în diferite orașe conferințe despre viața dintre moarte și o nouă naștere, și atunci, pentru prima dată, chiar la începutul activității mele, am atras atenția asupra faptului că este o absurditate să-ți închipui pur și simplu că, dacă acesta este viața pământească de la naștere până la moarte, atunci Kamaloka ar fi parcursă așa ca și cum în conștiință s-ar adăuga pur și simplu o bucată în plus (a se vedea desenul; tabla 3).

Am arătat că acolo timpul trebuie reprezentat în sens invers și am descris cum viața în Kamaloka este o viață înapoi, etapă cu etapă, numai că de trei ori mai rapidă decât viața obișnuită pe Pământ, sau decât este viața petrecută pe Pământ.

N - naștere

M - moarte

În viața exterioară astăzi, desigur, nimeni nu are nicio idee despre faptul că această desfășurare înapoi este o realitate, o realitate în domeniul spiritual, căci timpul este pur și simplu imaginat ca o linie dreaptă de la început până la sfârșit, iar despre o desfășurare înapoi oamenii de astăzi nu au deloc nicio noțiune.

Acum, conducătorii Societății Teosofice pretindeau că reînnoiesc învățăturile vechii înțelepciuni. Ei au pornit de la cartea lui Blavatsky. Au apărut, pornind de la cartea lui Blavatsky, tot felul de scrieri. Dar acolo totul era prezentat așa cum sunt prezentate lucrurile întru totul în sensul concepției materialiste despre lume a epocii moderne. De ce? Pentru că ar fi trebuit să se cunoască din nou, nu doar să se reînnoiască vechea cunoaștere, dacă s-ar fi vrut să se ajungă la lucrurile corecte, la ceea ce este în conformitate cu realitatea.

Erau citate mereu lucrurile vechi. Și roata nașterilor era mereu citată din Buddha și din vechea înțelepciune orientală. Dar faptul că o roată nu este așa încât să poți desena o linie dreaptă ca roată, oamenii nu îl iau în considerare, și că o roată poate fi desenată doar dacă se întoarce înapoi în ea însăși (a se vedea desenul). Nu era viața în această reînsuflețire a vechii

înțelepciuni, pentru că nu exista o cunoaștere nemijlocită. Pe scurt, era necesar ca printr-o cunoaștere nemijlocită să fie creat ceva care să poată lumina apoi și înțelepciunea străveche.

În orice caz, în primii șapte ani ai activității antroposofice, a reieșit că de fapt existau și oameni care erau foarte mulțumiți că, după cum spuneau ei, nu era vorba de o reînnoire pe teren teosofic. Ei ziceau: Ceea ce se spune aici nu se deosebește de celelalte; diferențele sunt neesențiale. Astfel, diferențele au fost dezbătute și negate. Dar ceea ce la acea vreme, chiar la începutul activității în cadrul secțiunii olandeze a Societății Teosofice, a fost cauzat de mine prin faptul că am ținut aceste conferințe pornind din ceea ce este viu, fără a repeta pur și simplu dogmatic, așa cum făceau ceilalți, ceea ce stătea în cărțile de dogme ale Societății Teosofice, aceasta nu a fost niciodată uitat. Niciodată nu a fost uitat. Cei care poate își amintesc de acele vremuri ale dezvoltării noastre trebuie doar să se întoarcă cu gândul înapoi la anul 1907, când la München a avut loc congresul [54], când eram încă în sânul Societății Teosofice, și teosofii olandezi au venit foarte încordați și au fost cumplit de furioși pentru faptul că, după cum simțeau ei, se infiltrasse un

corp străin. Ei nu simțeau că un actual viu se opunea unui simplu tradițional, ci percepeau acest lucru pur și simplu ca pe un corp străin.

Dar altceva trebuia deja să intervină la acea vreme. Atunci a avut loc acea discuție între doamna Besant și mine, la München [55], în care s-a stabilit că ceea ce eu am de susținut, de susținut ca antroposofie, va funcționa în mod cu totul independent, fără a ține seama de orice altceva se desfășoară în cadrul Societății Teosofice. Aceasta a fost atunci, aş putea spune, stabilită ca un mod de a proceda în care se putea trăi.

Însă deja pe atunci se întrezăreau la orizont în Societatea Teosofică acele absurdități prin care ea s-a ruinat în cele din urmă. Căci astăzi se poate spune că deși mai are încă mulți membri înscriși, ca societate purtătoare a unei mișcări spirituale ea s-a ruinat. Nu-i așa?, lucrurile continuă să trăiască mult timp ca un cadavru, după ce și-au distrus existența. Dar ceea ce a fost Societatea Teosofică nu mai trăiește astăzi.

Trebuie să ne fie limpede acest lucru: În perioada în care antroposofia a început să activeze, Societatea Teosofică era plină de o spiritualitate, chiar dacă tradițională, totuși întemeiată și bogată în conținut. Ceea ce a venit în lume prin Blavatsky era prezent, și oamenii trăiau cu adevărat în ceea ce a venit în lume prin Blavatsky.

Dar Blavatsky era deja de un deceniu moartă pentru viața pământească. Se poate spune doar: atmosfera, starea de spirit din cadrul Societății Teosofice, ceea ce exista ca o continuare a activității și lucrărilor lui Blavatsky, era ceva cu adevărat solid din punct de vedere cultural-istoric, ceva care fără îndoială putea să ofere oamenilor ceva. Dar chiar și atunci existau deja anumiți germeni ai decăderii. Întrebarea era doar dacă nu cumva acești germeni ai decăderii puteau fi depășiți, sau dacă ei

trebuiau inevitabil să ducă la un fel de totală dizarmonie între antroposofie și vechea Societate Teosofică.

Acum trebuie spus că unul dintre curențele care existau în cadrul mișcării teosofice încă din vremea lui Blavatsky era, de fapt, un element distrugător teribil de puternic.

Trebuie pur și simplu să separăm, dacă vrem să privim lucrurile așa cum o fac eu acum, ceea ce a fost adus prin Blavatsky ca conținut spiritual în viața modernă, de ceea ce a fost generat prin modul în care Blavatsky a fost stimulată să dea din ea însăși, în felul caracterizat, acest conținut. Căci, în primul rând, în Blavatsky era o personalitate așa cum v-am descris-o în ultimele zile; care, pur și simplu când a primit, ca să spunem așa, o lovitură din partea cuiva, fie chiar prin trădare, așa cum am spus, atunci totuși, din ea însăși – ca într-o amintire a unei încarnări anterioare pe Pământ, și chiar dacă doar ca o reînviere a vechiului – a creat și a transmis omenirii înțelepciune sub formă de carte. Acest al doilea fapt trebuie separat complet de primul, căci prin acest al doilea fapt – că Blavatsky a fost stimulată într-un mod particular să facă ceea ce a făcut – au intrat în această mișcare teosofică elemente care nu mai erau așa cum ar fi trebuit să fie dacă mișcarea teosofică ar fi fost să devină o mișcare pur spirituală.

Așa încât ea nu a fost o mișcare pur spirituală. Căci lucrurile stăteau de fapt astfel, că Blavatsky a primit mai întâi, dintr-o anumită parte – despre care nu vreau să vorbesc mai mult – o stimulare, și apoi a exprimat din ea însăși ceea ce se află în „Isis dezvăluită”. Apoi, prin tot felul de mașinații, s-a reușit ca Blavatsky să sufere o a doua influențare din partea unor învățători orientali secreți, iar în spatele acestora se ascundea o tendință cultural-politică de natură egoistă. De la bun început se ascundea o politică orientală de un fel unilateral în ceea ce se

dorea să se obțină pe ocolite prin Blavatsky. În aceasta se ascundea tendința de a arăta Occidentului materialist cât de mult mai valoroasă este cunoașterea spirituală a Orientului decât materialismul Occidentului. Se afla acolo tendința de a câștiga un fel de imperiu mai întâi spiritual, dar apoi în sens mai larg, un fel de imperiu al Orientului asupra Occidentului, mai întâi transmițând înțelepciunea orientală spiritualității Occidentului, sau dacă vreți, lipsei de spiritualitate a Occidentului. Astfel s-a efectuat, așa putea spune, acea răsucire de la cu totul european în „Isis dezvăluită” la cu totul oriental în „Doctrina secretă” a lui Blavatsky.

Au acționat acolo cei mai diverși factori. Dar unul dintre acești factori a fost tocmai acela care voia să asocieze India cu Asia, pentru a crea un imperiu asiatico-indian cu ajutorul Imperiului Rus. Și astfel această învățătură a căpătat influență indiană, pentru ca în felul acesta să obțină spiritual victoria asupra Occidentului.

Vedeți dumneavoastră, acesta este o influență unilaterală, egoistă, național-egoistă. Ea era prezentă încă de la început și te întâmpina într-un mod simptomatic semnificativ. Prima conferință pe care am auzit-o de la Annie Besant a fost despre teosofie și imperialism [56]. Și dacă voiai să-ți răspunzi la întrebarea: Este de fapt impulsul de bază al acestei conferințe în continuarea a ceea ce era spiritual propriu-zis la Blavatsky, sau este impulsul de bază al acestei conferințe în continuarea a ceea ce se desfășura alături de acesta? – atunci trebuia să spui: a doua variantă.

Annie Besant era adesea așa, că spunea lucruri ale căror motive profunde nu le cunoștea deloc. Ea se angaja pentru ceva ale cărui motive profunde nu le cunoștea. Corelațiile aflate la bază îi erau necunoscute. Dar dacă citiți cu toată atenția

conferința „Teosofie și imperialism”, care este tipărită, citind-o cu toate substraturile, atunci veți înțelege: Dacă cineva ar fi vrut să rupă India de Anglia, într-un anumit sens să vrea să o desprindă pe o cale spirituală, atunci primul pas neobservat ar fi putut să-l întreprindă cu o asemenea tendință ca cea prezentă în acea conferință.

Aceasta a fost întotdeauna începutul sfârșitului unor asemenea curente spirituale și societăți spirituale: faptul că au început să amestece unilateral elemente politice în sfera lor, în timp ce o mișcare spirituală, mai ales astăzi, își poate urma cursul în lume numai dacă este cu adevărat universal umană, ba chiar astăzi una dintre condiții esențiale de viață ale unei mișcări spirituale, care ar trebui să conducă în adevărata și reala spiritualitate, este să fie pe deplin universal umană. Și tot ceea ce nu este pe deplin universal uman, tot ceea ce duce în vreun fel la divizarea omenirii, este din capul locului un element distructiv pentru o mișcare spirituală care ar trebui să conducă în lumea spirituală reală.

Dar gândiți-vă numai cât de puternic se pătrunde cu asemenea lucruri în regiunile subconștiente ale omului. Tocmai de aceea face parte din condițiile de viață ale unei asemenea mișcări spirituale – cum vrea să fie, de pildă, și cea antroposofică – ca cel puțin să ai strădania sinceră și serioasă de a ieși din orice interesele ale unei părți a omenirii și de a te înălța cu adevărat spre interesele generale ale omenirii. Și aceasta a fost aspectul distructiv pentru mișcarea teosofică, faptul că ea a avut în ea încă de la început un asemenea element. În anumite ocazii un asemenea element poate schimba direcția: în timpul Războiului Mondial această altă tendință a devenit foarte anglo-șovinistă. Dar tocmai cu această ocazie trebuie să ne devină foarte clar, dragii mei prieteni, că este cu totul

imposibil să faci să prospere o mișcare spirituală reală, dacă există un asemenea interes particular din care nu se vrea să se iasă.

Prin urmare, printre pericolele exterioare care există astăzi împotriva mișcării antroposofice, se află înaintea de toate acela că oamenii, în această epocă care pretutindeni rățăcește drumul în naționalisme, au atât de puțin curaj să se străduiască să iasă din naționalisme.

Dar în ce își are rădăcina așa ceva precum această unilateralitate? Ea își are rădăcina în faptul că se vrea să se câștige putere ca societate prin altceva decât prin revelația spiritualului însuși. Se poate spune: În timp ce la trecerea dintre secolul al XIX-lea și al XX-lea multe încă erau sănătoase în privința dezvoltării conștiinței proprii puteri în cadrul Societății Teosofice, în 1906 acest lucru dispăruse deja aproape complet și exista o puternică aspirație de a obține putere.

Vedeți, este necesar să se înțeleagă cu adevărat această creștere a antroposoficului din interesele generale ale omenirii și să fie limpede că numai din acest motiv, că acolo, în Societatea Teosofică se aflau cei care puneau întrebări, antroposoficul a trebuit să crească în cadrul Societății Teosofice, a trebuit, așa putea spune, pentru o vreme să se „cazeze” acolo, căci altfel nu ar fi avut unde să primească „cazare”.

Nu-i așa?, curând după ce, ca să spunem așa, prima perioadă s-a încheiat, s-a arătat, în special în chestiunea-Christos, întreaga imposibilitate a mișcării teosofice pentru viața apuseană. Căci ceea ce la Blavatsky era, în fond, o teorie – chiar dacă o teorie purtată de emoții – disprețuirea creștinismului, aceasta a devenit mai târziu în mișcarea teosofică o atât de concretă disprețuire a creștinismului, încât a fost crescut un băiat despre care se spunea: în el va fi cultivat sufletul lui Christos reînviat.

Cu greu îți puteai imagina ceva mai absurd. Dar din cadrul Societății Teosofice a fost întemeiat un Ordin [57], pentru a aduce la îndeplinire această naștere a lui Christos într-un băiat care, de fapt, era deja acolo.

Foarte curând s-a ajuns la completul absurd. În asemenea lucruri apar în mod firesc foarte repede neclarități care sunt teribil de aproape de neadevăr. În 1911 urma să aibă loc la Genova un congres al Societății Teosofice [58]. Lucrurile erau deja în floare, conducând spre asemenea absurdități, și era necesar ca eu, pentru acest congres de la Genova, să anunț conferința mea: *De la Buddha la Christos*. Acolo ar fi trebuit să aibă loc o confruntare concisă și clară, căci atunci ar fi trebuit să se exprime ceea ce era pretutindeni prezent. Dar iată, congresul de la Genova a fost anulat. Desigur, pentru asemenea lucruri se găsesc scuze. Toate lucrurile care au fost pretextate semănau într-adevăr foarte mult cu niște scuze.

Și astfel se poate spune că mișcarea antroposofică a intrat în a doua ei perioadă, mergând pe drumul ei drept, care fusese inițiat chiar prin faptul că întâi am ținut o conferință în fața unui public neteosofic, din care a rămas până astăzi doar o singură persoană – nu mai mult! – care este încă aici, cu toate că atunci numeroase persoane au ascultat conferința. Prima conferință pe care am ținut-o – de fapt a fost chiar un ciclu de conferințe – purta titlul: *De la Buddha la Christos*. În 1911 am vrut din nou să țin ciclul: *De la Buddha la Christos*. Acesta era drumul drept! Dar mișcarea teosofică intrase într-o groaznică linie în zigzag.

Dacă nu se ia în serios istoria mișcării antroposofice și dacă nu li se spune acestor lucruri pe numele lor adevărat, atunci nu se va putea răspunde în mod corect la ceea ce acei superficiali aduc în discuție tot mereu despre relațiile dintre antroposofie și teosofie, fără să vrea absolut deloc să se informeze despre faptul

că antroposofia a fost chiar de la început ceva cu totul independent, dar că era firesc să le răspundă oamenilor care se aflau acolo ca întrebători, cu răspunsurile pe care ea le putea da.

Astfel se poate spune: până în anul 1914 a durat a doua perioadă a mișcării antroposofice. Ea, cel puțin în ceea ce mă privește, nu a făcut de fapt nimic deosebit pentru a reglementa relația cu mișcarea teosofică. Societatea Teosofică a reglementat relația, prin faptul că i-a exclus pe antroposofi [59]. Dar acestui lucru nu i-am acordat importanță. Deoarece de la început nu am acordat prea multă importanță faptului că eram incluși, nici acum nu am acordat prea multă importanță faptului că am fost excluși. Am continuat exact în același mod ca și înainte. Excluderea nu a schimbat absolut nimic din ceea ce se întâmplase mai înainte, pe când eram incluși.

Priviți numai cum au mers lucrurile și veți vedea că în afară de desfășurarea câtorva formalități, în cadrul mișcării antroposofice nu s-a întâmplat de fapt nimic până în anul 1914, ci tot ceea ce s-a întâmplat, s-a întâmplat din partea Societății Teosofice. Am fost invitat mai întâi să țin acolo conferințe. Aceasta am făcut. Am ținut conferințe antroposofice. Aceasta am făcut și mai departe. În urma conferințelor care sunt reproduse în cartea mea *Mistica în zorii vieții spirituale a timpului nostru*, am fost eu invitat. Apoi am dezvoltat mai departe, în diferite direcții, ceea ce este scris în *Mistica în zorii vieții spirituale a timpului nostru*.

După același mod de a vedea lucrurile al societății am fost apoi exclus eu și, firește, și aderenții mei. Pentru exact aceeași chestiune am fost mai întâi inclus și apoi exclus. Da, așa stau lucrurile. Nu veți înțelege istoria mișcării antroposofice dacă nu aveți în vedere în mod real ca un lucru fundamental faptul că nu

exista nicio diferență vizavi de mișcarea teosofică, între a fi inclus sau exclus.

Acest lucru este ceva asupra căruia ar trebui să chibzuiți serios în autoanaliză; vă rog să o faceți. Apoi aş dori, pe baza acestuia, mâine să schițez ultima fază, cea mai dificilă, cea din 1914 până în prezent, pentru a intra în detalii mai târziu, în conferințele următoare.

CONFERINȚA a VI-a

Dornach, 15 iunie 1923

Dragii mei prieteni!

Am schițat în linii mari ceea ce au fost forțele conducătoare în primele două perioade ale mișcării antroposofice și aş dori, pentru a avea o bază pentru descrierea a ceea ce s-a întâmplat apoi în a treia perioadă, să mă mai refer la câteva fenomene din prima și a doua perioadă. Chestiunea este că, în ciuda tuturor celor expuse, încă se poate pune întrebarea: Pe ce se întemeia faptul că mișcarea antroposofică s-a aflat totuși într-o legătură destul de exterioară cu mișcarea teosofică?

Tocmai la această întrebare, care este atât de complicată, se poate răspunde doar dacă luăm în considerare câteva fenomene care sunt caracteristice pentru dezvoltarea mișcării antroposofice.

Aş dori mai întâi prima perioadă, care a durat cam până în anul 1907, să o caracterizez prin faptul că la acea vreme era vorba de a dezvolta fundamentele conținutului unei științe spirituale.

Cine încearcă să privească înapoi în acea perioadă pe baza documentelor, va vedea că atunci, pas cu pas, în conferințe, cicluri de conferințe, și de asemenea în ceea ce au elaborat mai departe colaboratorii, a rezultat conținutul, conținutul fundamental al științei spirituale în sensul în care trebuie el să fie gândit antroposofic. Această epocă se încheie – lucrurile sunt, desigur, doar aproximative, dar toate sunt aproximative în

dezvoltarea istorică – aproximativ, aş spune, odată cu publicarea cărții mele *Știința ocultă* [60].

Această *Știința ocultă*, într-adevăr, a apărut tipărită abia circa un an și jumătate mai târziu, dar conținutul esențial, prezentarea conținutului esențial, se încadrează cu siguranță în prima perioadă a strădaniei antroposofice. În această perioadă, până în 1905 sau 1906, era îndreptățită o speranță foarte precisă. Era speranța că, treptat, conținutul antroposofic ar putea deveni chiar conținutul vieții Societății Teosofice.

Până în anii 1905–1906 nu se putea spune că, printr-o dezvoltare cu totul firească, Societatea Teosofică nu ar fi putut crește treptat într-una antroposofică. A spera acest lucru era posibil prin faptul că în acei ani în manifestarea ei exterioară, una dintre personalitățile cele mai marcante ale Societății Teosofice, Annie Besant, dădea dovadă de o anumită toleranță și că ea s-a străduit pe deplin să lase diferitele orientări să acționeze alături una de alta. Așa stăteau lucrurile întru totul până în jurul anilor 1905 și 1906.

În această perioadă trebuia, ce-i drept, dacă nu voiai să te lași pradă iluziilor, să vezi limpede că tocmai o personalitate conducătoare, așa cum era Annie Besant în Societatea Teosofică, avea concepții foarte primitive despre spiritul științific modern; așa avea ea. Dar, oricum, în ciuda tuturor elementelor diletante care au fost introduse astfel în cărțile ei, exista — mai ales prin faptul că Societatea Teosofică s-a concentrat treptat ca ‘the Theosophical Society’ în Londra și că această Theosophical Society cu timpul, aş spune, s-a hrănit cu înțelepciunea orientală — o întreagă sumă de înțelepciuni, de cele mai multe ori nedigerate, în oamenii care făceau parte din această societate. Această înțelepciune trăia uneori până și în cele mai ciudate reprezentări. Dar, făcând abstracție de faptul

că asemenea reprezentări mergeau uneori atât de departe încât deveneau cu totul neasemănătoare cu originea lor și cu adevărata lor semnificație, se revărsa totuși, prin cărți precum „Înțelepciunea străveche” sau, mai ales, „Progresul omenirii”, ori chiar „Creștinismul” de Annie Besant, ceva care, deși era transmis pe cale tradițională, își avea obârșia în izvoare de înțelepciune străveche — chiar dacă nu întotdeauna canalele prin care această veche înțelepciune cursese până în acele cărți și conferințe erau ireproșabile. Așa stăteau lucrurile pe atunci.

Pe de altă parte, trebuie să nu pierdem din vedere faptul că în afara acestor cercuri în lumea de atunci nu exista absolut niciun interes pentru cercetarea spirituală adevărată. Pur și simplu exista realitatea că din rândul celor care, ca să spun așa, se regăseau în această grupare de oameni, se putea ivi posibilitatea de a aprinde un interes pentru o știință spirituală modernă autentică.

Dar tocmai în această primă perioadă a fost nevoie să se lupte împotriva multor lucruri. N-am de gând să vă obosesc cu faptul că numele de „teosofie” fusese preluat pur și simplu de foarte multe societăți, societăți care, în fond, aveau extraordinar de puțin de-a face cu o strădanie spirituală serioasă. Strădanie exista, ce-i drept, la mulți oameni, dar era în parte de-a dreptul egoistă, în parte extrem de banală, neînsemnată. Dar și asemenea curente neînsemnate își atribuiau adesea numele de Societăți Teosofice. E suficient să ne amintim că mai ales în Europa Centrală — în Germania, Austria, chiar și în Elveția — erau destul de răspândite anumite ramuri teosofice, care se numeau astfel, dar care în realitate ceea ce avea ‘the Theosophical Society’ ele aveau într-o formă extrem de diluată și în plus și impregnată cu tot felul de ocultisme, uneori foarte nechibzuite.

O persoană care era frecvent activă în astfel de ramuri, în astfel de societăți, era aceea care vă este cunoscută cel puțin după nume, sau cel puțin multora dintre dumneavoastră după nume: Franz Hartmann [61]. Dar ce „spirit profund” și ce „seriozitate profundă” — între ghilimele vorbind — erau în aceste societăți neînsemnate, vă poate rezulta ușor dacă vă descriu puțin caracterul cinic al acelui conducător pe care tocmai l-am numit. Acesta a spus ceva odată, într-un grup restrâns, la care eram și eu de față — te pot, desigur, interesa pe deplin și din punct de vedere psihologic asemenea lucruri, pentru a vedea cum poate ajunge sufletul omenesc la una sau la alta. Societatea Teosofică a avut la un moment dat o anumită dispută referitoare la personajul Judge din America [62]. Nu vreau să vorbesc despre această dispută, ci doar să spun că ea se învârtea mai ales în jurul faptului dacă anumite mesaje pe care Judge le trimisese proveneau de la adevărate personalități superioare inițiate, așa-numiții Maeștri. Ei bine, Franz Hartmann a spus: „A, chestiunea cu Judge o cunosc foarte bine. El trimitea astfel de scrisori de la Maeștri în America. Pe atunci a venit în India. Noi eram în sediul central din India, iar el voia, pentru a putea avea autoritate în America, să poată spune că a primit misiuni de la personalități inițiate, să aibă scrisori de la Maeștri. Atunci i-am spus:” — așa povestea Franz Hartmann — „Scrisori de la Maeștri? Pot să-ți scriu eu câteva.” La care Judge a răspuns: „Da, asta nu merge, căci atunci nu pot pretinde că sunt scrisori de la Maeștri, fiindcă ele trebuie să apară din senin, din aer, să ia naștere într-un mod magic și apoi să-ți cadă pe cap, și trebuie să pot spune asta.” Atunci Franz Hartmann i-a spus lui Judge — el însuși ne-a povestit! —: „Aha, nu-i nicio problemă, se poate aranja.” „Judge era un om mic de statură”, ne spunea Hartmann, și atunci i-a zis: „Pune-te pe podea, eu mă

urc pe un scaun și voi lăsa scrisoarea să-ți cadă pe cap.’ Așa, el putea spune cu conștiința împăcată că răspândește scrisori care i-au căzut din aer direct pe cap.”

Ei bine, acesta este doar un exemplu extrem al unor astfel de lucruri care, de altfel, nu sunt deloc atât de rare în lume. Dar, așa cum am spus, nu doresc să vă obosesc cu aceste societăți neînsemnate; vreau doar să atrag atenția asupra faptului că tocmai în această primă perioadă a mișcării antroposofice, prin mersul ei alături de cea teosofică, se ivea o anumită necesitate de a se opune gândirii științifice moderne.

Nu știu dacă aceia care au aderat mai târziu la mișcarea antroposofică și care au privit ca oameni de știință și din punct de vedere științific antroposofia deja mai dezvoltată, anume în cea de-a treia ei perioadă, și-au format o idee suficientă asupra faptului că o confruntare cu gândirea științifică a epocii moderne a avut loc, într-un mod cu totul particular, tocmai în prima perioadă a mișcării antroposofice. Vreau să vă dau câteva exemple în acest sens. Voi da doar exemple, căci lucrul s-a petrecut în cele mai diverse chestiuni. Dar aceste exemple vă vor arăta că la acea vreme exact această mișcare teosofică era puternic influențată tocmai de ceea ce am caracterizat aici, cu câteva zile în urmă, ca fiind deosebit de tipic pentru educația modernă: plecarea capului în fața așa-numitei autorități științifice.

Această plecare a capului în fața autorității științifice pătrunsesese chiar în Societatea Teosofică. Se vădea, de pildă, că însăși Annie Besant încerca în cărțile ei să introducă tot felul de citate din științele contemporane, lucruri care nu însemnau nimic pentru știința spiritului, precum, de exemplu, așa-numita teorie a eredității a lui Weismann [63]. Astfel de lucruri erau introduse în cărți drept dovezi.

Acum, îmi este îngăduit să amintesc că atunci când ne aflam în situația de a întemeia la München un fel de centru pentru mișcarea antroposofică — se formau treptat pentru această mișcare centrul de la Berlin, cel din München, cel din Stuttgart, cel din Kassel, cel din Düsseldorf, cel din Köln, cel din Hamburg, cel din Hanovra, cel din Leipzig în Austria apoi cel de la Viena, ba chiar într-un anumit sens și cel de la Praga; așadar, se conturau centre —, căci acolo se aflau foarte multe astfel de suflete fără „acasă”, care erau deja într-un anumit fel organizate. Ele făceau parte dintr-una din societăți sau din alta. Acum, vreau să las complet deoparte acele societăți neînsemnate de tip Hartmann, dar doresc să atrag atenția că în timp ce întemeiam ramura din München, era vorba despre a avea dezbateri cu diferitele grupuri, mai mici sau mai mari, care existau acolo.

Acolo era un grup, numit Ketterl. Acest Ketterl era alcătuit din oameni cu adevărat învățați. În cadrul acestui Ketterl, acești oameni urmăreau să furnizeze dovezi din științele naturii pentru lucrurile care erau afirmate, într-un fel sau altul, pe terenul științei spirituale. Se dorea, pornind de la concepțiile pe care le aveau pe atunci științele naturii, să se urce cumva până la ceea ce descria, de pildă, antroposofia. Când antroposofia vorbea despre un corp eteric, își spuneau: știința naturii a ajuns să cunoască această sau acea structură pentru atomi, pentru molecule. Acum trebuie începută cercetarea cum această structură ar putea deveni parțial mai complicată, parțial mai neconsistentă în compoziția ei, pentru a se putea trece treptat de la structura moleculară a corpurilor fizice la structura moleculară a eterului. S-ar putea atunci face aceleași calcule pentru procesele eterice, așa cum se pot face calcule pentru cele fizice. Și, de fapt, în Ketterl ar fi trebuit admis numai ceea ce

avea o viziune științifico-naturală valabilă, pe pașaportul antroposofic.

Tratatele — căci existau și asemenea lucrări — pe care le scriau membrii Ketterlului nu se deosebeau, în fond, prea mult de tratatele științifice ale fizicienilor teoreticieni ai vremii; numai că formulele, definițiile și celelalte însemnau pentru ei nu procese din spectru sau procese din câmpul electromagnetic, ci procese din câmpul eteric sau astral. Nu se putea face nimic. Întreaga legătură s-a destrămat mai mult sau mai puțin amiabil. În cele din urmă nu mai exista nicio relație cu acești polemiciști din perspectiva științifică.

Dar nu foarte diferite de aceste lucrări ale Ketterlului erau și strădaniile unui om care juca un rol important în Societatea Teosofică, un prieten intim al Blavatsky, un om prezent pretutindeni când era vorba de asemenea chestiuni: dr. Hübbe-Schleiden [64], cel care a publicat vreme îndelungată revista „Sphinx”. Și el era acum cu totul preocupat să demonstreze, printr-un mod de gândire științifico-natural, ceea ce considera a fi teosofic. Îmi amintesc încă foarte bine cum m-a luat prima oară de la gară în Hanovra, fiindcă trebuia să țin acolo o conferință, prima conferință antroposofică pe care am ținut-o la Hanovra: o expunere asupra „Basmului despre șarpele cel verde și frumoasa floare de crin” al lui Goethe. Apoi a mers cu mine la el acasă, locuia ceva mai în afara Hanovrei. Drumul dura cam o jumătate de oră cu tramvaiul. A început imediat, cu o însuflețire uriașă, să explice cum, în fond, așa ceva precum cunoștințele spirituale nu pot rezista în fața omenirii moderne dacă lucrurile nu sunt demonstrate în felul în care suntem obișnuiți să le găsim în manualele de fizică sau în alte manuale contemporane. Apoi își folosea cele două degete arătătoare, și toată acea jumătate de oră a decurs astfel, făcând mereu cu

vârfurile degetelor mișcări care trebuiau să reprezinte felul în care se mișcă atomii. „Da, asta trebuie să meargă așa și așa, și atunci ajungi la următorul lucru: Într-o încarnare se mișcă atomii, iar apoi, apoi linia ondulatorie merge mai departe prin lumile spirituale, și asta trebuie calculat, cum merge mai departe linia ondulatorie prin lumile spirituale. Apoi aceasta se schimbă, și aceasta este următoarea încarnare.” – Astfel, te simțeai cu adevărat ca într-un amfiteatru, unde ți se predaseră odinioară liniile ondulatorii ale undelor pentru roșu și galben și albastru și verde. Din exact aceeași schemă erau deduse liniile ondulatorii pentru trecerea sufletelor prin diferitele încarnări. Așa cum newtonienii, fizicienii moderni în general, calculează razele luminii ca unde, tot astfel calcula el trecerea sufletului prin diferitele încarnări.

El avea un prieten care însă mai târziu a devenit un membru extraordinar de bun, înțelegător și devotat al Societății Antroposofice; acestuia îi trimitea mereu expunerile sale, iar prietenul, pe lângă alte însușiri, o avea și pe aceea că aprecia, de pildă, aceste expuneri. Dar tot mereu îi stârnea puțin umorul, și odată mi-a povestit că primise din nou treizeci de kilograme de înțelepciune trimise la München de dr. Hübbe-Schleiden. Căci erau scrisori așa de groase, care erau trimise mereu de la Hanovra la München.

Ei bine, aș spune că acest mod de gândire s-a reliefat în mod deosebit în discuțiile care au fost purtate multă vreme în cadrul Societății Teosofice despre așa-numitul „atom permanent”. Acest „atom permanent” era ceva înfiorător, dar era luat într-un mod extrem de serios. Căci, într-adevăr, cei care simțeau autoritatea științei moderne nu puteau nicidecum înțelege că nu ar trebui să pătrundă în știința spiritului nici măcar ceva care să aibă cel puțin formularea științei moderne. Așa că spuneau:

Omul trăiește într-o încarnare și apoi în următoarea — desigur, corpul fizic se descompune, numai un singur atom rămâne, care parcurge apoi timpul dintre moarte și o nouă naștere. Iar acest unic atom apare în noua încarnare. Acesta este atomul permanent, care trece prin încarnări.

Astăzi vi se pare ceva caraghios, dar nu vă puteți imagina cu câtă seriozitate au fost cultivate aceste lucruri tocmai în prima perioadă a dezvoltării antroposofiei, cât de extraordinar de greu era să combați cerința: „La ce bun toată teosofia, dacă nu poate fi demonstrată științific! Nimeni nu o va accepta dacă nu poate fi demonstrată științific.” — În acea discuție din tramvai fusese practic afirmat ferm următorul lucru: Trebuie să fie prezentată astfel încât un licean care și-a încheiat corect studiile să poată înțelege teosofia la fel cum înțelege logica. Aceasta era cerința însoțitorului meu.

Apoi am ajuns la el acasă. M-a dus sus în pod. Acum celor care în ultima perioadă a mișcării antroposofice se străduiesc să lupte împotriva atomismului, aș vrea să le atrage atenția în mod special asupra a ceva la care să cugete: ce am găsit atunci în podul casei dr. Hübbe-Schleiden din Hanovra. Am urcat, așadar, pe o scară îngustă și acolo sus, în pod — când povestești așa ceva trebuie, firește, să spui mereu că era un domn extraordinar de amabil, plăcut, și chiar foarte rezonabil, așadar un domn în vârstă simpatic —, acolo sus, în pod, se aflau niște modele gigantice de atomi. Dar erau din sârmă, foarte complicate. Unul dintre modele reprezenta întotdeauna atomul unui corp fizic: hidrogen sau oxigen; următorul model, care era și mai complicat, reprezenta atomul unui element eteric; al treilea model, tot mai complicat, era atomul astralului.

Dacă luați în mână anumite cărți ale unuia dintre conducătorii Societății Teosofice, cărțile lui Leadbeater [65], veți

găsi că acolo sunt desenate într-un mod grandios astfel de modele. Aș vrea totuși să menționez acest lucru tot ca un fapt, mai ales spre reflecție pentru cei care astăzi luptă împotriva atomismului din mijlocul nostru, că nicăieri atomismul nu a fost atât de înfloritor ca tocmai la aceia care au venit, ca să spunem așa, în rândurile noastre din Societatea Teosofică. Și dacă astăzi membrii mai tineri, precum dr. Kolisko [66] sau ceilalți din institutul nostru de cercetare din Stuttgart [67] luptă împotriva atomului, trebuie totuși amintit că pe atunci unii oameni nu ar fi știut cum să procedeze pentru a trece de la o încarnare la alta, dacă nu ar fi avut măcar un atom permanent.

Acesta este, așadar, o imagine a modului cum cu o puternică autoritate își exercita influența în chiar aceste cercuri așa-numita gândire științifică. În mod științific conform științelor naturii, acești oameni puteau foarte bine să gândească. Pur și simplu nu puteau concepe că ar putea fi valabil altceva decât ceea ce era gândit pe principiile științelor naturii. Așadar, din această parte nu exista, de fapt, nicio înțelegere. Abia când s-a apropiat cea de-a doua perioadă a mișcării antroposofice, cel puțin în acele cercuri care intraseră în rândurile noastre, această tendință atomistă a început treptat să se piardă, iar oamenii au trecut încetul cu încetul la ceea ce era cultivat mai departe în mișcarea antroposofică. Dar pe de altă parte trebuie spus că cei pe care nu-i interesau prea mult această tendință atomistă, cărora știința modernă le era, în definitiv, destul de indiferentă, cei care ca suflute fără „acasă” s-au lăsat doar stimulați de mișcarea teosofică, aceștia erau totuși mai receptivi. Și eu puteam, de pildă, de fiecare dată când mă aflam la München, să țin și o conferință mai internă într-un cerc care se aduna în jurul doamnei von Schewitsch [68], care trăia pe atunci la München și fusese odinioară prietenă foarte bună cu Blavatsky. Acolo era

mai ușor, fiindcă acolo exista totuși o aspirație sufletească autentică.

Nu vreau nici să apăr un cerc, nici să-l critic pe celălalt, ci vreau doar să menționez modul în care mișcarea antroposofică a făcut față acestor lucruri, pe de o parte sau pe de alta. Dar gândiți-vă numai: la acea vreme a apărut mai întâi cerința, chiar în propriile noastre rânduri, de a justifica cu ajutorul modului de gândire din științele naturii valabil atunci, ceea ce era prezentat antroposofic.

Era totuși mai blând decât ceea ce se exprimă astăzi din exterior. Căci gândiți-vă, dragii mei prieteni: un mare număr dintre dumneavoastră ați ascultat astăzi o conferință a dr. Blümel [69]; cred că ați înțeles foarte bine expunerile sale edificatoare și că ați rămas cu o anumită impresie. Dar imaginați-vă că ar fi stat acolo cineva care ar fi spus: „Ei, ce tot a expus el acolo nu mă privește deloc. Nu cred în asta, nu recunosc nimic, nu vreau să verific.” — Altul însă spune: „Dar vezi totuși dacă lucrurile sunt corecte, examinează-le cu mintea ta și cu capacitățile tale sufletești.” — „Nu vreau asta”, spune celălalt, „nu mă voi ocupa de asta deocamdată; fie că este corect sau incorect, nu intru în așa ceva. Dar îi cer doctorului Blümel să meargă într-un laborator psihologic; acolo îl voi examina prin metodele mele psihologice, ca să văd dacă este matematician.”

Este, firește, o prostie, și încă una foarte evidentă. Dar exact același lucru este și cerința care ni se adresează astăzi din partea lumii exterioare: cercetătorul antroposof ar trebui să meargă într-un laborator psihologic pentru a se stabili acolo dacă are dreptul să facă afirmațiile sau expunerile sale. Este exact același lucru.

Astăzi se pot afirma, dragii mei prieteni, lucruri fără sens — un nonsens pur — și oamenii nici nu observă; chiar și cei care se

indignează nu își dau seama că este un nonsens pur. Ei cred că este doar răutate sau ceva asemănător. Căci nu își pot deloc imagina că în condițiile sociale actuale este posibil ca cineva să devină în mod oficial reprezentant al științei și totuși să vorbească, de fapt, numai absurdități. Oamenii nu își pot imagina așa ceva. Atât de haotică este viața noastră spirituală.

Așadar, lucrurile care trebuie avute în vedere atunci când se vorbește despre condițiile de viață ale mișcării antroposofice trebuie să fie evidențiate în contextul fenomenelor culturale și al impulsurilor culturale ale prezentului. Astfel de aspecte, precum cele pe care le expun aici, trebuie înțelese de cel care vrea să cunoască condițiile de viață ale mișcării antroposofice.

Ei bine, continuând neabătut de toate acestea drumul antroposofiei, în prima perioadă trebuiau prezentate cele mai importante adevăruri omenesti, cele mai importante adevăruri cosmice. Iar, într-un fel, un compendiu a ceea ce fusese susținut până atunci în cadrul mișcării antroposofice îl constituie lucrarea mea *Știința ocultă*. Aceasta a fost elaborată într-un mod despre care aș putea spune: A mers așa cum a mers doar din motivul că nu a fost elaborată niciodată cu o voință abstractă, ci întotdeauna cu o voință concretă; pentru că niciodată, ca să spunem așa, nu s-a dorit mai mult decât ceea ce rezulta în mod firesc din desfășurarea faptelor.

Pentru aceasta aș vrea să menționez, de exemplu, doar următoarele. Chiar la începutul mișcării antroposofice am înființat o revistă, *Lucifer-Gnosis* [70]. La început se numea *Lucifer*. Apoi, după ce apăruseră cinci sau șase numere, o revistă vieneză numită *Gnosis* a dorit să se unească cu ea. Aș vrea să menționez aici încă un mic fapt, că eu am vrut pur și simplu să exprim legătura exterioară dintre cele două reviste dând revistei mai noi titlul *Lucifer cu Gnosis*. Ei bine, Hübbe-Schleiden nu a

fost nicidecum de acord cu acest lucru, întrucât a considerat că ar sugera că s-ar fi înfăptuit o căsătorie nefirească: Lucifer cu Gnosis. Așa ceva nu se putea spune. Mie, desigur, îmi era totuna. Așa că am spus *Lucifer-Gnosis* și am pus o cratimă între ele. Câtă agerime era deja atunci, când ni se urmărea fiecare mișcare!

Deci, a fost fondată revista *Lucifer-Gnosis*. Am început, firește, cu un număr foarte mic de abonați, dar numărul abonaților a crescut de fapt relativ extraordinar de repede, și nu am avut niciodată un deficit, fiindcă am tipărit întotdeauna doar atât cât puteam, aproximativ, să vindem. Iar partea de expediere era organizată astfel încât, după ce un număr era scris și tipărit, exemplarele îmi erau trimise din nou, în mari colete poștale, la domiciliul meu. Doamna doctor și cu mine lipeam noi înșine benzile de expediție. Eu însumi scriam adresele, iar apoi luam fiecare câte un coș de rufe și duceam pachetele la poștă. Am găsit că lucrurile se potriveau foarte bine. Eu aveam de scris articolele, de ținut conferințele, iar doamna doctor organiza întreaga Societate Antroposofică [71], dar fără niciun secretar, fiindcă, dacă ar fi avut un secretar, ar fi trebuit să muncească și pentru acesta. Așadar făceam totul singuri și nu am dorit niciodată mai mult decât se putea dori în mod concret. Făceam atâția pași înainte câți reieșeau din fapte. De pildă, nu căram coșuri de rufe mai mari decât acelea sub care ne-am fi prăbușit, ci doar aproape. Pur și simplu am mers mai des la poștă pe măsură ce numărul abonaților creștea.

Ei bine, după ce ne-am îndeletnicit o vreme cu această activitate interesantă, *Lucifer-Gnosis* a trecut la editura Altmann din Leipzig. Iar apoi *Lucifer-Gnosis* a încetat să mai apară, nu din cauză că ar fi trebuit să se închidă, căci avea pe atunci mult

mai mulți abonați decât avea nevoie pentru a exista, dar eu nu mai aveam timp să scriu.

Este realmente așa, că atunci deja cerințele legate de ținerea conferințelor și în general de administrarea spirituală a Societății îmi ocupau foarte mult timpul — căci totul s-a dezvoltat foarte lent și treptat — și acestea au dus la încetarea apariției revistei *Lucifer-Gnosis*. La început au apărut răstimpuri mari, numărul din ianuarie apărea în decembrie, iar apoi un an a devenit un an și jumătate, iar abonații au făcut un scandal teribil. Editorul Altmann primea numai reclamații, astfel încât nu am mai avut altă soluție decât să-i comunic: „Trebuie pur și simplu să ne oprim cu totul și să le spunem abonaților că oricât ar mai aștepta nu vor mai primi nimic!”

Ei bine, aceasta făcea parte, firește, și din mersul interior al dezvoltării: nu s-a dorit niciodată mai mult decât ceea ce rezulta din pașii concreți. Acest lucru ține de condițiile de viață ale unei societăți spirituale. A stabili cu cuvinte idealuri cu bătaie lungă este cel mai rău lucru pentru o societate spirituală; a face programe este cel mai rău lucru pentru o societate spirituală. În această primă perioadă s-a lucrat tocmai astfel încât, înainte de toate, în anii 1907, 1908, 1909 s-au pus bazele unei științe a spiritului așa cum își avea ea locul în epoca modernă.

Apoi a venit cea de-a doua perioadă, care în esență a încheiat confruntarea cu științele naturii. Teologii nu și-au făcut simțită prezența deloc la acea vreme. Ei stăteau atât de ferm așezați în pozițiile lor pretutindeni, încât nu se preocupau deloc de această chestiune.

După ce această dezbatere privind științele naturii s-a terminat, se putea trece acum la cealaltă sarcină. Aceasta era examinarea Evangheliilor, a Genezei, în general a tradiției creștine, a creștinismului ca atare.

Acest lucru era și el deja conturat în cartea mea care a fost punctul de plecare: *Creștinismul ca fapt mistic*. Căci aceasta apăruse deja în 1902. Dar extinderea, ca să spunem așa, a înțelegerii antroposofice a creștinismului a constituit, în esență, sarcina celei de-a doua epoci, până în jurul anului 1914. Atunci au fost ținute, la Hamburg, Kassel, Berlin, Basel, Berna, München, Stuttgart, ciclurile de conferințe asupra diferitelor părți ale tradiției creștine.

Atunci a fost elaborat, de pildă, și ceea ce până astăzi este doar schițat sub forma *Conducerea spirituală a omului și a omenirii* [72] și așa mai departe. Așadar, aceea a fost perioada în care, în esență, latura creștină a antroposofiei a fost dezvoltată, pornind de la tradiția creștină istorică.

În această perioadă a avut loc, aș putea spune, și prima largire a antroposofiei în direcția artisticului, prin reprezentațiile dramelor-misterii la München [73]. Toate acestea stăteau, la rândul lor, sub semnul de a nu vrea mai mult decât ceea ce rezulta din faptele însele.

În această perioadă s-a produs și ceea ce a dus la acel fapt al excluderii din Societatea Teosofică, fapt practic fără importanță pentru antroposofie, căci, așa cum spuneam aseară, antroposofiei îi putea fi cu totul indiferent dacă era inclusă sau exclusă, fiindcă ea își urma propriile căi încă de la început. Cine voia să meargă împreună cu ea putea să meargă. Și ea, încă de la început, nu s-a preocupat nici într-un mod lăuntric, nici în ceea ce privește constatările ei spirituale, de ceea ce provenea din Societatea Teosofică. Dar totodată și colaborarea exterioară devenea din ce în ce mai dificilă.

La început exista pe deplin speranța — datorită acelor împrejurări dintre care am caracterizat cel puțin câteva — că mișcarea teosofică, care era reunită în ‘the Theosophical

Society', ar putea deveni în întregime antroposofică. Din aceste împrejurări, care făceau ca această speranță să pară justificată, făcea parte și faptul că realmente, modul particular în care se făcea cercetare în cadrul Societății Teosofice, ducea la dezamăgiri serioase tocmai în rândul acelor care erau capabili de judecată la un nivel mai înalt. Și trebuie să spun că atunci când am venit pentru prima și a doua oară la Londra, am fost nevoit să constat cum personalitățile conducătoare erau de fapt în esență oameni care se priveau unii pe alții cu mare scepticism, care se simțeau pe un teren nesigur, dar pe care totuși nu voiau nici să-l părăsească, fiindcă nu știau unde ar putea căuta siguranța.

Erau mulți oameni dezamăgiți, foarte plini de îndoieli chiar printre conducătorii Societății Teosofice. Iar un element important pentru cursul pe care l-au luat lucrurile în cadrul Societății Teosofice îl constituie schimbarea ciudată prin care a trecut Annie Besant între anii 1900 și, să zicem, 1907.

La început ea avea o anumită toleranță. Cred că nu a înțeles niciodată nimic din ceea ce a apărut ca antroposofie. Nu cred că a înțeles ceva din aceasta, dar o accepta, ba chiar la început a apărut-o împotriva dogmaticilor rigizi, adică i-a apărut dreptul de a exista. Nu se poate spune altceva, căci așa stau lucrurile.

Dar acum trebuie să spun ceva de care vă rog să țineți seama foarte serios și în cadrul Societății Antroposofice. Cu o astfel de societate spirituală, inclusiv cum era cea teosofică, anumite aspirații pur personale, simpatii și antipatii cu o tentă pur personală sunt absolut incompatibile. Cu toate acestea, se găsesc atât de numeroase cazuri tocmai de acest fel, în care cineva vrea, de fapt, cutare sau cutare lucru. Îl vrea din anumite substraturi ale propriei sale ființe, vrea, de pildă, să idolatrizeze o persoană. Dintr-un anumit substrat al ființei sale vrea acest

lucru. Ce îl împinge la aceasta, imboldul, poate chiar imboldul de natură cerebrală, el nu vrea să-și recunoască. Dar începe să țeasă o aură astrală artificială în jurul persoanei pe care vrea acum să o ridice în slăvi: o astfel de personalitate este «advanced», „avansată”. Dacă mai vrea să spună ceva în plus, atunci spune: „O, acesta își cunoaște trei, patru dintre viețile sale pământești anterioare, ba chiar mi-a vorbit și mie despre viața mea anterioară. O, știe multe!” — și acum vine o interpretare cu totul spirituală a ceea ce, pentru a folosi expresia lui Nietzsche —, este doar omenesc-preaomenesc. Dacă ai caracteriza și descrie lucrul ca omenesc-preaomenesc, ai spune pur și simplu, ei bine, poate nu chiar așa: „Sunt topit după acea persoană”, — nu e nevoie, desigur, să o spui așa, dar ai putea totuși spune: „Îmi este simpatcă, nu pot tăgădui acest lucru, pur și simplu îmi este simpatcă.” Și atunci totul ar fi în ordine, inclusiv într-o societate ocultă. Bineînțeles, Max Seiling [74] era, de pildă, într-un anumit sens amuzant, mai ales când cânta la pian agitându-se întruna; era amuzant să bei ceai cu el și așa mai departe. Bine — dacă și-ar fi recunoscut cineva asta! Dacă și-ar fi recunoscut: „Îmi place!” — ar fi fost mai rezonabil decât să-l ridice în slăvi, cum se întâmpla în grupul din München.

Toate aceste lucruri, vedeți dumneavoastră, sunt în contradicție directă cu condițiile de viață ale unei asemenea societăți. Iar exemplul cel mai elocvent al cuiva care a căzut în astfel de lucruri a fost tocmai Annie Besant. Căci, de pildă, a apărut la un moment dat — vreau să povestesc aceste lucruri mai mult pe baza faptelor — un nume. Eu nu mă ocupasem niciodată prea mult de literatura Societății Teosofice, practic citisem foarte puțin din această literatură, astfel încât am aflat numele Bhagavân Dâs [75] abia când într-o zi mi-a fost trimis un manuscris gros, dactilografiat. Manuscrisul era aranjat

astfel: două coloane, în stânga textul dactilografiat, în dreapta spațiu liber. Era însoțit de o scrisoare de la Bhagavân Dâs — era, cred, prin 1905 — în care scria că ar dori o dezbatere cu diferite persoane asupra celor pe care voia să le dezvăluie lumii în acest manuscris.

Ei bine, mișcarea antroposofică era pe atunci într-adevăr deja atât de extinsă, încât nu am ajuns imediat să citesc acest manuscris. Bhagavân spunea că ar trebui să scriem în partea dreaptă ceea ce avem de adăugat și apoi să i-l trimitem înapoi. Am mai călătorit puțin între timp și am găsit și alte persoane cărora le trimisese manuscrisul. Apoi mi-a devenit din ce în ce mai clar: Bhagavân Dâs — acesta era, ei bine, un „om pe de-a-ntregul ocult”, un om care se adăpa din adâncurile spiritualității. Cam aceasta era părerea pe care o răspândeau despre Bhagavân Dâs cei din jurul lui Annie Besant. Pentru că el a trimis chestiunea din India, era apropiat de cartierul general indian și avea o asemenea faimă — de exemplu, la congresul de la Amsterdam [76] auzai peste tot: Bhagavân Dâs, Bhagavân Dâs — era într-adevăr ca și cum ar fi fost acolo o fântână care neconținut deborda înțelepciune. Așa că m-am uitat totuși la chestia aceea. O învălmășeală diletantă groaznică, din filosofie fichteiană, filosofie hegeliană, filosofie schopenhaueriană, tot felul de lucruri făcute talmeș-balmeș fără cea mai mică înțelegere, iar prin tot acest ansamblu trecea, așa spune, ca o melodie nesfârșită, «self» și «notself», apoi iarăși venea expus ceva de la Fichte și așa mai departe, apoi din nou «self» și «notself». Era, așadar, ceva înfiorător. Nu i-am mai acordat niciodată atenție. Nu am scris absolut nimic pe partea cu spațiu liber. Dar, în astfel de lucruri ieșea la iveală totuși cum lucrurile intrau treptat pe un făgaș personal. Doar din motive pur personale a fost această personalitate, Bhagavân Dâs, așa

ridicată în slăvi. Puteți citi și astăzi cărțile lui, și veți găsi confirmat ceea ce am spus. El a „fabricat” cărți. Prin astfel de lucruri ieșea la iveală cum elementul personal era introdus în impulsurile care ar fi trebuit să fie obiective. Iar odată ce acest lucru a apărut — lucru care a început puternic îndeosebi în jurul anului 1905 — alunecarea în jos a devenit inevitabilă. Celelalte au fost apoi, în esență, doar propriu-zis consecința acestui fapt.

Prin aceasta nu vreau să spun că în orice societate dacă cineva scrie o absurditate, societatea trebuie să se prăbușească. Dar în societățile spirituale domnesc alte legi, alte necesități lăuntrice. Acolo, în special personalitățile conducătoare nu au voie să practice asemenea lucruri, altfel, alunecarea în jos se produce în mod inevitabil. Și ea s-a și produs.

A urmat apoi povestea absurdă care s-a petrecut la moartea lui Olcott [77], poveste care a fost, de fapt, începutul sfârșitului Societății Teosofice: așa-numita numire de către Maeștri. Dar aceasta mai putea fi cel puțin aplanată, în sensul că se putea spune: Ei bine, da, sunt câțiva care, pe baza unui anumit principiu, aduc lucruri absurde în societate. Dar apoi a venit chestiunea cu Leadbeater [78], pe care nu vreau acum s-o discut. Și apoi s-a ajuns la stabilirea acelui băiat care trebuia să fie educat drept Christos sau pentru a deveni Christos și așa mai departe. Iar când acest lucru nu a putut fi acceptat de cei care nu voiau să participe la aceste absurdități, acei oameni au fost pur și simplu excluși.

Ei bine, mișcarea antroposofică și-a urmat, prin toate aceste lucruri, linia ei dreaptă și realmente, în esență, ca mișcare, nu s-a preocupat de ele. Căci altfel, dacă, să zicem, în 1911 cercetam asupra *Conducerii spirituale a omului și a omenirii* pe 24 martie, iar 25 martie au sosit rapoartele absurde din Adyar sau de altundeva din partea Societății Teosofice, atunci nu ar fi fost

oare nevoie ca în 25 martie să continuăm în alt mod ceea ce făcusem în 24? Așadar, mersul interior nu a fost deloc atins de acestea. Acest lucru trebuie realmente să fie pe deplin reținut. Pe atunci nu era într-adevăr nevoie să te intereseze ce venea dintr-o parte sau alta de la personalitățile conducătoare ale Societății Teosofice, la fel cum nu m-a surprins în vreun mod deosebit faptul că, în ultima vreme, se putea auzi: Leadbeater — despre care desigur ați auzit și dumneavoastră multe — a devenit acum, la bătrânețe, episcop al Bisericii Catolice Vechi, iar unul dintre tovarășii săi, care fusese de asemenea prezent la congresul de la München, a ajuns chiar arhiepiscop al Bisericii Catolice Vechi. Nu-i așa?, nu trebuie deloc să ne mirăm de asemenea lucruri. Lucrurile nu mai mergeau liniar, ci totul mergea sucit și strâmb; deci de ce nu s-ar fi întâmplat și aceasta?

Nu era de fapt nevoie să-ți schimbi în mod deosebit relația personală cu acești oameni, mă refer la relația directă în contactul cu ei. Apoi, acum doi ani, cred, am ținut o conferință la Amsterdam [79]. După conferință, unul dintre acei domni a venit la mine cu vechea sa amabilitate, cel care ținuse o conferință la congresul de la München din 1907 [80]. Arăta exact la fel ca atunci, doar că între timp devenise arhiepiscop vechi-catolic. Nu purta costumul de arhiepiscop, dar asta era!

Toate acestea sunt lucrurile care se petreceau într-un asemenea domeniu al vieții culturale moderne, unde, pe de altă parte, printr-o necesitate lăuntrică, erau atrase sufletele fără „acasă”. Nu trebuie să uităm că în cadrul curentului pe care trebuie să-l caracterizăm astfel, se aflau tocmai acele suflete care aspirau cel mai intens spre o legătură a sufletului omenesc cu lumea spirituală. Nu descrii în mod onest mersul vieții culturale moderne dacă nu aduci cu adevărat în fața ochilor aceste contraste. De aceea a trebuit ca astăzi, înainte de a intra mâine în descrierea

ultimei noastre perioade, și odată cu aceasta în descrierea condițiilor de viață proprii naturii Societății Antroposofice, să vă prezint dragii mei prieteni și aceste lucruri de care trebuie luat notă.

CONFERINȚA a VII-a

Dornach, 16 iunie 1923

Dragii mei prieteni!

După ce am descris diverse aspecte evidente exterior, precum și unele mai subtile ale mișcărilor spirituale ale epocii moderne, care ar trebui într-un fel să găsească prin mișcarea antroposofică un drum cu adevărat corespunzător cerințelor timpului nostru, doresc acum, astăzi și mâine, să încerc să interpretez pentru dumneavoastră, pe baza diferitelor fenomene care au apărut în a treia perioadă a mișcării antroposofice, care sunt de fapt condițiile de viață ale Societății Antroposofice.

Trebuie să ne fie clar unde ne aflăm în vremea când a doua perioadă a mișcării antroposofice se apropia de sfârșit, așadar în jurul anilor 1913–1914, și unde ne aflăm astăzi. Trebuie să încercăm să pătrundem cu înțelegerea ce înseamnă pentru noi cele două etape, așa spune, la începutul celei de-a treia perioade și la sfârșitul celei de-a treia perioade.

În timp ce în zilele trecute am încercat mai degrabă să intru în profunzimea descrierii, așa dori, ca să spun așa, astăzi și mâine să expun lucruri mai actuale pentru antroposofi, care sunt potrivite să treacă în mod nemijlocit în impulsuri de voință.

Să privim mai întâi înapoi, să vedem cât de departe am ajuns prin faptul că în prima și a doua perioadă am respectat în esență faptul de a înainta pornind de la faptele concrete, de a duce mișcarea mai departe, cum s-ar spune, în același tempo în care se petrecea creșterea și extinderea vieții interioare antroposo-

face, până unde s-a ajuns prin aceasta. Asupra acestui lucru vrem să ne îndreptăm privirea.

Am spus că, în prima perioadă, până în anii 1907, 1908, 1909, în primul rând s-a lucrat, încetul cu încetul, la dobândirea unui conținut spiritual interior. Au fost puse bazele unei adevărate științe spirituale moderne și au fost dezvoltate diferitele ei urmări. Până, să zice, la sfârșitul acestei perioade a apărut și revista *Lucifer-Gnosis*. Ea aducea mereu de la mine și de la alții ceea ce, treaptă cu treaptă, clădea un anumit conținut al antroposofiei. Când a început apoi cea de-a doua perioadă, în cicluri, în conferințe, într-un anumit fel și pentru publicul larg, au fost așadar cucerite de cercetarea spirituală scrierile care pentru dezvoltarea spirituală a Occidentului au o importanță cu totul deosebită, Evangheliile și Geneza. Din nou au avut loc pași reali.

Am pornit de la Evanghelia după Ioan, apoi am trecut la celelalte Evanghelii. Pe firul Evangheliilor ieșeau mereu la iveală anumite adevăruri și înțelepciuni. Astfel, de la o etapă la alta, se adăuga conținut spiritual la cel de mai înainte. Ceea ce, pe de altă parte, se manifesta în lărgirea Societății își avea în esență cauza în această avansare interioară a conținutului spiritual.

Desigur, pentru chestiunile exterioare trebuiau alcătuite tot felul de programe și asemenea lucruri. Dar aceasta nu era lucrul principal. Lucrul principal era că s-a înfăptuit, etapă cu etapă, muncă spirituală pozitivă și că apoi acest bun dobândit putea fi și aprofundat esoteric într-un mod corespunzător.

Astfel, spre sfârșitul celei de-a doua epoci, ceea ce este antroposofia s-a extins asupra restului culturii și civilizației omenirii, așa cum am încercat în reprezentațiile dramelor-misterii de la München. Apoi, la sfârșitul celei de-a doua perioade,

ajunsesem atât de departe încât ne puteam gândi să construim clădirea care acum a suferit această nenorocire. Trebuie să avem în vedere că aceasta a fost o etapă extrem de importantă în dezvoltarea Societății Antroposofice. A realiza o astfel de construcție presupunea că un număr cu adevărat considerabil de oameni erau interesați ca pentru ceea ce fusese adus la lumină în antroposofie ca conținut și valoare spirituală reală, să construiască un astfel de cămin în care pot să se simtă acasă. Dar, în același timp, prin aceasta se făcea primul pas esențial dincolo de munca desfășurată pas cu pas, care până atunci ținuse pasul cu întreaga formare a Societății Antroposofice. Căci, bineînțeles, era inevitabil că o astfel de clădire precum Goetheanumul va atrage atenția lumii exterioare asupra a ceea ce devenise acum Societatea Antroposofică, într-un cu totul alt mod decât tot ceea ce fusese prezent până atunci.

Opozanți, de exemplu, au existat desigur și înainte, opozanți din toate taberele posibile. Ei și-au tipărit chiar și la acea vreme scrierile. Numai că pentru acești opozanți nu exista de fapt un public special. Căci să presupunem că până în anul 1914 ar fi apărut un opozant atât de incalificabil precum Max Seiling. Poate că dintr-un anumit interes senzațional chiar unii membri ai Societății Antroposofice ar fi citit acele lucruri, dar în afară nu ar fi fost nimeni interesat de ele. Nu ar fi existat un public pentru așa ceva. Abia ridicarea edificiului a făcut posibil ca opozanții să apară și să găsească un public. Astfel de lucruri nu trebuie privite, atunci când te afli în interiorul unei realități cum este mișcarea antroposofică, doar ca pe ceva de considerat teoretic, ci trebuie luate cu cea mai intensă și profundă seriozitate, căci din toate acestea se nasc zi de zi sarcini tot mai mari.

Am avut în orice caz posibilitatea de a ridica această construcție. Dar această posibilitate, dragii mei prieteni,

presupunea că exista ceva pentru care această construcție putea fi ridicată. Acest lucru exista. Un număr mai mare de oameni îl simțea ca pe ceva ce stătea acolo cu o anumită vitalitate lăuntrică. Existau, de asemenea, experiențe acumulate deja de o perioadă deja destul de lungă, experiențe care nu puteau fi ignorate. Dat fiind că exista o societate, aceste experiențe ar fi putut fi rodnicite și ar putea fi rodnicite și astăzi. Tot ceea ce am spus în ultimele zile a avut scopul de a atrage atenția asupra unor întâmplări și evenimente care au însemnat tot atât de mult cât experiențele.

Acum acest interval de timp s-a terminat. Putem indica incendiul Goetheanumului ca fiind evenimentul zguduitor care a marcat încheierea acestui interval. Amintiți-vă doar că am spus că aceste conferințe trebuie totodată să facă posibilă o autoanaliză pentru antroposofi; astăzi, prin această autoanaliză, trebuie să ne amintim cum puteam pe atunci să ne gândim cu o anumită siguranță despre desfășurarea mai departe a ceea ce se dorea prin antroposofie, dar și cum trebuia să prevedem, să prevedem și cu voința noastră, că acum când antroposofia pășește în fața marelui public, fără nicio îndoială va începe și opoziția.

Să desemnăm mai întâi punctul de început și punctul final. Punctul de început l-am caracterizat chiar acum. El constă în faptul că s-a putut avea curajul de a ridica Goetheanumul. Să privim ce formă a luat astăzi ceea ce a fost provocat prin existența Goetheanumului, în sensul că a făcut ca antroposofia să fie expusă judecății unui număr de oameni pe care nu-l poți niciodată limita.

Pentru aceasta aș vrea acum să vă prezint cea mai recentă mărturie, dragii mei prieteni, pentru ca să rămânem, cum s-ar spune, la subiect. Cea mai recentă mărturie este conținută într-o

broșură care tocmai a apărut și care poartă titlul: „The secret machinery of revolution” [81], adică „Mașinăria secretă a revoluției”. La pagina 13 găsiți în această broșură următoarea expunere. O voi traduce din textul englezesc:

„În acest punct al expunerilor mele aș dori să mă refer pe scurt la existența unei ramuri desprinse din Societatea Teosofică, cunoscută sub numele de Societatea Antroposofică. Aceasta a fost formată ca rezultat al unei schisme în rândurile teosofiștilor, de către un om de origine evreiască, care se afla în legătură cu una dintre ramurile moderne ale Carbonarilor [82]. Și nu numai aceasta, ci, în asociere cu alt teosof, el este implicat în organizarea anumitor întreprinderi comerciale speciale, care nu sunt fără legătură cu propaganda comunistă; aproape exact în același mod în care contele de Saint-Germain [83] și-a organizat vopsitoriile sale și alte întreprinderi comerciale cu un scop similar. Și această grupare de afaceri ciudate are legături cu mișcarea republicană irlandeză, cu grupările germane deja menționate (printre grupările menționate se află, de exemplu, organizația Consul), și, de asemenea, cu un alt grup misterios, cunoscut sub numele de Clarté, care a fost întemeiat de intelectuali evrei în Franța acum aproximativ patru ani și care include printre membrii săi mulți bine-cunoscuți politicieni, oameni de știință, profesori universitari și oameni de litere din Franța, Germania și Anglia. Este o societate secretă dar o idee despre adevăratele sale obiective poate fi dedusă din faptul că a sponsorizat Ligue des Ancient Combatants, al cărei scop pare să fie subminarea disciplinei armatelor din țările aliate. Deși după nume este o societate de dreapta, ea este în contact direct cu membri ai guvernului sovietic din Rusia. În Marea Britanie, ea este într-o legătură mai strânsă cu anumiți membri ai Societății

Fabian și cu Uniunea Controlului Democratic, care este împotriva ‘diplomației secrete’.”

Ei bine, dragii mei prieteni, nu am de adăugat aici decât faptul că, după cum știți, călătoria mea în Anglia este prevăzută pentru luna august, și că puteți vedea din aceasta că lucrurile pe care le-am spus adeseori trebuie luate absolut în serios: că oponenții sunt foarte bine organizați și că, de asemenea, în orice situație și în orice împrejurare, ei știu foarte bine ce fac. Într-adevăr, ceea ce am expus de mai multă vreme în acest sens este că nu trebuie să ne închipuim niciodată că ultimul lucru care a fost acum este și cel mai rău la care ne putem aștepta.

După cum vedeți, există astăzi o opoziție — și acesta este celălalt punct de sfârșit al celei de-a treia perioade —, care nu se dă înapoi de la niciun neadevăr și care știe foarte bine să organizeze toate efectele neadevărului. Nu trebuie nicidecum să credeți că este cumva potrivit să trecem cu ușurință peste aceste lucruri și să spunem, de pildă: Ei bine, într-o asemenea scriere nu este adevărat nici măcar un rând, ba este mințit atât de grosolan, încât nimeni nu o va crede. — Cine spune aceasta, dragii mei prieteni, arată tocmai prin aceasta că se află ca un om profund adormit în sânul civilizației occidentale actuale și că nu știe cât de puternice sunt impulsurile neadevărului, care astăzi sunt luate ca adevăr de către, se poate spune, cei mai buni oameni, pur și simplu din comoditate și din somnolență.

Ceea ce se află între aceste două puncte, examinarea acestei perioade, este pentru noi de o importanță deosebită. Căci se poate spune astfel: În anul 1914, mișcarea antroposofică ajunsese fără îndoială atât de departe încât, ar fi putut în primul rând cu bogăția sa spirituală, cu conținutul său spiritual, să-și croiască drumul prin lume.

Însă, așa cum era situația la acea vreme, era necesar ca și după 1914 să se lucreze viu. Dacă priviți înapoi la ceea ce s-a petrecut începând de la acea dată, vă veți spune: Munca de atunci încoace a fost în esență o adâncire în direcția spiritualului. Și în această privință a fost urmat din nou drumul drept. Această adâncire în spiritual a fost căutată etapă cu etapă, chiar și fără a ține seama de evenimentele exterioare ale lumii, pentru că situația era așa — și este încă și astăzi — că în primul rând este vorba ca acel conținut spiritual care vrea acum să se reveleze pentru progresul omenirii să fie înainte de toate într-o formă sau alta cu adevărat încorporat civilizației. Nu poate fi vorba niciodată, în comunicarea sau prelucrarea acestui bun spiritual, de a face altceva decât de a face totul pornind chiar din acest bun spiritual.

În această privință, și în această a treia perioadă s-a produs din nou o lărgire, prin includerea euritmiei. Nu veți putea spune nicăieri că această euritmie a pornit de la altceva decât de la izvoarele antroposoficului însuși. Totul este elaborat pornind din izvoarele antroposoficului. Nu există oare, dragii mei prieteni, în prezent, tot felul de arte ale mișcării, tot felul de încercări de a ajunge într-un fel sau altul la ceva care exterior poate seamănă puțin cu euritmia? Dar urmăriți înapoi evenimentele până în momentul în care doamna dr. Steiner a luat în mâini euritmia [84], euritmia de asemenea a parcurs apoi o dezvoltare astfel încât, așa spune, mai întâi în timpul războiului mondial a fost cultivată mai mult într-un cerc intern, apoi a putut ieși în public și a trezit un interes tot mai mare. Luați tot ceea ce a fost încorporat în această euritmie. Să nu credeți că nu au fost numeroși oameni, de ici și de colo, care să șoptească mereu cuiva la ureche: Acolo este ceva foarte asemănător, dincolo este ceva foarte asemănător, cutare lucru trebuie să fie

luat în considerare, cutare lucru trebuie să fie integrat. – Numai prin aceasta a putut chestiunea să înainteze fructuos, prin faptul că nu s-a ținut seama nici de stânga, nici de dreapta, ci s-a lucrat din izvoarele chestiunii înseși, exclusiv din izvoarele chestiunii înseși. În clipa în care s-ar fi introdus ceva de felul unui compromis, lucrul nu ar mai fi fost ceea ce este, nu ar fi putut deveni ceea ce este.

Dragii mei prieteni, aceasta ține de condițiile de viață ale unei asemenea mișcări, să existe necondiționat siguranța: Se poate obține din izvoare, într-un proces de continuă lărgire, ceea ce trebuie luat și adus. Acest fapt de a munci numai pornind din centru, lucru care, firește, era relativ ușor — pentru că era de la sine înțeles — până în anul 1914, acesta și numai acesta face posibil să înaintezi în mod corect cu ceea ce este antroposofia.

Acum, această a treia perioadă de după anul 1914 a fost marcată de cele mai variate fenomene, în mijlocul cărora, firește, precum orice om și orice mișcare, se afla și mișcarea antroposofică. Bineînțeles trebuie pe de o parte, de pildă, să fie subliniat mereu și mereu cu fermitate cum în timpul războiului mondial, când națiunile se sfâșiau între ele, aici se aflau membri din șaisprezece sau șaptesprezece națiuni care lucrau împreună, cum Societatea Antroposofică a parcurs această epocă păstrându-și pe deplin caracterul ei original. Dar nu trebuie să fie uitat că tot ceea ce a trecut prin mințile și sufletele oamenilor — deci și prin mințile și sufletele antroposofilor — în această perioadă, a intervenit în viața Societății Antroposofice fragmentând în multe privințe. Acest lucru trebuie totuși să fie spus.

Nu vreau, desigur, prin faptul că descriu aceste lucruri în mod obiectiv, să critic în vreun fel sau să minimalizez calitățile bune ale antroposofilor. Aceste calități trebuie presupuse pe deplin. Sigur, este adevărat că într-o anumită măsură s-a reușit

să se treacă peste ceea ce, să spunem, a fragmentat atât de puternic oamenii în afara Societății Antroposofice între anii 1914 și 1918. Dar cei care observă măcar puțin își vor da seama că asemenea valuri au lovit negreșit — chiar dacă într-o altă formă decât în restul lumii — în mișcarea antroposofică, și că, în legătură cu aceasta, a ieșit puternic la iveală, dragii mei prieteni, ceea ce am sugerat de mai multe ori prin cuvintele: A început, în această a treia perioadă, să se formeze ceea ce eu aș numi o opoziție internă față de a ceea ce eu însumi am de făcut în Societatea Antroposofică, o anumită opoziție internă.

Firește, cei mai mulți sunt mirați când vorbesc despre această opoziție internă, pentru că nu sunt conștienți de ea — cel puțin mulți dintre ei. Dar eu aș spune: cu atât mai rău. Căci această opoziție internă a ieșit foarte puternic la suprafață în sentimente tocmai în această a treia perioadă. Ea s-a manifestat și în simptome exterioare. Când o asemenea mișcare a parcurs două perioade, așa cum le-am descris, nu este nicidecum nevoie să domnească o încredere oarbă atunci când, în a treia perioadă — deci când există deja antecedente, când există deja ceva care a precedat — pe baza unor conexiuni pe care nu le poate cuprinde cu privirea oricine imediat, se face una sau alta. Dar gândiți-vă doar atât: era vorba de contexte pe care în mod sigur la acea vreme nu toată lumea le putea vedea în întregime, contexte la care trebuiau ținute la laolaltă multe lucruri și în care era, înainte de toate, esențial să se stabilizeze însăși mișcarea antroposofică în modul corect. Ei bine, în aceste chestiuni s-a arătat ceea ce se poate numi o asemenea opoziție internă.

Știu, bineînțeles, că atunci când aduc vorba despre aceste lucruri, mulți vor spune: „Nu ar trebui să-și aibă fiecare propriile lui opinii?” Fără îndoială, fiecare trebuie să aibă

propriile opinii despre ceea ce face el însuși; însă, când este vorba de ceea ce face un altul, cu care ai o legătură în viață, atunci se pune problema că încrederea trebuie să joace un anumit rol, mai ales atunci când există antecedente precum cele asupra cărora am putut atrage atenția.

Într-un anumit moment al celei de-a treia perioade, în timpul războiului mondial, am scris broșura *Gânduri în timpul războiului* [85]. Atunci s-a manifestat într-un mod cu totul curios acea opoziție internă. Nu doar că au venit oameni la mine care au spus: „Noi credeam că antroposofia nu se amestecă niciodată în politică” — de parcă acea broșură s-ar fi amestecat în politică! — și multe alte asemenea lucruri. Și se putea vedea deja, din întreaga atitudine: În multe inimi se imprimase ceva ce nu are voie să crească pe terenul antroposofiei, ci care crește pe un cu totul alt teren. Am avut parte de multe care au fost obiectate împotriva acelor *Gânduri în timpul războiului*, dar nu am trăit experiența, chiar nu am trăit experiența ca cineva să fi spus — și acum spun ceva teribil de arogant, dar totuși obiectiv, dragii mei prieteni: „Nu știm ce să înțelegem din această chestiune, dar vom aștepta până în 1935; poate atunci vom ști de ce a fost scrisă această broșură.” — Și așa au fost și alte lucruri care arată clar ce influență puternică a avut ceea ce a dus de-a dreptul la subminarea libertății și autodeterminării firești din cadrul Societății Antroposofice. Căci ar fi fost firesc ca scrierea acelei broșuri să fie considerată a fi treaba mea. În loc de aceasta, s-a format ceva ca o opinie: dacă el vrea să fie cel împreună cu care facem Societatea Antroposofică, atunci are voie să scrie doar ceea ce ne place nouă.

Aceste lucruri trebuie exprimate radical, altfel pur și simplu nu vor fi înțelese. Ele sunt simptomatice și atestă că s-a ivit o dispoziție care este contrară condițiilor de viață ale mișcării

antroposofice, că în cadrul Societății s-a ivit o stare de spirit care este contrară condițiilor de viață ale mișcării antroposofice!

Ceea ce în această a treia perioadă trebuia să fie de o importanță cu totul deosebită era conștiința de a fi întemeiat o societate care face primii pași într-o chestiune în care o mare parte a omenirii va trebui să o urmeze. Da, gândiți-vă bine la aceasta, dragii mei prieteni: o societate relativ mică s-a format având pretenția de a face ceva în care o mare parte a omenirii ar trebui să o urmeze. Aceasta aduce nu doar obligațiile pe care le vor avea mai târziu oamenii care vor veni după ei, ci aduce obligații de un ordin de mărime mult mai mare: obligații cu foarte mult mai mari decât cele care vor reveni cândva unei mari mulțimi de oameni care vor lua antroposofia ca îndrumare în viață.

Antroposofii de astăzi nu trebuie nicidecum să creadă că au doar acele obligații pe care le vor avea cândva oamenii care se vor fi adepți ai antroposofiei atunci când antroposofii vor fi în număr de milioane, nu mii. Când mii de oameni sunt înaintași într-o mișcare, atunci aceste mii au o obligație mult mai mare, o obligație multiplicată. Aceasta înseamnă că ei au datoria de a manifesta, în toate detaliile, mai mult curaj, mai multă energie, mai multă răbdare, mai multă toleranță și, înainte de toate, mai multă veracitate. Iar în această a treia perioadă, proba s-a dat îndeosebi în ceea ce privește seriozitatea și veracitatea. Trebuia, într-un anumit sens, să se formeze și să intre în uz ceea ce a constituit la un moment dat tema discuției în conferințele ținute pentru teologi [86]. Acolo a fost spus limpede. În rândul antroposofilor ar fi trebuit să se nască un sentiment, o simțire — și trebuie să se nască! —: că antroposofia, complet separat de faptul că există antroposofi, trebuie privită ca o ființă de sine stătătoare, într-un fel ca ceva care umblă printre noi și față de

care suntem răspunzători în fiecare clipă a vieții noastre. Acest lucru a fost formulat în acea conferință pentru teologi: antroposofia este în sine un om invizibil care umblă printre oameni vizibili, și față de care, atâta timp cât suntem un număr mic, avem cea mai mare responsabilitate cu putință. Ea trebuie în mod real luată în serios ca un om invizibil, ca ceva cu existență reală, pe care trebuie să-l întrebăm la fiecare acțiune a vieții, ce are de spus în acea privință.

Așadar, atât timp cât grupul antroposofilor este încă mic, dacă iau naștere, să spunem, legături omenești, prietenii, clii și altele asemenea, devine tot mai necesar ca acest Nevizibil să fie consultat, ca totul să poată fi justificat în fața acestui Nevizibil.

Acesta, firește, va fi din ce în ce mai puțin cazul pe măsură ce antroposofia se va răspândi. Dar atâta timp cât ea este încă posesia unui mic grup, este absolut necesar ca tot ceea ce se întâmplă să se petreacă, ca să spun așa, cu consultarea „omului antroposofie”. Aceasta face parte din condițiile de viață: a vedea antroposofia ca pe o ființă vie. Va fi îngăduit să moară abia atunci când adepții ei se vor fi înmulțit incomensurabil. Așadar, aceasta este ceea ce este necesar: o adevărată seriozitate în a urma acel om nevizibil despre care tocmai am vorbit. Această profundă seriozitate ar trebui, ca să spun așa, să crească în fiecare zi. Dacă această profundă seriozitate crește, atunci nu există nicio îndoială, dragii mei prieteni, că toate lucrurile care se fac sunt și inițiate și continuate în modul corect.

Aș dori mai întâi să evidențiez un fapt. În timp ce a doua perioadă, din anii 1907, 1908, 1909 până în 1914, în esență a fost perioada care a dus mai departe antroposofia pe partea simțirii, a cunoașterii religioase, în a treia perioadă a intrat din nou ceva ce exista deja în prima perioadă, așa cum am descris ieri. A

reapărut faptul că antroposofia a fost din nou adusă în relație, de pildă, cu știința, cu diferitele ramuri ale științei.

În timpul războiului se putea vedea deja cum dintr-un colț sau altul un om de știință sau altul se apropia de antroposofie. Prin aceasta Societatea Antroposofică a primit colaboratori pe teren științific. La început acești oameni de știință încă nu se manifestau vizibil. Activitatea științifică a fost până în anii 1919, 1920 mai degrabă o speranță, cu excepția a ceea ce dr. Unger a obținut în mod rodnic pentru antroposofie din *Filosofia libertății* și din alte scrieri din perioada preantroposofică [87]. În rest, dacă lăsăm deoparte ceea ce a fost dezvoltat mai departe în această privință gnoseologică — lucru care a constituit un conținut substanțial important pentru evoluția ulterioară a mișcării —, trebuie totuși să spunem că inițial, la începutul celei de-a treia perioade, științificul era o speranță. Căci acest științific se manifesta acum în această a treia perioadă mai întâi în sens exact opus față de prima perioadă. În prima perioadă, așa cum v-am spus, pentru oamenii pe care i-am menționat ieri, a fost vorba despre: să justifice antroposofia în fața științei. Antroposofiei trebuia, ca să spun așa, să-i fie vizat pașaportul de către știință. Aceasta era tendința primei perioade. Cum ea nu putea face acest lucru, activitatea științifică s-a stins treptat. În a doua perioadă ea nu a mai existat deloc, iar spre final lucrurile s-au îndreptat mai mult spre artistic. Interesele omenești generale au început să predomine.

În a treia perioadă au reapărut din diverse direcții aspirațiile științifice, dar într-un mod opus celui din prima perioadă. Acum nu mai era vorba, cel puțin nu în mod explicit, de a justifica antroposofia în fața științei, ci de a fecunda știința pornind de la antroposofie. Acum veneau tot felul de oameni spunând: „Nu mai putem înainta cu știința noastră, ea trebuie fecundată.” —

Acum nu mai era vorba, ca în prima perioadă, de a inventa structuri atomice doar pentru că oamenii erau obișnuiți așa, ca pornind din fizică sau astronomie să găsească teorii atomice și pentru trupul eteric sau astral. Acum, după ce se încercase destul să se introducă aceste lucruri în știință, acum era vorba de tendința exact opusă.

Ei bine, această tendință — și vreau astăzi să vorbesc despre ea doar în sens pozitiv — va putea să învingă piedicile și să-și croiască drum, va putea fi spre binele și în folosul mișcării antroposofice numai dacă își găsește calea de a lucra cu adevărat exclusiv din izvoare antroposofice, așa cum s-a lucrat, de pildă, în domeniul artistic, în euritmie, și dacă iarăși acest lucru este făcut cu acea seriozitate despre care tocmai am vorbit. Atâta timp cât foarte mult din modul de gândire științific actual este adus în mod inconștient în mișcarea antroposofică, atâta timp nu va merge mai departe în mod rodnic.

Mai ales nu va merge mai departe în mod rodnic atât timp cât domnește credința că pe cei care astăzi sunt reprezentanții oficiali ai științei i-am putea convinge de ceva fără ca ei înșiși să intre în orientarea antroposofică. Trebuie mai întâi ei înșiși să adopte orientarea antroposofică; abia atunci se poate vorbi cu ei. Față de cei care combat astăzi antroposofia avem doar sarcina de a arăta limpede unde spun neadevăruri. Despre aceasta se poate discuta. Dar despre valoarea intrinsecă a conținuturilor nu se poate, firește, discuta cu oameni care nu doar că nu vor să se lase convinși, ci, în fond, nici nu au cum să se convingă, pentru că le lipsesc fundamentele.

La aceasta trebuie lucrat înainte de toate, să-ți crezi pentru tine însuși fundamentele în diferitele domenii, dar să le crezi cu adevărat pornind din centrul antroposofiei, lucrând din izvoarele ei centrale.

Iar atunci când, după război, s-a încercat să se abordeze diverse sarcini practice ale vieții, sarcini lumești, era din nou vorba de a configura totul pornind din miezul antroposoficului și de a înțelege că tocmai în cazul unor astfel de sarcini practice ale vieții este cel mai puțin posibil să se ia în calcul vreun compromis. Numai și numai despre aceasta poate fi vorba, să spui lumii ceea ce poate fi spus din centrul antroposofic și apoi să aștepti câți oameni vor avea înțelegere pentru aceasta. În niciun caz nu trebuie cu ceva provenit din izvoarele antroposofice să apară în fața lumii în așa fel încât să spui: „Acolo este o grupare pe care poate o putem câștiga”, „acolo este o persoană pe care poate o putem câștiga.” – Așa ceva nu merge. Nu există așa ceva. Așa ceva contrazice cele mai intime condiții de viață ale mișcării antroposofice. Dacă există o mișcare feministă aici, o mișcare socială acolo, și cineva crede: „Trebuie să intrăm acolo, trebuie să facem compromisuri, pentru că acei oameni sunt, într-un fel sau altul, apropiați de antroposofie”, – așa ceva nu merge, nu merge absolut deloc. Ci este vorba să ai atâta siguranță interioară în privința antroposofiei încât oriunde te-ai afla să poți cu adevărat reprezenta antroposoficul.

Aș dori să vă dau un alt exemplu nostim în acest sens. Dacă mi s-a luat în nume de rău că am făcut din mișcarea teosofică terenul activității mele, eu răspund întotdeauna: voi reprezenta antroposofia oriunde mi se cere, indiferent unde; unde mi se cere, o voi face. Am făcut-o în locurile unde am putut s-o fac numai o singură dată, din simplul motiv că oamenii nu au mai vrut să audă a doua oară ceva de la mine. Dar nu am vorbit în așa fel încât oamenii să fi putut fi câștigați prin mijloace exterioare, potrivit stării lor sufletești, să asculte chestiunea încă o dată. Tocmai aceasta trebuie evitat. Dacă oamenii cer să audă ceva, trebuie să le aduci antroposofie, antroposofie pură,

care însă le este adusă cu curaj, pornind din miezul ei cel mai interior.

Aș spune că toate aceste lucruri – doar pentru ilustrare, chiar doar pentru ilustrare aș dori să le menționez –, aceste lucruri au fost deja făcute în cursul mișcării antroposofice. De exemplu, am fost invitați odată la o societate spiritistă [88] din Berlin, unde trebuia să vorbesc despre antroposofie. Nici nu mi-a trecut prin minte să refuz. De ce n-ar avea oamenii dreptul să audă așa ceva? Am ținut conferința și am văzut imediat după conferință cât de nepotriviti erau acei oameni și cum ei de fapt în realitate nu doreau să audă nimic mai departe de la mine. Căci s-a întâmplat ceva de mare preț după acea conferință: Am fost ales imediat în unanimitate de voturi președinte al acelei societăți. Doamna Dr. Steiner și sora ei, care erau cu mine, erau foarte neliniștite: nu știau ce să creadă. „Ce facem acum?”, au întrebat ele. „Ești președintele unei asemenea societăți! Ce facem?” Eu am spus simplu: „Nu mai mergem acolo!” Era, desigur, cel mai firesc lucru. Oamenii dovedeau, prin faptul cu totul stupid de a alege ca președinte un om pe care îl auziseră pentru prima dată, că voiau cu totul altceva decât antroposofie. Ei voiau vasăzică să facă antroposofia spiritistă și credeau că pot obține aceasta prin așa ceva. Dar desigur, poți avea astfel de experiențe în cele mai diverse feluri.

Așadar, nu se pune niciodată problema de a nu reprezenta antroposofia în fața vreunei persoane. De exemplu, am fost invitat odată să vorbesc despre antroposofie la Societatea Gottsched [89] din Berlin. Da, de ce n-aș fi vorbit? Însă lucrul de care se punea problema era de a nu face în mod real niciun compromis în privința a ceea ce este antroposofic.

Aceasta era în acea vreme o sarcină deosebit de dificilă, dragii mei prieteni, după ce *Apelul către poporul german* și

lumea civilizată fusese scris și *Punctele centrale ale problemei sociale* apăruse [90]. Se punea cu adevărat problema de a nu face nimic altceva, în nicio direcție, decât să afirmi ceea ce putea fi afirmat din acest izvor, și apoi să aștepti, cine dorește să se alăture.

Trebuie să îmi exprim și astăzi convingerea mea: Dacă am fi făcut acest lucru, dacă ne-am fi situat pur și simplu pe terenul pozitiv al celor care erau conținute în acel apel și în acea carte, fără să căutăm legături cu acest sau cu acel partid — lucru pe care eu l-am respins întotdeauna în mod categoric — atunci astăzi nu ne-am fi poticnit de ceea ce a venit din această direcție, ci probabil am fi avut totuși câteva roade de consemnat. Pe când așa cum stau lucrurile, nu avem absolut niciun fel de roade de consemnat pe acest tărâm, dragii mei prieteni.

Aceasta este chiar condiție de viață a unei asemenea societăți, ca întotdeauna să se găsească posibilitatea de a lucra pornind din spiritul însuși. Desigur, nu trebuie nicidecum să credeți că prin aceasta s-ar cere ceva absurd, cum ar fi să dăm buzna peste tot sau că n-ar trebui ne adaptăm situațiilor vieții, că ar trebui să devenim nepractici în viață. Astăzi tocmai că este necesar contrariul, astăzi este necesar ca în așa-numita viață practică să introducem ceva experiență practică de viață. Căci pentru cine cunoaște condițiile vieții, viața de astăzi pare — ei bine, ca aceea a „oamenilor cu adevărat practici” [91], care au o poziție atât de practică în viață încât cad imediat dacă încearcă să stea pe cele două picioare ale lor. Aceasta se numește astăzi adesea viață practică. Iar dacă asemenea adevărați „practicieni ai vieții” pătrund într-o mișcare spirituală, atunci starea acelei mișcări spirituale este gravă.

Așa cum am spus, aș vrea astăzi să ating mai mult latura pozitivă a lucrurilor, nu să critic ceea ce s-a întâmplat — lucru

pe care l-am făcut adesea —, ci doar să arăt cum ar trebui să decurgă lucrurile. Așadar, nu este vorba despre a merge pe drumul drept în așa fel încât să spui: „Merg pe drumul meu drept”, și apoi, dacă se află un stâlp în față, să dai cu capul în el; firește că te dai la o parte, firește că folosești ceea ce te poate face să înaintezi în mod practic. Ci este vorba ca în tot ceea ce faci să pui neapărat impulsul care vine chiar din ceea ce este central, din nucleul interior al antroposofiei.

Dacă s-ar merge înainte într-un astfel de mod, s-ar vedea că într-adevăr Societatea Antroposofică ar ajunge, nu într-un mod banal sau convențional, ci într-un mod pe deplin îndreptățit, să depășească în sfârșit faptul că este considerată de lumea contemporană drept o simplă sectă.

La ce folosește să le spunem oamenilor iar și iar că nu suntem o sectă, dacă ne comportăm ca și cum am fi o sectă? Căci, vedeți dumneavoastră, ceea ce ar trebui înțeles înainte de toate de către membrii Societății Antroposofice este condiția esențială a unei societăți în epoca modernă. O societate nu poate nicidecum să fie o sectă. Prin urmare nu ar trebui de fapt niciodată, dacă Societatea Antroposofică vrea să stea pe temelia ei justă, ca „noi” să joace un rol în ceea ce privește opiniile fundamentale, modul de a privi lucrurile. Tot mereu și mereu auzi antroposofi spunând lumii din afară: Noi, societatea, avem această sau acea opinie. Cu noi se întâmplă cutare sau cutare lucru. Noi vrem aceasta sau aceea. – Acest lucru era posibil în vremuri vechi, ca societățile să se prezinte lumii într-o asemenea conformitate. În vremea noastră însă nu mai este posibil. În vremea noastră, tocmai într-o astfel de societate fiecare om trebuie să fie cu adevărat un om liber. Moduri de a privi lucrurile, gânduri, opinii are doar fiecare individ în parte. Societatea nu are nicio opinie. Și acest lucru trebuie să se exprime chiar în limbajul pe care

individul îl folosește atunci când se referă la societate. Acest „noi” ar trebui propriu-zis să dispară.

Cu aceasta este legat încă ceva. Când acest „noi” dispare, atunci nu se mai simte fiecare în societate ca într-un bazin cu apă, de care este susținut și pe care se poate bizui atunci când are nevoie. Ci, atunci când în cadrul societății el are de exprimat și susținut propria sa opinie și înainte de toate pe sine însuși, atunci se simte pe deplin răspunzător pentru ceea ce spune ca individ, ca individualitate.

Acest simț de răspundere este ceea ce trebuie să devină tot mai mare, atâta timp cât societatea este încă un grup mic. Din cauza uzanțelor de viață de până acum, nu s-a reușit ca Societatea Antroposofică să fie percepută de lumea exterioară ca o societate eminent modernă – întrucât aceste uzanțe au făcut ca expresii precum: „noi credem asta”, „noi considerăm asta”, „noi avem această părere”, „aceasta este viziunea noastră asupra lumii” și altele asemenea să fie prezentate atât de des lumii, lumea de afară crede astăzi: „Acolo este o masă compactă care are această viziune; dacă vrei să intri în ea, trebuie să subscrii cu trup și suflet la această opinie comună, lucru care, firește, respinge orice suflet independent. De vreme ce acest lucru deja s-a întâmplat, trebuie astăzi să ne gândim la măsuri de reglementare la care poate încă nu era nevoie să ne gândim acum un an, întrucât lucrurile nu ajunseseră atât de departe, întrucât la acea vreme nu fusesem încă asociați cu carbonari și guvernul sovietic și republicanismul irlandez — desigur, toate acestea cu scopuri perfide precise. Așa încât apare astăzi ca o necesitate să chibzuim serios la modul în care pot fi înlăturate cele trei puncte care sunt invocate tot mereu și mereu [92]: fraternitatea fără deosebire de rasă și așa mai departe, apoi studiul comparativ al religiilor și studiul lumilor spirituale cu

metodele spirituale. Prin faptul că aceste trei puncte sunt mereu citate, se creează în fața lumii impresia că ar trebui să juri credință acestor trei puncte. Trebuie găsită o cu totul altă formă și mai ales trebuie găsită o formă astfel încât oricine nu dorește să subscrie la o opinie, dar este interesat de cultivarea vieții spirituale, să nu fie nevoit să considere că subscrie cu trup și suflet la opinii stabilite. Aceasta este lucrul la care trebuie să se cugete astăzi, întrucât ține de condițiile de viață ale societății odată ce am trăit configurația particulară a celei de-a treia epoci.

Am fost adeseori întrebat de unul sau de altul dacă poate sau nu să se alăture Societății Antroposofice, din moment ce încă nu se poate declara adeptul a ceea ce dictează antroposofia. Eu am spus că ar fi o societate tristă în sensul actual al cuvântului, aceea care ar vrea să-și recruteze membrii dintre cei care trebuie să se declare adepții a ceea ce se dictează acolo. Ar fi ceva îngrozitor. Eu am spus mereu că la apartenența ca membru onestă nu poate fi vorba de altceva decât că se exprimă prin aceasta: ești interesat să existe o societate care caută calea spre lumea spirituală. Ești interesat de aceasta. Cum se face apoi acest lucru este treaba celor care sunt în interiorul societății. Unul contribuie cu una, altul cu alta.

Pot înțelege întru totul că cineva nu vrea să fie membru al unei societăți în care trebuie să se angajeze la articole de credință. Dar dacă se spune: „Cine este interesat de cultivarea vieții spirituale poate face parte din această societate”, atunci se vor găsi cei care sunt interesați de acest lucru. Iar ceilalți, ei bine, vor rămâne în afară — dar vor fi conduși tot mai mult și mai mult în absurditatea vieții.

Când începi să cugeți la asemenea condiții de viață ale Societății Antroposofice, când nu vrei să vegezezi mai departe în vechea rutină, abia atunci îndeplinești cu adevărat condițiile de

viață ale societății. Așadar abia atunci când această societate ajunge realmente să trateze lucrurile într-un mod complet liber, fără îngustime de minte și micime sufletească, ci doar cu largime de vederi și mărinimie, abia atunci va fi posibil ca această societate să devină ceea ce trebuie ea să fie prin faptul că poartă în sine mișcarea antroposofică. Căci mișcarea antroposofică se conectează pretutindeni într-un mod pozitiv, fără compromisuri dar în mod pozitiv la ceea ce există în prezent și poate avea o rodnicie pentru viitor.

Pentru aceste lucruri ar trebui să ne formăm o înțelegere fină. Și este necesar ca, așa spune, chiar în următoarele săptămâni, o asemenea înțelegere fină să fie dobândită de către antroposofi. Atunci vor fi găsite și căile de urmat. Practica însăși va demonstra acest lucru.

Dar în această direcție va putea gândi doar acela care iese acum în mod radical din cele înguste ale propriei sale personalități și căruia începe cu adevărat să îi pese de această chestiune, să recunoască antroposofia ca pe o ființă de sine stătătoare invizibilă.

A trebuit, firește, să vorbesc despre a treia perioadă altfel decât despre cele două precedente. Căci cele două precedente sunt, în fond, deja istorie. A treia, deși ne aflăm la sfârșitul ei, este prezent și fiecare ar trebui, de fapt, să cunoască condițiile acestui prezent. Până și în cele mai mici amănunte trebuie neapărat să ne străduim să ajungem la asemenea linii directe. Aceste linii directe nu sunt dogme, ci ele sunt pur și simplu ceea ce rezultă în mod firesc.

Ceea ce mai este încă de spus voi prezenta mâine. Vom vedea atunci dacă cu aceasta putem încheia aceste conferințe.

CONFERINȚA a VIII-a

Dornach, 17 iunie 1923

Dragii mei prieteni!

Astăzi va trebui să ajungem la un fel de încheiere a considerațiilor noastre, iar aceasta – așa cum este de fapt firesc și cum a fost deja menționat ieri – va trebui să fie despre ceea ce rezultă acum ca fiind consecința necesară pentru comportamentul Societății Antroposofice în viitor. Pentru a putea caracteriza puțin acest comportament, să ne mai clarificăm totuși încă o dată cum a crescut antroposofia din întreaga civilizație a epocii moderne.

Ați putut observa, din considerațiile pe care cu care ne-am ocupat timp de opt zile, că într-un fel publicul pentru antroposofie trebuia căutat mai întâi în acele cercuri care primiseră un impuls puternic în direcția unei aprofundări spirituale. Acest impuls a venit desigur din cele mai diferite părți. Dar în cazul nostru era necesar să fie căutat mai întâi principalul impuls pentru sufletele fără „acasă” în ceea ce prin Blavatsky – așa putea spune – a fost dat ca enigmă a timpului cel mai recent, care trebuia dezlegată.

Ei bine, am examinat deja acest aspect. Dar dacă trebuie și în ceea ce privește Societatea Antroposofică să mergem înapoi până la acest impuls, atunci trebuie să ne fi fost limpede, pe de altă parte, că pentru antroposofie însăși un asemenea impuls, sau chiar acest impuls, nu era esențialul. Căci antroposofia însăși își are originea în alte izvoare. Chiar dacă, tocmai pentru că publicul ei s-a format în maniera descrisă, la început în exprimarea conținutului de înțelepciune antroposofic s-au

folosit cuvinte care acestor suflete fără „acasă” din acea parte care era în corelație cu Blavatsky, le erau familiare, acestea au fost totuși doar forme de exprimare. Dacă vă întoarceți la primele mele scrieri, *Creștinismul ca fapt mistic*, *Mistica în zorii vieții spirituale a timpului nostru*, veți vedea că aceste scrieri, de fapt, nu conduc în niciun fel înapoi la ceva ce ar proveni din partea Blavatsky sau, în general, din acea direcție – cu excepția faptului că forma de exprimare a fost aleasă la început astfel încât să se obțină faptul că pot fi înțelese.

Trebuie, așadar, să facem distincția între ceea ce a curs prin mișcarea antroposofică drept substanță spirituală propriu-zisă și ceea ce la început a trebuit să fie forma de exprimare impusă de circumstanțele vremii. Faptul că în acest domeniu pot apărea erori provine doar din faptul că oamenii din prezent sunt atât de puțin înclinați să meargă înapoi de la forma exterioară de exprimare la ceea ce constituie, de fapt, esența lucrului. Antroposofia conduce în linie dreaptă înapoi la ceea ce – ce-i drept, într-o manieră filosofică – a fost expus în *Filosofia libertății* și la ceea ce a fost expus în scrierile mele despre Goethe din anii '80 [93]. Dacă luați ceea ce este expus ca fiind aspectul esențial în aceste scrieri despre Goethe și în *Filosofia libertății*, veți vedea că este vorba de ideea că omul, în miezul cel mai profund al ființei sale, se află în legătură cu o lume spirituală; că, așadar, atunci când privește suficient de adânc în propria ființă, ajunge la ceva în interiorul său la care știința naturii obișnuită – cea de atunci și cea încă în uz astăzi – nu poate pătrunde, ceva care nu poate fi considerat decât ca un membru direct al unei ordini spirituale a lumii.

Faptul că în fața uriașei, aș putea spune, încurcături spirituale a limbajului pe care această civilizație modernă a

produs-o deja pentru toate țările, a trebuit uneori să se recurgă la expresii care sunau paradoxal, ar trebui de fapt înțeles ca o necesitate. Astfel, în scrierile despre Goethe am lăsat, ca să spun așa, să transpară [94] că este necesar, atunci când se urcă de la contemplarea lumii la contemplarea divin-spiritualului, să se efectueze o modificare a noțiunii de iubire. Am indicat deja în scrierile despre Goethe că divinitatea trebuie concepută în acest fel, că ea s-a revărsat în existență cu iubire infinită și că trebuie căutată acum în fiecare existență individuală — ceea ce oferă ceva cu totul diferit de un panteism vag. Doar că la vremea aceea nu exista deloc posibilitate de a găsi, să spunem, un punct de pornire filosofic. Căci pe cât de ușor ar fi fost să pătrunzi cu o asemenea concepție spirituală despre lume dacă epoca ar fi avut concepte filosofice de la care să se fi putut porni, pe atât de greu era ca în ceea ce exista la acea vreme în filosofie, mai mult sau mai puțin ca un kantianism reîncălzit, să obții vreun punct de legătură de la care să pornești. De aceea a fost necesar să fie căutat acest punct de pornire într-o viață mai bogată, mai intensă, într-o viață spirituală care este, aș putea spune, îmbibată lăuntric cu substanță spirituală.

O astfel de viață spirituală era exact aceea care se înfățișa în personalitatea lui Goethe. De aceea, atunci când am avut pentru prima dată de publicat ideile care intrau în considerație, nu am putut, de exemplu, cu o teorie a cunoașterii să pornesc de la ceea ce era atunci în civilizația vremii, ci a trebuit să pornesc de la concepția despre lume a lui Goethe, și cu ajutorul concepției goetheene despre lume a putut fi făcut primul pas în lumea spirituală.

La Goethe se deschid, într-o anumită privință, două porți către lumea spirituală, care, am putea spune, oferă accesul până la un anumit grad. O poartă se găsește acolo unde începe o

examinare a scrierilor de științe ale naturii ale lui Goethe. Căci, cu această viziune științifică pe care Goethe a elaborat-o, el a depășit în domeniul lumii vegetale acea boală de care încă suferă de fapt întreaga știință modernă a naturii. El a reușit să pună în locul ideilor moarte idei mobile, vii, pentru examinarea lumii plantelor. Chiar dacă Goethe cu teoria sa a metamorfozei a eșuat în privința regnului animal, era totuși posibil să se arate că un mod similar de a privi lucrurile, doar că intensificat, pe care Goethe nu îl elaborase încă, ar putea fi aplicată și regnului animal. În cartea mea *Teoria cunoașterii în concepția goetheană despre lume* [95] am încercat să arăt – mai întâi schițat –, cum se poate pătrunde până la istorie, până la viața istorică, cu ceea ce a luat naștere acolo ca idei însuflețitoare. Aceasta era prima poartă.

La Goethe nu există, pornind din acest punct de plecare, o continuare în linie dreaptă care să ducă în lumea spirituală propriu-zisă, ci, din acest punct de plecare se poate oarecum lucra doar până la un anumit nivel. În timp ce lucrezi astfel, ai sentimentul că apuci lumea sensibilă într-un mod spiritual. Utilizând metoda goetheană, te miști de fapt într-un element spiritual, atunci când utilizezi această metodă pentru lumea sensibilă a plantelor sau lumea sensibilă a animalelor; prin această metodă cuprinzi ceea ce trăiește și țese ca spiritual în lumea plantelor și în lumea animalelor.

Dar Goethe a mai avut în vedere și o altă poartă. Aceasta ieșea cel mai puternic în evidență atunci când se pornea de la ceva ce Goethe nu a putut decât să sugereze în imagini, am putea spune, într-un mod pe jumătate simbolic: de la „Basmul despre șarpele cel verde și frumoasa floare de crin” [96], prin care el a dorit să arate cum lucrează spiritualul în devenirea lumii, cum sferile individuale ale adevărului, ale frumosului și ale binelui

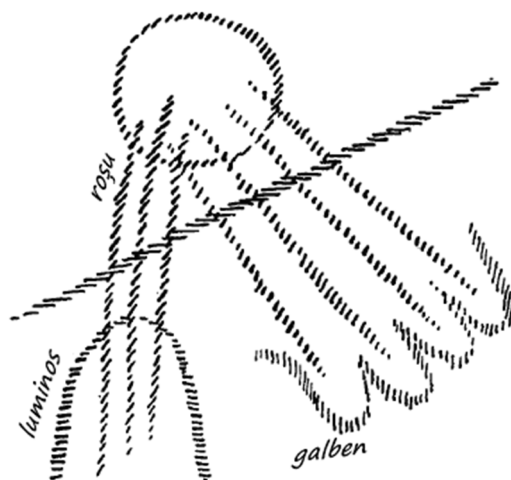
lucrează împreună și cum trebuie să fie sesizate adevărate entități spirituale, nu simple concepte abstracte, dacă se dorește ajungerea la o observare a vieții spirituale reale.

Așadar, exista posibilitatea de a porni inițial de la acest punct al viziunii asupra lumii a lui Goethe. Dar apoi s-a ivit cu atât mai mult o anumită necesitate. Căci, vedeți dumneavoastră, ceea ce are în vedere înaintea de toate omul astăzi, atunci când este vorba de o concepție despre lume pentru sufletele fără „acasă”, este aspectul moral-etic, viața morală. În acele timpuri străvechi în care oamenii printr-o clarvedere originară se înălțau la contemplarea divin-spiritualului, era de la sine înțeles că din acest divin-spiritual — la a cărui contemplare se puteau înălța — proveneau și impulsurile morale. Dacă privim înapoi în vremuri foarte vechi ale evoluției omenirii, lucrurile se prezintă astfel: omul, în clarvederea sa primitivă originară — să spunem, în vremurile mitice —, pe de o parte, atunci când privire în sus către divin-spiritual, privea în sus către forțele esențiale care guvernează fenomenele naturii. Și în fenomenele naturii — în acțiunile vântului și ale vremii, în acțiunile Pământului, în procesele mecanice — acest om al unei epoci originare putea vedea continuarea a ceea ce el percepea ca fiind divin-spiritual. Dar el putea totodată să primească de la acest divin-spiritual impulsurile pentru acțiunile sale. Aceasta este particularitatea vechilor moduri de a vedea lumea, care erau încă în corelație cu clarvederea primitivă, că — referindu-ne, de exemplu, la epoca vechiului Egipt —, oamenii pentru a cunoaște acțiunile Pământului, chiar și pentru a înțelege după nevoile lor condițiile de revărsare a Nilului, își ridicau privirea spre stele și din mersul stelelor, din legitatea stelelor, ei deduceau ceea ce îi interesa pentru lumea pământească — aș spune, în ordinea naturală a lumii pământești. Dar în același mod acești oameni „calculau” —

dacă mă pot exprima astfel –, și ceea ce trebuia să devină impulsuri morale. Din observarea stelelor erau extrase și impulsurile morale.

Dacă privim apoi cum a devenit situația în epoca modernă, trebuie să spunem: observarea stelelor se mai face doar în sens matematic, prin care nu se obține altceva decât că matematica pământească este dusă în sus, în cerul înstelat. Iar pe Pământ se caută și se găsesc așa-numitele legi ale naturii. Aceste legi ale naturii – pe care le-a găsit și Goethe, dar pe care el le-a transformat în idei vii – au, în momentul în care este vorba de viziuni asupra lumii, o anumită particularitate, și această particularitate este aceea că omul este exclus din lume atunci când trebuie să se conformeze legilor naturii, că omul, cu esența sa cea mai proprie, nu mai este prezent în lume.

Dacă vă reprezentați grafic cum stăteau lucrurile în vechile moduri de a vedea lumea, atunci era pe de o parte divin-spiritualul (a se vedea desenul: roșu; tabla 5). Divin-spiritualul

pătrundea în fenomenele naturii. Se găseau legi pentru fenomenele naturii. Acestea însă erau recunoscute ca fiind un fel de reflex al acțiunii divin-spirituale în natură (galben). De asemenea, omul era acolo (alb/luminos). În om își revărsa razele același divin-spiritual (roșu). Astfel, omul se afla în interiorul ordinii lumii. El primea, ca să spunem așa, conținutul său de substanță din divin-spiritualul din care natura își primea conținutul de substanță. Ce a intervenit? Trebuie să privim cu toată seriozitatea, dragii mei prieteni, ceea ce a intervenit de fapt. A intervenit faptul că într-un fel prin știința naturii a fost ștearsă legătura naturii cu divinul. Divinul a dispărut din natură, iar în natură însăși sunt constatate reflexele divinului ca legi ale naturii, și se vorbește despre legi ale naturii.

Pentru cei din vechime aceste legi ale naturii erau gânduri ale lui Dumnezeu. Pentru cei din epoca modernă ele sunt tot gânduri, căci trebuie totuși cuprinse cu gândirea. Dar se presupune că ele s-ar explica într-un fel sau altul prin chiar fenomenele naturii, care, desigur, se află în ceea ce constituie legi ale naturii. Se vorbește acum despre legea gravitației, despre legile refracției luminii, despre toate aceste lucruri frumoase. Dar toate acestea nu au nicio temelie, sau mai bine zis nicio înălțime, pentru că are sens să vorbești despre toate aceste legi doar atunci când poți vorbi despre ele ca despre reflexe ale acțiunii divin-spirituale în natură.

Aceasta este ceea ce simte omul mai profund, sufletul fără „acasă”, în tot vorbitul actual despre natură. El simte că cei care vorbesc despre natură ar trebui caracterizați cu cuvintele lui Goethe — sau, mai exact, cu cele mefistofelice: „își bat joc de ei înșiși și nici nu știu în ce fel” [97]. Se vorbește despre legi ale naturii, dar aceste legi ale naturii sunt ceea ce a rămas din

viziunile celor de pe vremuri. Numai că viziunile celor de pe vremuri aveau, pe lângă aceste legi ale naturii, și ceea ce a făcut posibile aceste legi.

Gândiți-vă că aveți o tufă de trandafiri. Puteți avea mereu trandafiri pe tufa de trandafiri. Când cei vechi se ofilesc, cresc alții noi. Dar dacă culegeți trandafirii și lăsați tufa să piară, nu veți mai putea avea mereu trandafiri noi. Așa s-a întâmplat însă cu științele naturii. Era acolo o tufă de trandafiri. Rădăcinile ei erau în divinitate. Legile pe care le găsea omul în natură erau firele individuale de trandafiri. Aceste legi au fost culese. Trandafirii au fost culeși. Tufa de trandafiri a fost lăsată să se usuce. Astfel, în legile naturii avem acum ceva care este acolo ca niște trandafiri fără tufă, și oamenii nu au bănuiesc nimic despre aceasta. Ei nu au nicio bănuială în mintea lor — minte căreia i se acordă atât de multă importanță în epoca modernă. Dar oamenii care sunt suflete fără „acasă” au o bănuială foarte puternică în inimile lor în această privință, căci nu pot face nimic cu legile naturii. Ei simt: aceste legi ale naturii devin uscate atunci când omul vrea să se poziționeze ca om față de ele.

Astfel stă omenirea modernă — în măsura în care poate simți, în măsura în care are o inimă în trup — în mod inconștient sub impresia: Ni se spune ceva despre natură care ne usucă, care chiar ne face pe noi, ca oameni, să ne uscăm. Omenirea este acum silită să accepte acest lucru fiind purul adevăr. Printr-o credință teribilă în autoritate este silită să creadă, în timp ce ea cu inima simte că trandafirii se ofilesc, este silită să creadă că acești trandafiri sunt entitățile veșnice ale lumii. Se vorbește despre legile veșnice ale lumii. Fenomenele trec, dar legile rămân mereu acolo. Și întrucât ceea ce omul vrea să formeze din sine însuși ca propria sa conștiință de sine este antroposofie, în acest sens științele naturii sunt anti-antroposofie.

Dar să privim spre cealaltă latură, să privim spre latura etic-morală. Din aceeași sursă a divinității veneau impulsurile morale. Dar exact așa cum legile naturii au fost transformate în trandafiri uscați, tot astfel au fost transformate și impulsurile morale în trandafiri uscați. Rădăcina dispăruse peste tot, iar impulsurile morale pluteau în aer prin civilizație ca porunci morale a căror origine nu era cunoscută. Oamenilor nu le era posibil altceva decât să simtă: poruncile morale există. Dar originea divină nu era prezentă, și acum apărea întrebarea necesară: Unde va duce dacă preceptele morale nu vor fi respectate? Se va ajunge la haos, la anarhie în societatea umană.

Dar pe de altă parte se pune întrebarea: Cum acționează aceste porunci? Unde își au ele rădăcina? Oamenii simțeau și acolo uscăciunea. Aceasta a devenit marea întrebare, întrebarea care a rezultat din goetheanism, dar la care nu s-a putut răspunde în cadrul goetheanismului însuși. Goethe a așezat, aş putea spune, două puncte de plecare care într-adevăr se mișcau convergent unul spre celălalt, dar nu se întâlneau. Ceea ce era necesar, este *Filosofia libertății*.

Trebuia să se arate unde trăiește în omul însuși divinul în care el poate avea fundamentul atât al spiritualității naturii, cât și îndeosebi al spiritualității legilor morale. Aceasta a condus la intuitismul [98] din *Filosofia libertății*, la ceea ce oamenii au numit individualism etic. Individualism etic pentru că izvorul impulsurilor morale în fiecare individ uman a fost demonstrat a se afla în acel divin cu care omul este legat în miezul cel mai profund al ființei sale.

După ce a sosit epoca în care pe de o parte în privința legilor naturii, iar pe de altă parte în privința poruncilor morale, pentru om s-a pierdut caracterul viu întrucât omul în exterior nu mai găsea divinul – în epoca libertății nu putea fi altfel –, a devenit

necesar să fie găsit în om – căci omul ne întâmpină în primul rând ca individualitate – acest divin-spiritual. Prin aceasta s-a câștigat un mod de a privi lumea, pe care trebuie doar să vreți să vi-l deslușiți și atunci veți vedea că în continuarea lui în linie dreaptă se află ceea ce astăzi numim antroposofie.

Să presupunem — este desenat într-un mod oarecum primitiv, dar poate totuși să fie valabil — că avem aici oameni. Oamenii se află în corelație, în ființa lor cea mai lăuntrică, cu un divin-spiritual (a se vedea desenul: roșu; tabla 6). Acest divin-spiritual se formează într-o ordine divin-spirituală a lumii (galben-oranj).

Prin faptul că se privește lăuntru cel mai profund al tuturor oamenilor în conlucrarea lor, se pătrunde de acum înainte în divin-spiritual, așa cum în vremurile de demult se pătrundea în divin-spiritual atunci când omul privea spre exterior și, prin clarvederea primitivă, găsea divin-spiritualul în fenomenele exterioare.

Așadar, la ceea ce pe de o parte a rezultat din viziunea goetheană asupra lumii, cât și la ceea ce pe de altă parte a rezultat pur și simplu din necesitățile evoluției omenești la sfârșitul secolului al XIX-lea, se pune problema de a pătrunde în spiritualitate; nu într-un mod exterior, materialist, ci printr-o cuprindere și înțelegere reală a ființei omenești.

Ei bine, cu aceasta însă a fost de fapt, dacă privim lucrurile din perspectiva vieții, nu din perspectiva teoriei, întemeiată antroposofia. Căci dacă cineva ar spune că *Filosofia libertății* totuși nu este încă antroposofie, atunci ar fi exact ca și cum cineva ar spune: A existat un Goethe, acest Goethe a scris tot felul de opere; astăzi, prin „Goethe” înțelegem creatorul acestor opere. — Dar altcineva ar replica: Da, aceasta este o inconsecvență, căci în 1749, la Frankfurt pe Main era un copil mic, care s-a născut negru-vinețiu și se spunea că nu poate trăi. Dacă privești tot ce a fost cu privire la acest copil, nu poți deduce logic din aceasta toate operele lui Goethe. Este o inconsecvență. Dar trebuie să-l urmărim înapoi pe Goethe până la originea sa. Vedeți dacă îl detectați acolo pe „Faust”, în băiețelul albastriu-negricios care s-a născut în 1749 la Frankfurt pe Main!

Nu-i așa?, nu este prea înțelept să spui așa ceva. Tot atât de puțin înțelept este însă să spui că ar fi o inconsecvență faptul că antroposofia își are începutul în *Filosofia libertății*. Copilul negru-vinețiu din Frankfurt pur și simplu a trăit mai departe, și din viața lui a decurs ceea ce trăiește astăzi în evoluția lumii sub numele de Goethe. *Filosofia libertății* trebuia să trăiască mai departe. Apoi, din ea a decurs antroposofia.

Gândiți-vă o clipă: dacă în loc de viața reală ar apărea un logician filosofic și ar spune că trebuie dedus în mod logic din băiețelul negru-vinețiu din 1749 ceea ce se află în „Faust”, în „Wilhelm Meister” și așa mai departe – credeți că ar deduce ceva

în mod logic? Nu, el ar constata contradicții, contradicții imense. Ar spune: Nu pot pune de acord ceea ce a scris cineva mai târziu ca „Faust” cu ceea ce era acel băiețel negru-vinețiu din Frankfurt pe Main; aceasta nu rezultă logic din aceea.

Așa spun cei care nu au de-a face cu viața, ci cu logica prăfuită a școlii: Din *Filosofia libertății* nu rezultă în mod logic antroposofia.

Da, dragii mei prieteni, dacă ar fi decurs în mod logic, atunci ar fi trebuit să vedeți cum toți „atotștiutorii”, în anul 1894, ar fi dedus din *Filosofia libertății* antroposofia! Dar au renunțat frumușel la acest lucru. Iar mai târziu ei recunosc că nu o pot deduce, că nu pot pune lucrurile cap la cap, și consideră că este o contradicție între ceea ce a venit mai târziu și ceea ce a fost mai devreme. Oamenii pur și simplu nu mai au în zilele noastre capacitatea ca acolo unde dezvoltă așa-numita logică, filosofie și așa mai departe, să se adâncească în viață, în ceea ce încolțește și răsare, în ceea ce este mai mult decât poate vedea în ea pedantismul logic.

Acum era vorba, în continuare, în primul rând de a examina îndeaproape ceea ce se ridica din viața imediată a prezentului tinzând într-un fel spre o evoluție mai departe a civilizației omenești.

După cum știți, am încercat să scot în evidență două fenomene importante, pentru a le discuta. Primul a fost Nietzsche. De ce a trebuit să fie așa, ați putut vedea din considerațiile de până acum, căci în Nietzsche a ieșit la suprafața evoluției civilizației moderne o personalitate care a crescut în interiorul evoluției viziunilor asupra lumii ale prezentului și care, spre deosebire de ceilalți, era onestă.

Ce spuneau ceilalți? Ce găseai, ca să spunem așa, ca judecată generală în anii '90 ai secolului al XIX-lea? În judecata generală

găseai următoarea idee: Științele naturii au, bineînțeles, dreptate. Științele naturii, așa cum există ele, sunt marea autoritate. Ne situăm pe terenul științelor naturii și privim în sus, spre stele. Ei bine, aici exista deja celebra conversație dintre Napoleon și marele astronom Laplace [99]. Napoleon nu putea înțelege cum ar putea cineva, privind prin telescoape către stele, să-l găsească pe Dumnezeu. Astronomul i-a spus: „Nu am nevoie de această ipoteză.” Desigur, nu avea nevoie de această ipoteză pentru contemplarea cerului înstelat prin telescop. Dar avea nevoie de ea în clipa în care voia să fie om. Însă contemplarea cerului înstelat prin telescop nu oferea existenței ca om nimic, absolut nimic. Cerul era plin de stele, dar plin de stele ale simțurilor – iar în rest, gol.

Se privea prin microscop, cât de departe se putea vedea, până în cele mai mici viețuitoare, până în cele mai mici părți ale unei ființe vii și așa mai departe. Se făceau microscopale tot mai perfecționate și mai perfecționate. Da, dar, dragii mei prieteni, sufletul nu a fost găsit. Puteai privi oricât de mult în microscop – era gol de suflet. Nu era nimic acolo din suflet sau spirit. Nici în stele nu era ceva din suflet sau spirit, nici sub microscop nu se putea găsi suflet sau spirit. Și așa a continuat.

Cu aceasta se confrunta Nietzsche. Ceilalți, ce spuneau ei? Da, privești prin telescop spre stele, vezi atunci lumi ale simțurilor, nimic altceva. Dar avem o viață religioasă, o religie care ne spune că totuși există un spirit. David Friedrich Strauß [100] poate vorbi mult și bine, că în final trage concluzia: „Unde este acum de găsit pe cale științifică acest spirit?” Noi rămânem la faptul că în scrierile care ne-au fost transmise ni se vorbește totuși despre spirit. Nu-l găsim nicăieri, într-adevăr, dar ne mărturisim credința în el. Nicăieri nu-l găsește știința, în care suntem obligați să credem, știința care este așa cum este pentru

că vrea să ajungă la realitate. Dacă ar fi altfel, nu ar ajunge la realitate; deci, orice altceva care cercetează altfel, nu găsește realitatea! Și astfel *știm* despre realitate și *credem* în ceea, într-adevăr, ce nu este găsit ca fiind realitate, dar despre care timpurile vechi ne spun că ar fi realitate.

Aceasta era ceea ce pe un astfel de suflet precum cel al lui Nietzsche, care era totuși onest, îl dispersa. Nietzsche a spus într-o zi: „Aici trebuie trasă o linie.” Cum a făcut aceasta? A făcut-o astfel încât a spus: Așadar, acum avem realitatea. Realitatea este cercetată de științele naturii. Restul nu este nimic. Creștinismul a propovăduit că Christos nu trebuie căutat în realitatea pe care o cercetăm cu telescopul sau microscopul. Dar o altă realitate nu există. Așadar, nu există justificare nici pentru creștinism. Așadar – a spus Nietzsche – scriu *Antichristul*.

Când privești prin microscop și telescop, nu găsești impulsuri morale. Oamenii însă acceptă vechile impulsuri morale ca porunci care plutesc în aer împrejur sau care sunt decretate de autorități. Dar ele nu pot fi găsite atunci când se cercetează științific. De aceea Nietzsche a vrut ca după *Antichristul*, care trebuia să fie prima carte în *Reevaluarea tuturor valorilor*, să scrie a doua sa carte: o a doua carte, în care să arate că toate idealurile sunt, de fapt, în neant, căci în realitate nu sunt găsite, și că trebuie să renunțăm la ele.

Și el voia să scrie a treia sa carte. Moralismul, desigur, nu este obținut nici din telescop, nici din microscop; așadar eu fundamentez, spunea Nietzsche, imoralismul. De aceea, primele trei cărți ar fi trebuit să se numească: *Reevaluarea tuturor valorilor*, *Antichristul*, cartea întâi; *Nihilismul sau desființarea tuturor idealurilor*, cartea a doua; *Imoralismul sau desființarea întregii ordini morale a lumii*, cartea a treia.

Aceasta era, bineînțeles, ceva înspăimântător, dar era concluzia sinceră la ceea ce ceilalți fundamentaseră de fapt. Trebuie să așezăm lucrurile astfel în fața sufletului pentru a pătrunde în esența civilizației moderne. Era o chestiune care trebuia tratată. Trebuia să fie arătat în ce eroare imensă este prins Nietzsche și cum trebuie să fie rectificat, astfel încât să se pornească pretutindeni de la punctele lui de plecare și să se arate cum aceste puncte de plecare trebuie realmente să fie înțelese în așa fel încât ele să ducă nu în neant, ci în spiritualitate. Era așadar necesară o analiză aprofundată a lui Nietzsche [101].

Și tot așa era necesară o analiză a haeckelismului [102]. Acest haeckelism urmărise cu o anumită consecvență ceea ce științele naturii pot face din dezvoltarea ființelor senzoriale. Aici trebuia să se facă legătura și să se continue tocmai în felul în care v-am prezentat în primele considerații. Am făcut-o în primele conferințe antroposofice pe care le-am ținut, cu ajutorul cărții lui Topinard [103]. Când s-a procedat astfel a rezultat, în înaintarea vie, pătrunderea în lumea spirituală concretă. Apoi detaliile reieșeau pur și simplu prin cercetare mai departe, prin viața mai departe împreună cu lumea spirituală.

Am spus toate acestea cu scopul de a arăta următorul lucru: Atunci când se urmărește înapoi istoria antroposofiei, trebuie să se meargă înapoi la imagini ale vieții civilizației noastre mai recente. Dacă vrem să urmărim înapoi Societatea Antroposofică, trebuie să o urmărim înapoi punându-ne întrebarea: „Unde erau oamenii care avuseseră mai întâi un anumit imbold pentru a înțelege spiritualul?” Aceștia erau tocmai oamenii care primiseră aceste stimulări, conform cu natura sufletelor lor deosebite, lipsite de „acasă”, din direcția Blavatsky.

Vedeți, dragii mei prieteni, ceea ce pur și simplu prin conjunctura istorică a mers juxtașus la începutul secolului al XX-lea – Societatea Teosofică și antroposofia – apoi, în cea de-a treia epocă, care a început, așa cum am arătat, aproximativ în anul 1914, a fost complet depășit. Atunci nu mai rămăsese absolut nimic din ceea ce amintea de fostele timpuri ale teosofilor. Până și în formele de exprimare nu mai rămăsese practic nimic. Și dacă pe de o parte chiar de la începutul activității antroposofice a trebuit să se manifeste tendința de a conduce examinarea spirituală până la Misteriul de pe Golgota, până la pătrunderea creștinismului, trebuia pe de altă parte să se manifeste și tendința de a aborda științele naturii folosind mijloacele spirituale. Doar că, așa putea spune, cucerirea acelor mijloace spirituale prin care adevăratul creștinism putea fi pus din nou în fața ochilor prezentului se situează într-o perioadă anterioară. Începe deja în prima perioadă și este cultivată în mod deosebit în a doua perioadă.

Ceea ce trebuia să acționeze în diferitele alte direcții a apărut de fapt, conform descrierii pe care am făcut-o în ultimele zile, abia în cea de-a treia perioadă. Atunci au venit în mișcarea antroposofică oameni cu preocupări științifice. Pentru acești oameni cu preocupări științifice este necesar, pentru ca să nu fie aduse în mișcarea antroposofică mereu noi și noi neînțelegeri – tocmai pentru cei cu preocupări științifice este necesar în cel mai înalt grad –, ca ei să se pătrundă pe deplin de ceea ce am numit ieri și chiar astăzi dimineață aici: acționarea din miezul antroposofiei. Aici este cu adevărat necesar ca aceste lucruri să fie înțelese foarte clar.

Dragii mei prieteni, cred că era în 1908, când am spus odată, la Nürnberg [104], următoarele, pentru a caracteriza un fapt foarte precis: S-a realizat o puternică dezvoltare științifică prin

experimentele care au fost făcute în epoca modernă. Cercetările realizate cu ajutorul experimentelor au dat la iveală extraordinar de multe lucruri. Ele sunt bune peste tot, căci în experimentare lucrează spiritualitate sub formă de entități spirituale. De cele mai multe ori – spuneam atunci – lucrurile stau astfel: savantul se duce la masa de laborator și lucrează acolo așa cum cer metodele, așa cum metodele au mecanizat procedura. Și atunci lucrează, în afară de el, o întreagă ceată – aș putea spune –, de entități spirituale, care fac propriu-zis treaba, întrucât cel care lucrează la masa de laborator doar oferă ocaziile ca lucrurile să iasă treptat la iveală. Căci dacă n-ar fi așa, atunci lucrurile nu ar fi mers într-un mod atât de ciudat în vremurile recente.

Căci vedeți dumneavoastră, atunci când cineva a dat peste ceva – cum, de pildă, Julius Robert Mayer în timpul călătoriei sale –, el a îmbrăcat acest lucru mai întâi în formule extrem de abstracte. Dar ceilalți nici măcar pe acestea nu le-au înțeles. Când, în decursul timpului, Philipp Reis a fost împins spre inventarea telefonului, ceilalți iarăși nu l-au înțeles. Este practic o prăpastie colosală între ceea ce înțeleg oamenii astăzi și ceea, de fapt, se experimentează neconținut: pentru că impulsurile spirituale nu sunt deloc la dispoziția omului.

Lucrurile stau astfel. Să revenim încă o dată la acel om remarcabil, Julius Robert Mayer [105], care – astăzi este, cum am spus, un mare om de știință recunoscut – pe vremea când era încă elev de gimnaziu, era întotdeauna ultimul din clasă. Când a urmat Universitatea din Tübingen, i s-a recomandat să renunțe înainte de absolvire. Cu mare greutate a devenit totuși medic, apoi s-a angajat ca medic de bord și a participat la o călătorie în India. Marea era furtunoasă în timpul acestei

călătorii, marinarii s-au îmbolnăvit, iar la sosire el a trebuit să facă multe venesecții.

Acum, desigur, medicul știe că există două feluri de vase de sânge: vene și artere. Sângele arterial țâșnește roșu, sângele venos țâșnește albastrui. Așadar, când faci o venesecție, adică faci o incizie în vena, trebuie să iasă sânge albastrui. Julius Robert Mayer a trebuit să facă multe venesecții. Dar la toți marinarii care călătoriseră cu el și care trecuseră prin aceste agitații care provocau îmbolnăviri pe mare, se întâmpla ceva ciudat când făcea incizia. La naiba, își spunea el, acum am înțepat greșit, căci țâșnește sânge roșu din venă, deci am nimerit o arteră. Apoi făcea același lucru la următorul și iar ieșea sânge roșu. Ajunsese să nu mai aibă încredere în sine, căci credea mereu că a greșit locul unde a înțepat, deoarece același lucru se repeta iar și iar. În cele din urmă și-a dat seama că el totuși înțepase perfect corect, doar că, sub influența mării care îi îmbolnăvea, în acei oameni se petrecuse ceva astfel încât cu timpul sângele venos țâșnea roșiatic în loc de albastrui, adică cel puțin aproximativ roșiatic, apropiindu-se de culoarea sângelui arterial.

Astfel a descoperit pe neașteptate, în timpul procedurii de venesecție, omul modern, care nu avea absolut nicio îndrumare pentru a căuta din spiritual vreun fel de legături spirituale, un fapt de o mare importanță. Dar ce a spus el? Savantul modern a spus: Acum trebuie să mă gândesc ce se petrece de fapt aici. Aici forța se transformă în căldură și căldura în forță. Este ca la mașina cu aburi: încălzești și se produce mișcare – muncă, muncă născută din căldură; tot așa și în om. Și pentru că omul se află într-un alt regim de căldură în zona tropicală unde ajunsese nava, el nu mai are nevoie să facă acea transformare care duce la sângele albastru. Pur și simplu conform legii

transformării forțelor naturii lucrurile se petrec altfel. Sunt alte condiții termice în organismul uman: sângele nu devine atât de albastru, ci rămâne roșu în vene.

Legea care este astăzi recunoscută, cea a transformării substanțelor și a forțelor, este dedusă din această observație.

Să ne imaginăm că ceva asemănător i s-ar fi întâmplat unui medic, să spunem, nu în secolul al XIX-lea, ci, dacă ne închipuim aceleași condiții, în secolul al XI-lea sau al XII-lea. Acestuia nu i-ar fi trecut niciodată prin minte să deducă echivalentul mecanic al căldurii din acest fapt constatat. Nu i-ar fi trecut deloc prin minte să lege ceva atât de abstract de un astfel de fenomen. Puteți chiar să vă gândiți la vremuri mai târzii, căci nici lui Paracelsus [106] cu siguranță nu i-ar fi trecut prin minte, nici măcar în somn, deși Paracelsus în somn era desigur mult mai înțelept decât mulți alții în stare de veghe, dar cu siguranță nu i-ar fi venit o asemenea idee, dragii mei prieteni. Medicul care ar fi fost cam așa ca Paracelsus – iar pentru secolul al XIX-lea, Julius Robert Mayer era ceea ce Paracelsus fusese pentru epoca sa – un medic ipotetic care ar fi trăit, să presupunem, în secolul al X-lea, al XI-lea sau al XII-lea, ce ar fi spus el?

Ei bine, chiar și van Helmont [107] încă vorbește despre *archeus*, despre ceea ce noi numim astăzi corpul eteric și corpul astral lucrând împreună. Trebuie să redescoperim acest lucru prin antroposofie, după ce aceste expresii au fost uitate. Medicul din secolul al XII-lea ar fi spus: În zona temperată avem în interiorul omului sângele roșu și sângele albastru interacționând puternic. Dacă ajungem cu omul în zona toridă, sângele venos nu se mai deosebește atât de puternic de sângele arterial; acolo sângele venos albastru se înroșește, iar sângele arterial roșu este mai albăstrit. Acolo aproape că nu se mai deosebesc

unul de altul. De unde provine aceasta? Medicul din secolul al XI-lea sau al XII-lea ar fi spus – pe atunci el ar fi numit *archeus* sau ceva asemănător, ceea ce noi numim astăzi corp astral –: La omul din zona toridă, *archeusul* se cufundă mai puțin adânc în corpul fizic decât la omul din zona temperată. Omul din zona temperată este mai puternic îmbibat, mai intens impregnat de corpul său astral; la omul din zona toridă, corpul astral rămâne mai mult în afară, chiar și atunci când este treaz. Consecința este că această diferențiere, care este produsă în sânge de către corpul astral, este produsă mai puternic la omul din zona temperată și mai puțin puternic la omul din zona toridă. Omul din zona toridă are, prin urmare, corpul său astral mai liber. Acest lucru ni-l arată sângele său mai subțire. El trăiește deci instinctiv în corpul său astral, pentru că acesta este mai liber. Prin urmare, el nu devine un european cu gândire mecanicistă, el devine un indian cu gândire spirituală, care în epoca de maximă înflorire a civilizației sale – nu acum, în vremea decadentei, ci în apogeul civilizației sale –, trebuie să aibă o altă civilizație, una spirituală, o civilizație vedică, în timp ce europeanul trebuie să aibă o civilizație în sensul lui Comte, John Stuart Mill sau Darwin [108].

Da, dragii mei prieteni, pornind de la venesecție, medicul din secolul al XI-lea sau al XII-lea ar fi ajuns la o asemenea observare a *anthroposului*. El ar fi ajuns încă în antroposofie. El ar fi găsit încă drumul către spiritual, către spiritualul viu. Julius Robert Mayer, Paracelsusul – ca să spunem așa – al secolului al XIX-lea, a mai găsit doar legea: „Din nimic nu se naște nimic, deci forțele se transformă” – o formulă abstractă.

Ceea ce poate fi găsit din nou prin antroposofie, spiritualul din om, conduce acum din nou și către moralitate. Îmbinarea cu căutarea principiilor morale este dată în *Filosofia libertății*.

Omului i se deschide din nou o spiritualitate prin care el nu mai are o prăpastie între natură și spirit, natură și morală, ci în care are legătura nemijlocită între ele.

Dar, din ceea ce v-am expus vedeți următorul lucru, dragii mei prieteni: corifeii științei moderne ajung la formule abstracte. Aceste formule abstracte, firește, se învârt în capul celor care au primit astăzi o formare științifică. Cei care dau această formare științifică privesc acest hățiș de formule abstracte ca fiind ceva în care omul modern trebuie să creadă. Ei consideră drept cea mai pură nebunie dacă cineva spune că pornind de la natura sângelui roșu și albastru, se poate urca până la spiritualul omului.

Dar din aceasta vedeți ce este necesar atunci când adevărați oameni de știință vor să se inițieze în antroposofie. Este nevoie de ceva mai mult decât simpla bunăvoință. Este nevoie de o imensă dăruire pentru o aprofundare așa cum omul de astăzi nu este obișnuit — și este cu atât mai puțin obișnuit dacă are în spate o formare științifică. Așadar, ceea ce este necesar aici este în special curaj, curaj și iarăși curaj. Prin aceasta am atins elementul de care avem nevoie mai presus de toate pentru sufletul nostru, dacă vrem să ținem cont de condițiile de viață ale Societății Antroposofice. Ea se află astăzi, într-o anumită privință, într-o poziție chiar diametral opusă față de ceea ce este agreat în lume. Ea nu poate, așadar, dragii mei prieteni, să aibă vreo perspectivă dacă își propune să se facă plăcută, să fie agreată. De aceea, tocmai atunci când vrem să răspândim antroposofia în diferitele ramuri ale vieții, așa cum s-a întreprins începând din anul 1919 [109], nu trebuie să urmăm tendința de a vrea să câștigăm simpatia oamenilor, ci trebuie să mergem pe calea care pornește din centrul esenței, care decurge din spiritualitatea însăși, așa cum am dezvoltat aceasta astăzi

dimineată aici, în acest caz particular, în aplicarea la Goetheanum [110].

Dar trebuie să învățăm să gândim astfel în toate privințele, altfel ne abatem de la drum într-atât încât oamenii într-o anumită măsură pe bună dreptate ne confundă mereu cu alte mișcări și ne judecă din exterior. Dacă ne dăm noi înșine cu fermitate o structură, atunci, dragii mei prieteni, mergem pe calea care se află pe direcția condițiilor de viață ale mișcării antroposofice. Dar trebuie să ne însușim acea seriozitate pentru aceasta, care ne da atunci curajul necesar.

Și nu ne este îngăduit să trecem cu vederea ceea ce este necesar, tocmai din cauza faptului că noi, ca antroposofi, suntem astăzi doar un număr mic de oameni. Acest mic grup speră că ceea ce se răspândește astăzi în acest grup, va fi răspândit la un număr tot mai mare și mai mare de oameni. Atunci, în rândul acestor oameni va exista o anumită orientare a cunoașterii, o anumită orientare morală, o orientare artistică, o orientare religioasă.

Dar toate acestea, care vor exista atunci datorită impulsurilor antroposofiei și care vor fi considerate ca fiind firești, trebuie să existe într-o măsură cu mult mai înaltă la cei care astăzi formează acest mic grup. Aceștia trebuie să se simtă ca fiind supuși celor mai mari obligații posibile față de lumea spirituală. Trebuie doar să înțelegem că acest lucru se exprimă, de fapt, în mod instinctiv în judecata lumii din jur.

Prin nimic nu își poate face Societatea Antroposofică mai mult rău, nu-și poate dăuna mai intens, decât dacă această Societate Antroposofică nu își manifestă în membrii ei acea configurație prin care oamenii din afară iau aminte: „În sensul cel mai strict al cuvântului vor antroposofii acest lucru sau

celălalt”, astfel încât ei să o poată deosebi de toate celelalte mișcări, sectare sau de alt fel.

Însă atât timp cât acest lucru nu se întâmplă, judecata lumii din jur va fi provocată exact așa cum este provocată astăzi. Practic, oamenii nu prea știu ce vrea această Societate Antroposofică și apoi fac cunoștință cu persoane individuale: iar la aceștia nu se vede nimic din antroposofie. Nu-i așa?, dacă, să spunem, antroposofii s-ar face cunoscuți printr-un simț atât de fin al adevărului și al realității, încât să se observe imediat: „Acesta este un antroposof; îți sare în ochi faptul că are un simț atât de fin, încât nu merge nicăieri, în afirmațiile sale, dincolo de ceea ce corespunde realității”. – Da, aceasta ar face impresie! Dar astăzi nu vreau să critic, ci doar să scot în evidență pozitivul. Se petrece acest lucru? Aceasta trebuie să fie întrebarea.

Sau, din nou, s-ar putea spune: Da, aceștia sunt antroposofi; ei nu își permit să fie lipsiți de bun-gust, au un anumit simț artistic. Goetheanumul din Dornach trebuie totuși să fi avut un efect. Din nou s-ar ști: Da, antroposofia transmite membrilor ei un anumit rafinament. Prin aceasta îi poți deosebi de alți oameni.

Vedeți dumneavoastră, astfel de lucruri, nu acelea care pot fi exprimate în concepte cu contururi precise, ci astfel de lucruri țin de ceea ce trebuie să se dezvolte în cadrul Societății Antroposofice, dacă ea vrea să-și îndeplinească condițiile de viață.

O, s-a vorbit mult despre astfel de lucruri! Dar întrebarea trebuie pusă iar și iar, și tocmai în aceasta ar trebui să constea o mare parte din ceea ce se discută între antroposofi: cum să dăm Societății Antroposofice o caracteristică cu totul specifică, prin care oamenii să știe: Aceasta este ceva care îi deosebește deja atât de mult de ceilalți, încât nu îi mai poți confunda cu alții.

Astfel de lucruri trebuie sugerate pe calea simțirii. Căci acolo unde trebuie să domnească viața, nu pot fi date programe. Dar întrebați-vă dacă în cadrul Societății Antroposofice este deja complet depășit acest lucru: „se procedează așa, aceasta se face așa, trebuie să ne conformăm acestei sau acelei...”; și dacă este puternic impulsul de a întreba în orice situație: „Ce spune antroposofia însăși?” Nu este nevoie să figureze într-o conferință; dar ceea ce se află în conferințe sau a fost spus pătrunde în inimile oamenilor și aceasta dă anumite direcții.

Până când, dragii mei prieteni – trebuie să o spun și aici –, antroposofia nu este luată ca o ființă vie, care umblă nevăzută printre noi și față de care ne simțim responsabili, până atunci micul grup de antroposofi nu poate merge în frunte ca un grup model. Și acest mic grup de antroposofi ar trebui să meargă în frunte ca un grup model.

Când intrai într-una dintre societățile teosofice – și erau multe – acestea aveau, după cum se știe, cele trei principii fundamentale. Am vorbit deja ieri despre modul în care ar trebui să le privim. Primul principiu era: întemeierea unei fraternități umane universale, fără deosebire de rasă, popor și așa mai departe. Ieri am atras atenția asupra faptului că trebuie să reflectăm dacă un asemenea lucru ar trebui să fie prezentat ca un dogmă.

Dar, dragii mei prieteni, este totuși semnificativ că întâlnim astfel de formulări. Numai că ele trebuie să devină reale. Trebuie realmente să devină treptat o realitate. Însă acest lucru se va întâmpla atunci când antroposofia însăși va fi privită ca o ființă vie, suprasensibilă, invizibilă, care umblă printre antroposofi. Atunci poate se va vorbi mai puțin despre fraternitate, mai puțin despre iubire de oameni universală, dar acestea vor trăi mai mult în inimi. Și se va observa deja din tonul cu care

oamenii exprimă ceea ce îi leagă de antroposofie, se va observa din tonul cu care cineva îi spune altcuiva una sau alta, că pentru el înseamnă ceva faptul că și celălalt este cineva care, asemenea lui, aderă la ființa invizibilă Antroposofia.

Dragii mei prieteni, putem desigur alege și o altă cale. Putem alege calea de a forma tot felul de clici, să ne comportăm așa cum a devenit obișnuit în lume: să ne întâlnim la ceaiurile de la ora cinci sau la alte reuniuni de acest fel, să ne înțelegem între noi, cei care ne-am adunat acolo, și eventual, să ne mai reunim și pentru conferințe. Putem face și așa. Putem forma și mici clici, mici cercuri. Dar o mișcare antroposofică nu poate, bineînțeles, să trăiască într-o asemenea societate. O mișcare antroposofică poate trăi doar într-o Societate Antroposofică care este o realitate. Iar pentru aceasta lucrurile trebuie luate cu o seriozitate cu adevărat mare. Trebuie ca în fiecare clipă a vieții să simți că ești unit cu ființa invizibilă a Antroposofiei.

Dacă această atitudine ar deveni realitate lăuntrică, chiar dacă nu de a zi pe mâine, ci pe parcursul unei perioade mai lungi, atunci, în decurs de, să spunem, douăzeci și unu de ani, ar lua naștere cu siguranță un impuls. În clipa în care oamenii ar auzi așa ceva precum, de exemplu, am prezentat eu ieri din nou de la opozanți, ar trăi în inimile lor impulsul necesar. Nu spun deloc că din aceasta ar trebui să rezulte imediat o faptă concretă, dar impulsul necesar ar trăi în inimile lor; apoi cu siguranță vor apărea și faptele.

Acolo unde nu apar faptele, unde doar oponenții acționează și se organizează, acolo înseamnă că nu este prezent impulsul corect; acolo înseamnă că oamenii încă preferă, desigur, să continue să trăiască foarte comod, și să fie și în auditoriu atunci când se vorbește despre antroposofie. Dar aceasta nu este suficient dacă este ca Societatea Antroposofică să prospere.

Dacă este ca ea să prospere, atunci în Societatea Antroposofică trebuie să trăiască cu adevărat antroposofie. Și dacă acest lucru se întâmplă, atunci se poate de asemenea ca în decursul a douăzeci și unu de ani să se întâmple ceva semnificativ, chiar și într-un timp mai scurt. Mă uit înapoi și fac socoteala: Dar societatea există deja de douăzeci și unu de ani!

Ei bine, dragii mei prieteni, întrucât nu vreau să critic, vreau doar să vă invit să duceți autoanaliza până la a vă întreba: „A fost într-adevăr făcut de fiecare persoană, în fiecare loc, peste tot, ceea ce este simțit ca izvorând din centrul a ceea ce este antroposofic?”

Dacă unul sau altul dintre dumneavoastră ați ajunge la concluzia că nu ați simțit astfel până astăzi, atunci vă rog să începeți mâine, sau chiar din această seară, căci nu ar fi bine dacă Societatea Antroposofică s-ar destrăma. Dar se va destrăma cu siguranță dacă, acum când pe lângă toate cele pe care le are deja ca înființări exterioare societății, mai reconstruiește și Goetheanumul, se va destrăma cu siguranță dacă nu se naște acea conștiință despre care am vorbit în aceste conferințe, dacă nu se efectuează această autoanaliză. Atunci însă, dragii mei prieteni, dacă se destramă, se va destrăma foarte repede. Dar aceasta depinde în întregime de voința celor care fac parte din Societatea Antroposofică.

Antroposofia nu va fi în mod sigur eliminată din lume. Dar ar putea, pentru decenii sau chiar mai mult, aș putea spune, să cadă înapoi într-o stare latentă și apoi, mai târziu, să fie reluată. Însă s-ar pierde colosal de mult pentru evoluția omenirii. Acest lucru trebuie luat în considerare dacă se dorește abordarea cu seriozitate a autoanalizei care este, de fapt, ceea ce am avut în vedere prin aceste conferințe. Dar cu siguranță aceasta nu înseamnă că ar trebui din nou să se facă declarații mărețe, că ar

trebui iarăși să se elaboreze programe aici sau colo, că ar trebui să se declare aici sau acolo: „când este vorba de cutare sau cutare lucru, ne punem cu totul la dispoziție”. Acestea le-am făcut întotdeauna. Ci, lucrul despre care este vorba, este să găsim în noi înșine centrul interior al ființei noastre. Iar dacă această căutare a centrului interior al ființei noastre o facem cu spiritul conținut în înțelepciunea antroposofică, atunci găsim și impulsul antroposofic de care Societatea Antroposofică are nevoie ca condiție a vieții sale.

Am dorit, dragii mei prieteni, ca în aceste conferințe să critic mai puțin; s-a criticat mult în ultima vreme. Multe lucruri au fost spuse pe ici, pe colo, cu o ocazie sau alta. Acum, printr-o privire istorică asupra unor aspecte – dacă aș fi vrut să vorbesc despre toate, aceste conferințe nu ar fi fost suficiente –, prin examinarea chestiunii antroposofice, am vrut mai mult doar să stimulez abordarea a ceea ce este corect. Și cred că tocmai aceste conferințe ar putea fi un prilej, dragii mei prieteni, ca să reflectați asupra lor, ca ele să fie, ca să spun așa, cugetate. Pentru aceasta există întotdeauna timp, căci poate fi făcut între rândurile vieții, între rândurile acelei vieți care vine cu cerințele lumii exterioare.

Acest lucru, dragii mei prieteni, am dorit să vi-l așez la inimă prin aceste conferințe, ca pe un fel de autoanaliză pentru Societatea Antroposofică. Avem astăzi neapărat nevoie de o astfel de autoanaliză. Nu ar trebui să uităm că dacă mergem la izvoarele vieții antroposofice, se poate realiza mult cu ele. Dacă nu o facem, atunci părăsim tocmai căile pe care se poate lucra.

Stăm în fața unor sarcini atât de mari, precum reconstrucția Goetheanumului. În acest context, chibzuirile inimii noastre pot porni numai de la impulsuri cu adevărat mari; nu ne este îngăduit să pornim de la lucruri meschine. Acest lucru l-am spus

astăzi dimineață celor care erau acolo; și acest lucru am vrut, de asemenea, în această seară să-l așez iarăși în fața dumneavoastră dintr-un anumit punct de vedere.

NOTE

ale editorului elvețian și ale traducătorului

Baza textuală: Conferințele au fost stenografiate de Helene Finckh, la fel ca aproape toate conferințele lui Rudolf Steiner ținute la Dornach și multe dintre cele ținute în afara Dornachului începând din 1916. Transcrierea ei în text clar stă la baza textului tipărit.

Prima ediție a fost publicată în 1931 de Marie Steiner și a fost însoțită de o prefață; publicarea celei de-a doua ediții în 1959 a fost realizată de H.W. Zbinden. Pentru a treia ediție din 1981, rezumatele conferințelor au fost extinse și notele au fost completate.

Operele lui Rudolf Steiner, care au apărut în cadrul Operelor complete (GA), sunt indicate în note cu numărul bibliografic.

1. „*Bayreuther Blätter*” : „Foile Bayreuthului – Revistă pentru înțelegerea posibilității unei culturi germane în domeniile religiei, artei, filosofiei și vieții”. Organ oficial al asociațiilor Wagner, fondat în 1878. Redactor: Hans von Wolzogen.
2. *Suflete pe care le-am cunoscut la sfârșitul anilor optzeci ai secolului trecut la Viena*: A se vedea Rudolf Steiner *Cursul vieții mele* (1923-1925), GA 28, precum și «*Briefe I*» (Scrisori I), Dornach 1955.
3. „*Raskolnikov*” de Dostoievski: Fiodor Mihailovici Dostoievski, 1821-1881, important scriitor rus. A se compara

cu conferința din 13 februarie 1915 în *Temeiurile spirituale ale Primului Război Mondial*, GA 174b. R. Steiner vorbește în detaliu despre cartea lui Dostoievski „Frații Karamazov” în conferința din 13 februarie 1916, în *Prezent și trecut în spiritul omenesc*, GA 167.

4. *Helena Petrowna Blavatsky*, 1831-1891, numită pe scurt H.P.B. în cercurile teosofice. Principalele sale opere: „*Isis Unveiled*” (Isis dezvăluită) 1877; „*The Secret Doctrine*” (Doctrina secretă) , 1887-97. Împreună cu colonelul H. S. Olcott, Blavatsky a fondat Societatea Teosofică la New York, pe 17 noiembrie 1875, care și-a mutat sediul în India la scurt timp după aceea.
5. „*Budismul esoteric*” al lui Sinnett: Alfred Percy Sinnett, 1840-1921, „*Esoteric Buddhism*” 1883.
6. „*Basmul despre șarpele verde și frumosul crin*” al lui Goethe: Goethe, «*Das Märchen*» (Basmul) în «*Unterhaltungen deutscher Ausgewanderter*» (Conversații ale emigraților germani) . A se vedea Rudolf Steiner *Specificul spiritual al lui Goethe în revelarea sa prin „Faust”-ul său și prin Basmul despre șarpe și floarea de crin* (1918), GA 22, precum și *Cursul vieții mele*, GA 28, cap. XXX.
7. *În perioada mea de la Weimar*: între 1890 și 1896/7, Rudolf Steiner a fost colaborator la Arhiva Goethe-Schiller, în calitate de editor al scrierilor științifice ale lui Goethe din cadrul ediției-Sophie. A se vedea Rudolf Steiner *Cursul vieții mele*, cap. XIII-XXIII, precum și «*Briefe I*» (Scrisori I), Dornach 1955.

8. Herman Grimm, 1828-1901; a se vedea *Cursul vieții mele*, GA 28, cap XIV.
9. în penultimul număr al revistei „Goetheanum”: este vorba despre articolul «Eine vielleicht zeitgemäße persönliche Erinnerung» (O amintire personală poate potrivită vremii) din revista „Goetheanum. Revistă internațională pentru antroposofie și tripartiție”, anul 2, nr. 43 din 3 iunie 1923. Articol retipărit în *Ideea Goetheanumului în mijlocul crizei culturale a prezentului*, GA 36.
10. Herman Grimm, „Puteri invincibile”: «Unüberwindliche Mächte», Berlin 1867.
11. Am vorbit despre acest lucru în conferințe anterioare: în detaliu, pe 16 ianuarie 1913, în *Rezultate ale cercetării spirituale* (conferințe publice la Berlin, 1912/13), GA 62; precum și pe 6 februarie 1915 în *Căi ale cunoașterii spirituale și înnoirea viziunii artistice asupra lumii* (Dornach 1915), GA 161.
12. că acest cerc mi-a cerut să țin conferințe, care sunt tipărite în cartea mea „Mistica...”. În „Biblioteca teosofică” a contelui și contesei Brockdorff, Rudolf Steiner a ținut în iarna 1900/1901 27 de conferințe de seară, care au fost publicate în 1901 sub titlul *Mistica la începuturile vieții spirituale contemporane și legătura ei cu concepția modernă despre lume*, (GA 7). A se vedea și *Cursul vieții mele*, GA 28, cap. XXX.
13. succesoarea lui Blavatsky, Annie Besant, 1847-1933, a fost aleasă președintă în mai 1907, după moartea președintelui Societății Teosofice, H.S. Olcott (la 17 februarie 1907).

Olcott fondase Societatea Teosofică în New York în 1875, împreună cu H.P. Blavatsky.

14. *astfel de scrieri precum cele ale lui Ralph Waldo Trine:* Ralph Waldo Trine, 1866-1958, autor american de scrieri filosofice, discipol al lui R.W. Emerson. Cea mai cunoscută operă a sa: „In tune with the infinite” (În armonie cu infinitul), New York 1897.
15. *Odată cu înființarea Societății Antroposofice:* Secțiunea central-europeană, germană, condusă de Rudolf Steiner s-a ridicat în unanimitate împotriva absurdităților apărute în jurul anilor 1910/11 în cadrul Societății Teosofice, și care au culminat cu faptul că Annie Besant, prin noul Ordin „Steaua Orientului” l-a propovăduit pe băiatul Krishnamurti, pe atunci în vârstă de 13/14 ani, ca revenirea lui Christos. Acest lucru a dus la o încercare organizată de a suprima mișcarea central-europeană reprezentată de Rudolf Steiner, care s-a încheiat prin excluderea Secțiunii germane prin decizia Consiliului General de la Adyar din 7 martie 1913. Deoarece acest rezultat era de așteptat, la 28 decembrie 1912 a fost înființată Societatea Antroposofică, al cărei consiliu de conducere a fost format din Dr. Carl Unger, Michael Bauer și Marie von Sivers (Marie Steiner).
16. *Înțelepciunea se află numai în adevăr:* Rudolf Steiner a ales acest principiu al lui Goethe ca motto pentru principiile pe care le-a dat Societății Antroposofice în 1912. Din: «Sprüche in Prosa» (Aforisme în proză), *Scrierile științifice ale lui Goethe*, editate de Rudolf Steiner, Dornach 1975, vol. V, p. 360.

17. *Johann Gottlieb Fichte* (1762-1814), filosof.
Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831), filosof.
Karl Wilhelm Ferdinand Solger, 1780-1819, filosof, estetician.

18. „*Enciclopedia științelor filosofice în schiță*” a lui *Hegel*:
 «Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundriß», 1817. Partea întâi: «Die Logik» (Logica).

19. *Robert Zimmermann*, 1824-1898, filosof, estetician; 1861-1895 profesor de filozofie la Universitatea din Viena. Unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai școlii lui Herbart. A se vedea *Rudolf Steiner Cursul vieții mele*, GA 28, Cap. III.

20. *Franz Hartmann*, 1838-1912, medic și teosof; fondator al unei direcții proprii în cadrul Societății Teosofice. A se vedea *Rudolf Steiner Cursul vieții mele*, GA 28, cap. IX.

21. *Robert Zimmermann ... „Istoria esteticii” ... „Antroposofie”*:
 «Geschichte der Aesthetik als philosophische Wissenschaft» (Istoria esteticii ca știință filosofică), Viena 1858.
 «Anthroposophie im Umriß – Entwurf eines Systems idealer Weltansicht auf realistischer Grundlage» (Antroposofia în linii mari – Schiță a unui sistem de viziune ideală asupra lumii pe baze realiste), Viena 1882.

22. Dedicăția citată sună literal astfel:
 „Pentru Harriet. Tu ai fost, pe când noaptea amenința să se așternă peste ochii mei, tăria ta sufletească mi-a inspirat hotărârea de a folosi lungul răgaz involuntar din camera întunecată pentru a duce la o concluzie ordonată șirurile de gânduri împrăștiate, de mult coapte, la a cărei scriere o mână serviabilă mi s-a împrumutat binevoitoare.

Așa a luat naștere această carte, al cărei conținut ideatic nimeni nu va putea nega că, precum lumina, s-a născut în întuneric.

Cui altcuiva decât ție ar putea să-i fie dedicată?”

23. *Paul Topinard*, 1830-1911, antropolog francez. Lucrarea sa „L'Anthropologie” (Antropologia) (1876) a fost tradusă în limba germană în 1888.

24. *Această conferință am ținut-o în cercul despre care v-am vorbit ieri*: Data și titlul nu au putut fi stabilite.

25. *într-un cerc ..., care se numea «Die Kommenden» (Cei care vin), am ținut un ciclu de conferințe ... de la Buddha la Christos*: «Die Kommenden» era numele unei societăți fondate la Berlin de poetul Ludwig Jacobowski, care era alcătuită din literați, artiști, oameni de știință și personalități interesate de artă. Ciclul de conferințe *De la Buddha la Christos* pe care Rudolf Steiner l-a ținut în acest cerc a cuprins 24 de conferințe, care s-au desfășurat în perioada octombrie 1901 - martie 1902. A se vedea și Rudolf Steiner *Cursul vieții mele*, GA 28, cap. XXIX și XXX.

26. *lucrarea mea „Creștinismul ca fapt mistic”*: În aceeași iarnă, din octombrie 1901 până în aprilie 1902, Rudolf Steiner a susținut din nou o serie de conferințe în „Biblioteca Teosofică” (a se vedea nota 12), care a extins pe larg tema din anul precedent (Mistica). În 1902, aceste conferințe au apărut sub forma cărții *Creștinismul ca fapt mistic și mistериile antichității*, GA 8.

27. *a înființa o secțiune germană a Societății Teosofice...* : A se vedea în această privință Rudolf Steiner *Alocuțiune la*

Adunarea generală a Secțiunii germane a Societății Teosofice, tipărită în *Din istoricul și conținuturile primei secții a Școlii esoterice : 1904-1914*, GA 264.

28. «*Die Kommende Tag*» (*Ziua care vine*): societate pe acțiuni pentru promovarea valorilor economice și spirituale, fondată la 13 martie 1920 în Stuttgart. A se vedea: Emil Leinhas, «*Die Idee des Kommenden Tages*» (*Ideea Zilei care vine*), Stuttgart 1921, precum și: «*Aus der Arbeit mit Rudolf Steiner*» (*Din munca cu Rudolf Steiner*), Basel 1950, și Hans Kühn «*Dreigliederungszeit. Rudolf Steiners Kampf für die Gesellschaftsordnung der Zukunft*» (*Perioada tripartitei. Lupta lui Rudolf Steiner pentru ordinea socială a viitorului*), Dornach 1978.

29. *ciclu de conferințe...„Istoria...”*: Al doilea mare ciclu de conferințe ținute în cadrul societății «*Die Kommenden*» a cuprins 27 de conferințe din octombrie 1902 până în aprilie 1903. Pentru a treia dintre aceste conferințe, Rudolf Steiner a trebuit să plece mai devreme de la adunarea de fondare a Secțiunii Germane a Societății Teosofice, care a avut loc la 20 octombrie 1902 în prezența lui Annie Besant, fapt pe care îl menționează în mod expres în considerațiile sale asupra istoriei mișcării antroposofice. A se vedea și: *Cursul vieții mele*, GA 29, cap. XXX.

30. *Friedrich Wilhelm Joseph Schelling*, 1775-1854; «*Die Weltalter*» (*Epocile lumii*), fragment din moștenirea manuscrisă, Leipzig, fără dată; «*Philosophie der Offenbarung*» (*Filosofia revelației*), 2 vol, Stuttgart/Augsburg 1858. A se vedea Rudolf Steiner *Enigmele filosofiei* (1914), GA 18, capitolul: „Clasicii concepției asupra lumii și a vieții”. A se

vedea și conferința de la Dornach, 16 septembrie 1924, în *Considerații esoterice asupra legăturilor karmice, volumul IV*, GA 238.

31. *August Wilhelm von Schlegel*, 1767-1845, critic, orientalist, indolog, traducător și poet german. Împreună cu fratele său, Friedrich Karl Wilhelm Schlegel (1772-1829) a avut o influență și contribuție însemnată în cadrul romantismului.
32. *Johann Ludwig Tieck*, 1773–1853, poet, traducător, editor, romancier și critic german, a jucat un rol esențial în fondarea mișcării romantice de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea.
33. *Jakob Böhme*: A se vedea nota 44.
34. *Lawrence Oliphant*, 1829-1888; cele mai importante două cărți ale sale: „Sympneumata” și „Scientific Religion”, Londra 1888. A se vedea conferința lui Rudolf Steiner din Londra, 24 august 1924, în *Considerații esoterice asupra legăturilor karmice, volumul VI*, GA 240.
35. *Astfel de documente erau numite „scrisori ale măștrilor”*: este vorba despre așa-numitele scrisori ale măștrilor reproduse în A.P. Sinnett, «Die okkulte Welt» (Lumea ocultă), Leipzig, f. d., care sunt legate de așa-numita afacere Coulomb de mai târziu, la care se referă Rudolf Steiner când vorbește despre „povestea oarecum senzațională” și „ușile glisante create prin mijloace frauduloase”.
36. *Georg Simon Ohm*, 1787-1854, matematician și fizician german.

-
37. *Johann Philipp Reis*, 1834-1874, profesor, om de știință autodidact și inventator german. În 1861 a inventat primul prototip de telefon, dispozitiv capabil să transmită sunetul la distanță; totodată a inventat și termenul „telefon”. *Poggendorfs Annalen* (Analele lui Poggendorff): *Annalen der Physik und Chemie* (Analele fizicii și ale chimiei) revistă științifică de fizică și chimie, adesea indicată după numele editorului – la acea vreme Johann Christian Poggendorff, fizician și profesor universitar. Poggendorff a refuzat să publice lucrarea lui Reis, considerând că este o joacă. (Lucrarea lui Reis nu a fost singura lucrare științifică de valoare respinsă de Poggendorff). Invenția lui Reis, numită „telefonul Reis”, a fost recunoscută abia la patru ani după moartea lui Reis (și la doi ani după ce Bell a primit brevetul de invenție pentru primul telefon) și i s-a ridicat un monument ca inventator al telefonului.
38. *Adalbert Stifter*, 1805-1868, proeminent scriitor, poet, și pictor austriac, pionier al realismului poetic. Episodul „descoperirii” sale ca poet de către baroneasa Mink în 1840 și numirea ulterioară ca inspector școlar în 1849/50 este relatat în fiecare biografie. A se vedea, de exemplu, Alois R. Hein «Adalbert Stifter, sein Leben und seine Werke» (Adalbert Stifter, viața sa și opera sa), Viena/Zurich 1952, volumul I.
39. *Julius Robert Mayer*, 1814-1878, medic și fizician german, unul din fondatorii termodinamicii. Inițial fizicienii contemporani au respins principiul său de conservare a energiei. Lipsa recunoașterii și moartea a doi din copiii săi l-a afectat puternic și la începutul anilor 1850 a încercat să

se sinucidă. Câțiva ani mai târziu întrucât starea sa mintală se deteriorase a fost internat pentru o perioadă într-o instituție psihiatrică, unde treptat s-a recuperat și apoi s-a întors la practica medicală, dar nu s-a mai întors niciodată la munca sa privind conservarea energiei. În cele din urmă a primit o apreciere tardivă pentru realizările sale.

40. *Gregor Mendel*, 1822-1884, biolog, meteorolog, matematician austriac, călugăr augustin și stareț al Abăției Sfântul Toma din Brno. Experimentele lui Mendel în domeniul eredității trăsăturilor la plantele de mazăre au pus bazele geneticii, deși munca sa a fost în mare parte nerecunoscută în timpul vieții sale. A obținut recunoaștere postumă ca fondator al științei moderne a geneticii. A se vedea conferința lui Rudolf Steiner de la Dornach, 22 iulie 1922 în *Întrebări omenеști și răspunsuri cosmice*, GA 213.

41. *Ignaz Semmelweis*, 1818-1865, medic obstetrician ungar, descoperitorul antisepsiei. În 1847, a introdus la Maternitatea din Viena un protocol pentru medici de dezinfectare a mâinilor cu o soluție de clor înainte de a examina fiecare pacientă în sala de nașteri, prin aceasta scăzând foarte mult mortalitatea maternă cauzată de febra puerperală. Descoperirile sale au fost inițial respinse de comunitatea medicală, întrucât nu a putut prezenta o explicație teoretică-științifică privind legătura între reducerea mortalității și dezinfectarea mâinilor. A fost batjocorit, criticat și ignorat, deși a avut și suporterii care erau în favoarea unui nou tip de medicină și care l-au susținut ani de zile, în decursul diverselor sale petiții și cereri. Se pare că în 1865 ar fi suferit o cădere nervoasă. A fost internat la Spitalul de Psihiatrie

din Viena, unde a suferit o bătaie brutală din partea personalului spitalului, și 14 zile mai târziu a murit din cauza unei răni cangrenate. Descoperirile sale au fost recunoscute pe scară largă abia după moartea sa, când cercetările bacteriologice au confirmat teoria microbiană a bolilor, oferind astfel explicația teoretic-științifică a afirmațiilor lui Semmelweis.

42. *ceea ce se află ca fapte în culise — despre aceasta am vorbit ... în alte conferințe*: A se vedea conferințele de la: Dornach, 11 octombrie 1915 în *Mișcarea ocultă în secolul al XIX-lea...*, GA 254; Berlin, 23 octombrie 1911 în *Omul pământesc și omul cosmic*, GA 133; și Alocuțiunea de la Helsingfors, 11 aprilie 1912 în *Legătura omului cu lumea elementară...*, GA 158.
43. *Carl Gustav Jung*, 1875-1961, reprezentant de seamă al psihanalizei. A se vedea și conferințele lui Rudolf Steiner din 10 și 11 noiembrie 1917 în *Ființele spirituale individuale și lucrarea lor în sufletul omului*, GA 178; precum și răspunsurile la întrebările adresate în cadrul conferinței din 28 aprilie 1920 în *Înnoirea artei pedagogico-didactice prin știința spirituală*, GA 301.
44. *Jakob Böhme*, 1575-1624; A se compara Rudolf Steiner *Mistica în începuturile vieții spirituale contemporane* (1901), GA 7, cap. „Valentin Weigel și Jakob Böhme”.
45. *O personalitate cunoscută a acestei Giordano Bruno-Bund*: Dr. Bruno Wille, autorul lucrării „Revelațiile ienupărului”, romanul unui atotvăzător, Leipzig 1901. A se vedea recenzia detaliată a lui Rudolf Steiner în revista „Lucifer” (nr. 3 și 4,

august și septembrie 1903), reeditată în *Lucifer-Gnosis* (1903-1908), GA 34; de asemenea *Cursul vieții mele*, GA 28, cap. XXIX.

46. *Am ținut atunci o conferință despre Toma d'Aquino:* Conferința probabil a avut loc la mijlocul lunii noiembrie 1900, iar pe 7 decembrie discuția pe marginea acesteia. Se poate presupune că este vorba despre conferința „Giordano Bruno și Roma modernă”, datată 30 noiembrie 1900 în registrul conferințelor al lui H. Schmidt. A se vedea „Rudolf Steiner și Giordano-Bruno-Bund” în „Beiträge zur Rudolf Steiner Gesamtausgabe” (Contribuții la Operele complete ale lui Rudolf Steiner) nr. 79/80, p. 16 ș.u. A se vedea de asemenea *Cursul vieții mele*, GA 28, cap. XXIX.
47. *Wolfgang Kirchbach*, 1857-1906, poet și scriitor. Eseul său „Fenomenologia spiritului a lui Hegel și teosofia” a apărut în revista *Lucifer*, editată de Rudolf Steiner, vol. 1 (1903), nr. 5. A se vedea și *Cursul vieții mele*, GA 28, cap. XXIX.
48. „*Ignorabimus*”: Expresia latină „*ignoramus et ignorabimus*”, însemnând „suntem ignoranți și vom rămâne ignoranți” a fost popularizată de Emil du Bois-Reymond (1818-1896), medic și fiziolog german, în conferința sa „Despre limitele cunoașterii naturii”, ținută la Adunarea cercetătorilor naturii și a medicilor germani de la Leipzig, 1872.
49. *Friedrich Nietzsche*, 1844-1900. «Der Antichrist. Fluch auf das Christentum» (Anticristul. Blestem asupra creștinismului). – A se vedea Rudolf Steiner *Friedrich Nietzsche, un luptător împotriva timpului său* (1895), GA 5.

-
50. *Schiller în discursul său inaugural: «Was heißt und zu welchem Ende studiert man Universalgeschichte?»* (Ce înseamnă și în ce scop se studiază istoria universală?), 1789.
51. *interpretări asupra tuturor celor patru Evanghelii*: Rudolf Steiner, *Evanghelia după Ioan* (Hamburg 1908), GA 103; *Evanghelia după Ioan în raport cu celelalte trei evanghelii, în special cu Evanghelia după Luca* (Kassel 1909), GA 112; *Evanghelia după Luca* (Basel 1909), GA 114; *Evanghelia după Matei* (Berna 1910), GA 123; *Evanghelia după Marcu* (Basel 1912), GA 139; *Excursuri în sfera Evangheliei după Marcu* (Berlin și alte locuri 1910/1911), GA 124.
52. *Annie Besant „Înțelepciunea străveche”*: „The Ancient Wisdom”, 1897.
53. *Teosofia. Introducere în cunoașterea suprasensibilă despre lume și menirea omului*, (1904), GA 9.
54. *la anul 1907, când la München a avut loc congresul*: Între 18 și 21 mai 1907 a avut loc la München al IV-lea congres anual al Federației Secțiunilor Europene ale Societății Teosofice. Sub conducerea lui Rudolf Steiner, s-a încercat la München să se aducă activitatea spirituală în armonie cu amenajarea artistică a sălii de congres; la aceasta s-a adăugat reprezentarea reconstrucției Sfintei drame de la Eleusis realizată de E. Schuré. A se vedea *Cursul vieții mele*, GA 28, Cap. XXXVIII; de asemenea, *Imagini ale pecetilor și coloanelor oculte. Congresul de la München de la Rusalii 1907 și efectele sale*, GA 284.
55. *acea discuție între doamna Besant și mine, la München*: În conferința din 14 decembrie 1911, publicată în *Despre*

istoria secțiunii germane a Societății Teosofice 1902–1913, GA 250, Rudolf Steiner a explicat că „Annie Besant a declarat în fața unui martor (Marie von Sivers), care va fi întotdeauna gata să depună mărturie în acest sens, că în 1907, la München, a spus că ea nu este competentă în ceea ce privește creștinismul. Și de aceea, cum s-ar spune, ea mi-a cedat mie mișcarea, în măsura în care creștinismul trebuia să fie inclus în ea.”

56. *Prima conferință pe care am auzit-o de la Annie Besant a fost despre teosofie și imperialism*: Este vorba despre o conferință susținută la congresul Societății Teosofice din Londra, în iulie 1902: „*Theosophy and Imperialism*, A Lecture by Annie Besant” (Teosofie și imperialism, o conferință susținută de Annie Besant), Londra (Theos. Publ. Soc.) 1902. A se compara cu conferința lui Rudolf Steiner din 12 martie 1916 în *Temeiurile spirituale ale Primului Război Mondial*, GA 174b.
57. *din cadrul Societății Teosofice a fost întemeiat un Ordin*: A se vedea nota 15.
58. *În 1911 urma să aibă loc la Genova un congres al Societății Teosofice*: A se vedea în acest sens «Aus dem Leben von Marie Steiner-von Sivers» (Din viața Mariei Steiner-von Sivers), Dornach 1956, p. 70 ș.u.
59. *Societatea Teosofică a reglementat relația, prin faptul că i-a exclus pe antroposofi*: A se vedea nota 15.
60. *Această epocă se încheie... cu publicarea cărții mele „Știința oculte”: Știința ocultă în schiță* (GA 13) a fost anunțată încă din 1905 ca o continuare a lucrării *Teosofie* (GA 9),

apărută în 1904, dar din motive tehnice a putut fi publicată abia în 1910 (Observațiile preliminare sunt datate: scrisă în decembrie 1909). „Numai activitatea neîntreruptă de conferențiar a autorului, absolut necesară, a întârziat atât de mult apariția cărții. Acum, ea trebuie în orice caz să fie prezentată publicului.” (Rudolf Steiner în revista „Lucifer-Gnosis”, nr. 33 din 1907).

61. *Franz Hartmann*: A se vedea nota 20.
62. *Societatea Teosofică a avut la un moment dat o anumită dispută referitoare la personajul Judge din America*: William Quan Judge, 1851-1896, unul dintre cofondatorii Societății Teosofice, s-a separat în 1895 de Societatea Adyar și a devenit liderul unei mișcări de secesiune în America.
63. *teoria eredității a lui Weismann*: August Weismann, 1834-1914, medic, zoolog; a contestat transmiterea ereditară a modificărilor dobândite.
64. *Dr. Wilhelm Hübbe-Schleiden*, 1846-1916, a publicat între 1886 și 1896 revista ocultistă lunară «Sphinx ». A se vedea Rudolf Steiner *Cursul vieții mele*, GA 28, cap. XXXII, și «Briefe II» (Scrisori II).
65. *Charles Wehster Leadbeater*, 1847-1934, membru proeminent al Societății Teosofice din Anglia. A se vedea în acest context cartea „Chimia ocultă” de Annie Besant și C.W. Leadbeater.
66. *Dr. Eugen Kolisko*, 1893-1939, medic și profesor la Școala Waldorf din Stuttgart.

-
67. *institutul nostru de cercetare din Stuttgart*: Institutul de cercetare științifică a fost una dintre întreprinderile din cadrul «Der Kommende Tag» (Ziua care vine), societate pe acțiuni pentru promovarea valorilor economice și spirituale, Stuttgart 1920-1925. Secția de biologie (L. Kolisko) a fost afiliat la Goetheanum în 1924 de Rudolf Steiner.
68. *Helene von Schewitsch*, născută von Dönniges, 1845-1911; a se vedea Rudolf Steiner *Cursul vieții mele*, GA 28, cap. XXXVIII.
69. *Dr. Ernst Blümel*, 1884-1952, matematician și profesor, inițial la școala de perfecționare de la Goetheanum (Friedwertschule), apoi (1927-1938) la Școala Waldorf din Stuttgart.
70. *la începutul mișcării antroposofice, am înființat o revistă, „Lucifer-Gnosis”*: revista a apărut din iunie 1903 până în 1908. A se vedea *Cursul vieții mele*, cap. XXXII. Articolele lui Rudolf Steiner din *Lucifer-Gnosis* au fost reeditate, printre altele, în volumul cu același nume, GA 34.
71. *Doamna doctor a organizat întreaga Societate Antroposofică*: A se vedea «Aus dem Leben von Marie Steiner-von Sivers» (Din viața Mariei Steiner-von Sivers), Dornach 1956, p. 40 ș.u.
72. Rudolf Steiner, *Conducerea spirituală a omului și a omenirii. Rezultate ale științei spirituale despre dezvoltarea omenirii* (1911), GA 15.
73. *reprezentările dramelor-misterii la München: Poarta inițierii* (1910); *Încercarea sufletului* (1911); *Păzitorul*

pragului (1912); *Trezirea sufletelor* (1913); în Rudolf Steiner *Patru drame misteriu*, GA 14.

- 74.** *Max Seiling*: Membru al Societății Antroposofice pentru o perioadă; a devenit adversar al acesteia întrucât o carte pe care dorea să o publice la editura Philosophisch-Anthroposophischer Verlag a fost respinsă. A se vedea conferința lui Rudolf Steiner din 11 mai 1917 în *Temeiurile spirituale ale Primului Război Mondial*, GA 174b.
- 75.** *Bhagavân Dâs*: Membru proeminent al Societății Teosofice; și-a dat demisia din funcția de secretar general al Secțiunii indiene în anul 1912 „din dezaprobare față de natura acțiunilor care se desfășurau în cadrul Ordinului Steaua Orientului legate de cultul Krishnamurti-Alcyone etc. și față de comportamentul președintei S.T., care a aprobat și a favorizat astfel de fapte nepotrivite Societății Teosofice.”.
- 76.** *Congresul de la Amsterdam*: În iunie 1904 a avut loc la Amsterdam primul Congres al Federației Secțiunilor Europene ale Societății Teosofice. Rudolf Steiner, în calitate de secretar general al Secțiunii germane, a ținut acolo conferința: „Matematica și ocultismul”, inclusă în *Filosofie și antroposofie*, GA 35. – Datele și locurile conferințelor menționate de el aici despre viața dintre moarte și o nouă naștere nu au putut fi stabilite până în prezent.
- 77.** *povestea absurdă care s-a petrecut la moartea lui Olcott*: Henry Steel Olcott, 1832-1907, președinte-fondator al Societății Teosofice. A se vedea Rudolf Steiner „Henry Steel Olcott” (un necrolog) în revista *Lucifer-Gnosis*, nr. 33 (din martie sau aprilie 1907). Olcott o propusese pe Annie Besant

ca succesoare. Această nominalizare era legată de circumstanțe care deveniseră publice, motiv pentru care Rudolf Steiner s-a exprimat despre aceasta într-un articol: „Despre viitoarea alegere a președintelui Societății Teosofice” (*Lucifer-Gnosis* nr. 33), publicat în *Lucifer-Gnosis*, GA 34:

„... Președintele decedat nu a comunicat pur și simplu că o nominalizează pe dna Besant drept succesoarea sa, ci a transmis această informație prin diversele circulare adresate secretarilor generali – informație care a ajuns apoi în și presa teosofică și, din păcate, nu numai în aceasta –, că acele înalte individualități, numite Maeștrii, și anume cele care au o legătură specială cu cauza teosofică, au apărut la patul său de moarte și l-au însărcinat să o nominalizeze pe dna Besant drept succesoare.

... Acum, această precizare adăugată la nominalizarea dnei Besant ar fi putut fi pur și simplu ignorată. Pentru că, indiferent dacă se crede sau nu în autenticitatea apariției Maeștrilor în acest caz: ce importanță are pentru membrii care votează conform statutelor, din ce parte a fost sfătuit Olcott când a făcut nominalizarea? Dacă a fost sfătuit de Maeștri sau de muritori obișnuiți, aceasta este treaba lui. Alegătorii trebuie să se conformeze statutelor și să nu se întrebe nimic altceva decât dacă consideră că dna Besant este persoana potrivită sau nu. O dificultate a apărut însă imediat, prin faptul că dna Besant a anunțat că maestrul ei i-a cerut să accepte alegerea și că, din acest motiv, își asumă această povară, ba chiar că ea consideră ordinul maestrului ca fiind factorul decisiv pentru alegere. Aceasta duce la o calamitate obiectivă... Aceste rânduri nu ar fi fost necesare dacă nu s-ar fi vorbit atât de mult despre acest subiect în afara Germaniei. Dar așa, cititorii acestei

reviste pot cere să nu se treacă cu totul sub tăcere un subiect despre care se vorbește atât de mult în alte părți.”

78. *chestiunea cu Leadbeater...*: C.W. Leadbeater (a se vedea nota 65) după divergențe grave cu Societatea Teosofică, în 1906 se retrăsese din aceasta, dar în 1909 a fost readmis de Annie Besant în Societatea Teosofică, în ciuda condamnării anterioare de către ea a metodelor sale.
79. *acum doi ani, cred, am ținut o conferință la Amsterdam*: Rudolf Steiner a vorbit pe 22 februarie 1921 despre „Idea clădirii de la Dornach” și pe 28 februarie despre „Probleme privind educația, predarea și viață practică din punctul de vedere al științei spirituale antroposofice” (în *Educație pentru viață. Autoeducare și practică pedagogică*, GA 297a).
80. *După conferință, unul dintre acei domni... care ținuse o conferință la Congresul de la München din 1907*: Este vorba despre James Ingall Wedgwood. A se vedea Emily Lutyens «Candles in the Sun», Londra 1957.
81. *broșură, ... care poartă titlul „The secret machinery of revolution”*: „Mașinăria secretă a revoluției”, de G.G., Londra (1923, Republicat din *the Patriot*, No.37, vol. III, 19 octombrie 1922).
82. *Carbonari*: literalmente „cărbunari”; numele unei societăți politice secrete din Italia, care avea legături cu francmasoneria și care în secolul al XIX-lea a câștigat puternic teren și în Franța.

-
83. *Contele de St. Germain*: Decedat la 27 februarie 1784. A se vedea, printre altele, conferința lui Rudolf Steiner de la Berlin, 4 noiembrie 1904, în *Legenda Templului și Legenda de aur*, GA 93.
84. *urmăriți înapoi evenimentele până în momentul în care doamna Steiner a luat în mâini euritmia*: Marie Steiner a fost mereu prezentă încă de la începuturile noii arte a mișcării, în toamna anului 1912, și a preluat practica și cultivarea sugestiilor date încă din 1914. A se vedea «Aus dem Leben von Marie Steiner-von Sivers» (Din viața Mariei Steiner-von Sivers), Dornach 1956, p. 74 ș. u.
85. Rudolf Steiner, „Gânduri în timpul războiului. Pentru germani și pentru cei care nu cred că trebuie să urască” (1915), reeditat în *Articole asupra organizării tripartite a organismului social și asupra problemelor contemporane 1915–1921*, GA 24.
86. *tema discuției în conferințele ținute teologilor: Fundamente antroposofice pentru o lucrare creștin-religioasă reînnoită*, Stuttgart, 12-16 iunie 1921, GA 342; *Cunoaștere spirituală – simțire religioasă – acțiune cultică*, Dornach, 26 septembrie-10 octombrie 1921, GA 343; *Conferințe la înființarea Comunității creștine*, Dornach, 6-22 septembrie 1922, GA 344.
87. *ceea ce Dr. Unger a obținut... din „Filosofia libertății” și din alte scrieri...:* Carl Unger, 1878-1929, inginer. Unul dintre cei mai activi reprezentanți ai antroposofiei în Germania. Din 1912 până în 1923, membru al consiliului de administrație al Societății Antroposofice. Chiar înainte de

începerea conferinței sale publice de la Nürnberg, intitulată „Ce este antroposofia?”, a fost ucis de glonțul tras de un nebun. A se vedea scrierea sa „Die Grundlehren der Geisteswissenschaft” (Principiile fundamentale ale științei spirituale), Dornach 1929.

88. *într-o societate spiritistă din Berlin*: nu s-a putut stabili când a avut loc acest episod.

89. *să vorbesc despre antroposofie la Societatea Gottsched*: la 17 octombrie 1904, conferința *Ce este teosofia?* – nu există nicio înregistrare a conferinței.

90. *după ce „Apelul către poporul german și lumea civilizată” și fusese scris și „Punctele centrale ale problemei sociale” apăruse*: „Apelul” a fost tipărit și distribuit în 1919 la Stuttgart sub formă de foaie volantă, semnat de multe personalități cunoscute din viața culturală germanofonă. De asemenea, a fost inclus de Rudolf Steiner în cartea sa *Punctele centrale ale problemei sociale în necesitățile vitale ale prezentului și viitorului* (1919), (GA 23). A se vedea și *Problema socială ca problemă de conștiință* (Dornach 1919), GA 189.

91. *„Oamenii cu adevărat practici”*: titlul unui poem din «Galgenlieder» (Cântece de spânzurătoare) de Christian Morgenstern; este adesea interpretat euristic.

92. *cele trei puncte..., care sunt invocate tot mereu și mereu*: Este vorba despre cele trei principii fundamentale ale Societății Teosofice de atunci: 1. Să formeze nucleul unei Frății universale a omenirii, fără deosebire de credință, națiune, statut social sau sex. 2. Să cultive cunoașterea

esenței adevărului din toate religiile. 3. Să cerceteze forțele spirituale profunde care zac în natura umană și în restul lumii.

93. *în scrierile mele despre Goethe din anii '80:* „Scrierile științifice ale lui Goethe”, cu introduceri și comentarii, editate și comentate de Rudolf Steiner în „Kürschners Deutsche National-Literatur” 5 volume, 1883-1897; Reeditare Dornach 1975, GA 1a-e. *Introducerea* a fost publicată separat ca GA 1, precum și lucrarea lui Rudolf Steiner *Linii fundamentale ale unei teorii a cunoașterii în concepția goetheană despre lume, cu referire îndeosebi la Schiller* (1886), GA 2.
94. *am lăsat să transpară prin scrierile lui Goethe... :* A se vedea, de exemplu, *Introduceri la scrierile de științe naturale ale lui Goethe* GA 1, cap. XI „Raportul gândirii goetheene cu alte concepții”.
95. *în cartea mea „Teoria cunoașterii....”:* A se vedea nota 93.
96. *Goethe... în „Basmul...”:* A se vedea nota 6; a se vedea și „Basmul lui Goethe despre șarpele verde și frumoasa floare de crin” cu nouă desene realizate de Assia Turgenieff folosind o tehnică de clar-obscur indicată de Rudolf Steiner, Dornach 1929.
97. *își bat joc de ei înșiși și nu știu în ce fel:* Faust I, Camera de studiu, versul 1941. (Cine vrea să recunoască și să descrie ceva viu,/ Caută mai întâi să alunge spiritul,/ Apoi are părțile în mâna sa,/ Lipsește, din păcate! doar legătura spirituală. *Encheiresin naturae* o numește chimia,/ Își bat joc de ei înșiși și nu știu în ce fel.) (Wer will was Lebendigs

erkenne und und beschreiben,/ Sucht erst den Geist herauszutreiben,/ Dann hat er die Teile in seiner Hand,/ Fehlt, leider! nur das geistige Band./ Encheiresin naturae nennt's die Chemie,/ Spottet ihrer selbst und weiß nicht wie.)

98. *Intuitismus* – intuitismul (în filosofie numit *Intuitionismus* – intuiționism), este conform lui Rudolf Steiner unul din cele trei tonuri sufletești: teism, intuitism și naturalism. „Intuitismul ia naștere atunci când omul caută viziunea sa asupra lumii cu precădere prin ceea ce se luminează deodată intuitiv în adâncul ființei sale.” – A se vedea *Gând uman, gând cosmic*, GA 151, conferința a III-a.

99. *Conversația dintre Napoleon și marele astronom Laplace* (1749-1827): din păcate, nu a putut fi confirmată.

100. *David Friedrich Strauß*, 1808-1874, teolog protestant. A se vedea în acest context cartea sa «Der alte und der neue Glaube, Ein Bekenntnis» (Vechea și noua credință. O mărturisire), Leipzig 1872, de exemplu, secțiunea III: «Wie begreifen wir die Welt» (Cum înțelegem lumea).

101. *o analiză aprofundată a lui Nietzsche*: Rudolf Steiner Friedrich Nietzsche. *Un luptător împotriva epocii sale* (1895), GA 5.

102. *o analiză a haeckelismului*: A se vedea conferința lui Rudolf Steiner de la Berlin, 5 octombrie 1905, „Haeckel, enigmele lumii și teosofia” în *Enigmele lumii și antroposofia*, GA 54; de asemenea „Haeckel și adversarii săi”, „Ernst Haeckel și «Enigma lumii»” și „Luptele pentru

«Enigma lumii» a lui Haeckel” în *Fundamente metodice ale antroposofiei 1884-1901*, GA 30.

103. *cu ajutorul cărții lui Topinard: A se vedea conferința a II-a și nota 23.*

104. *cred că era în 1908, când am spus odată la Nürnberg: în 1907 și 1908, Rudolf Steiner a ținut în diferite orașe conferințe publice pe tema: „Științele naturii la răscruce”, dintre care majoritatea nu au fost consemnate sau nu au fost consemnate foarte bine. Faptul caracterizat aparține domeniului acestor conferințe, dar nu a putut fi verificat mai în detaliu. Conferința de la Nürnberg, 1 decembrie 1907, este inclusă în *Circuitul omului în lumea senzorială, sufletească și spirituală*, GA 68b.*

105. *Să revenim încă o dată la... Julius Robert Mayer: A se vedea nota 39. A se compara «Kleinere Schriften und Briefe von Robert Mayer nebst Mitteilungen aus seinem Leben» (Scrieri mai mici și scrisori ale lui Robert Mayer, împreună cu relatări din viața sa), ed. de Weyrauch, Stuttgart 1893; și Weyrauch, „Robert Mayer», Stuttgart 1890.*

106. *Theophrastus Bombastus Paracelsus von Hohenheim, 1493-1541; A se vedea conferința lui Rudolf Steiner la Berlin, 26 aprilie 1906, „Paracelsus” în *Enigmele lumii și antroposofia*, GA 54; și *Mistica la începuturile vieții spirituale contemporane* (1901), GA 7.*

107. *Johann Baptist van Helmont, 1577-1644, mare medic și filosof olandez; lucrările sale au apărut sub titlul „Ortus*

medicinae”, Amsterdam 1648, și „Opuscula medica inaudita”, Köln 1644.

108. *Auguste Comte*, 1798-1857, filosof de orientare pozitivistă.
John Stewart Mill, 1806-1873; filosof, logician al empirismului.

Charles Darwin, 1809-1882.

109. *dacă dorim să răspândim antroposofia în diferite ramuri ale vieții, așa cum s a întreprins începând din anul 1919:* O prezentare detaliată a instituțiilor și fundațiilor care au luat naștere din antroposofie în domeniile științific, pedagogic, pedagogic-terapeutic, medical, editorial, economic și teologic se găsește în volumul *Constituirea Societății Antroposofice Generale*, GA 37/260a. A se vedea și conferința de la Dornach, 2 martie 1923, în *Formarea antroposofică a comunității*, GA 257.

110. *cum am dezvoltat aceasta astăzi dimineață aici, în acest caz particular al aplicării la Goetheanum:* La a X-a Adunare Generală ordinară a Asociației Goetheanum la 17 iunie 1923 la Dornach. Publicată în *Anul fatidic 1923 din istoria Societății antroposofice*. GA 259.